

VRG_Folder_0200

BLACK SEA AREA : BULGARIA : NICOPOLIS AD ISTRUM

(Department of Classical and Archaeological Studies)
Senior Lecturer and Head of Archaeology Section:
JEFFREY MAY, M.A., F.S.A.

ARCHAEOLOGY SECTION
THE UNIVERSITY
NOTTINGHAM

NG7 2RD

Telephone 506101

Ext. 2564 or 2102

21 October 1986

Professor V Grace
American School of Classical Studies
Souedias 54,
Kolanaki
ATHENS.
Greece.

Dear Professor Grace,

My colleague, Dr Cavanagh suggested that I might contact you concerning an amphora stamp from my excavations at Nicopolis ad Istrum in Northern Bulgaria. I do hope it is not inconvenient to ask for your help, but I would be most grateful for any observations on the origin and date of this particular stamp which comes from a Late Roman context, and as yet only generally dateable to the 4th-6th centuries AD.

Might this be an import from Heraclea Pontica, or is it more likely to be a personal name? See enclosed drawing.

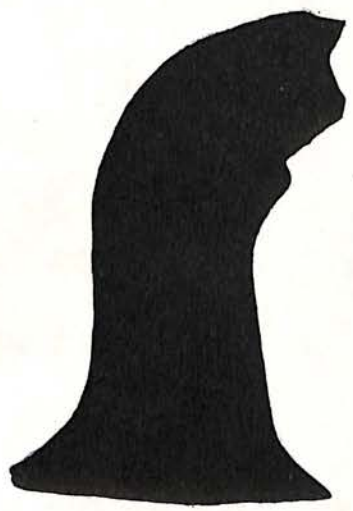
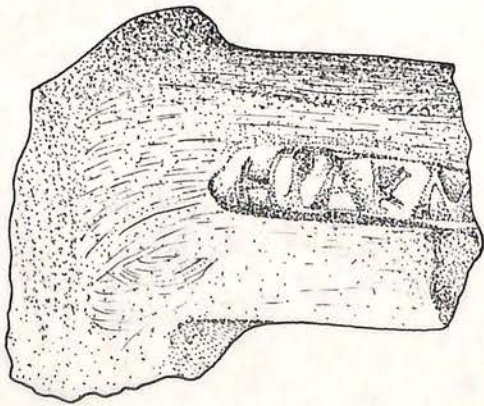
Should you not be able to help me with this particular stamp, I would be grateful for any observations on publications concerning amphorae imports which would reach the West coast of the Black Sea and their reliability as corpora, since so much written in Bulgaria and Rumania seems little short of fantasy, especially when it comes to dating!

I look forward to hearing from you and would much appreciate your help.

Yours sincerely,

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Andrew Poulter'.

(Dr) Andrew Poulter

Drawing # 68
 Handle with pottery stamp
 SF # 3020 Area E
 Scale 1:1
 KN 1986

American School of Classical Studies
54 Swedias Street, Athens 106 76, Greece

Feb.11, 1987

Dr. Andrew Poulter
Archaeology Section
The University
Nottingham NG7 2RD
England

Dear Dr. Poulter,

Thank you for your letter of October 21, with drawings of your interesting stamped handle found at Nicopolis at Istrum in Northern Bulgaria.

Apparently it is not to be associated with Heraclea Pontica, because the letter following the lambda seems to have been an alpha. We have at the Agora Excavations three handles with stamps quite similar to yours; on SS 4096, the closest, an alpha is almost completely preserved to the right. See enclosed rubbings of the stamps on the three handles. As far as I can tell, the handles also resemble yours.

Several names starting HPAKAA are listed by Pape. You might find something more by inquiring of Peter Fraser at Oxford, who has accumulated a vast number of names for his Lexicon of Greek Personal Names.

Unfortunately we also have nothing better than a vaguely late Roman context for any of our three handles. I don't believe however that that is their date. This is partly because there are quite closely related stamps on double ^{-barrelled} handles which we believe are from amphoras of Kos, cf. ^{for a class} figs. 56-59 of my picture book Amphoras, of which I enclose a copy. In this case we don't find the same die impressed on both double and non-double handles, as sometimes we do, but certainly the stamps are very similar, and similarly framed. I would not expect the Koan handles to be later than say the first half of the 1st century B.C. The Koan handles with stamps resembling yours are all in Alexandria.

Stamps on amphoras of Heraclea Pontica are mostly incuse, and impressed on the neck of the jar, or sometimes on the lower body I think. There is a Russian

article by Joseph Brashinsky, "Pottery Stamps of Heraclea Pontica," Numismatics and Epigraphy V, Moscow 1965, pp. 10, ff., of which we have made a translation; let me know if you are interested. Brashinsky was probably the best of their more recent scholars on amphoras and their stamps; unfortunately he died a few years ago. On the dating of stamps of Sinope, also found in your area, you might see pp. 20-21 of my article on dating the Middle Stoa in the Athenian Agora, Hesperia 54, 1985; look at the footnotes, which have bibliography. P.18 of the same article has some leads on recent dating of Thasian stamps, which might come your way. On these, Garland's work is very good, but he finds an enormous amount of material, and I sometimes find a little his publications too hasty to be easy to follow. Michel Debidour certainly publishes ahead of what is established as good chronology. You may see articles of his on Thasian amphora-stamp dates with long lists of names to which he has attached individual dates; these are to be taken with caution. A useful article on mediaeval pottery in Bulgaria is I. Canova, "Amphores du Moyen Age en Bulgarie," Bulletin de l'Institut archeologique XXII, Sofia 1959, pp.243-262 (I take the title from the French resume at the end). We have made a translation of this also, and so much just the thing this article turns out to be for some of our clients, that they immediately forget where they got the reference.

I should make special mention of the Seuthopolis publication, of which the beginning was sent to me last summer, by the Director of the Kazanlik Museum. I was in America at the time, and have still not made full use of it. But I should think it would be of much use to you. One may be fooled by the appearance of books from behind the Curtain, because the paper they allow them makes the illustrations look so inferior. I remember my astonishment on receiving a pack of ~~photos~~ photos from Prof. Gaidukevich of stamps from his excavations - they were bright, clear, excellent. I certainly have a good impression of Liuba Ogdenova and of Anna Balkanska. Seuthopolis I has quite a variety of finds, and quite a lot of English text strewn amid the Bulgarian.

I see that we have also Seuthopolis Tom 2, which presents their coins, perhaps also useful to you.

When convenient, please send me rubbings of your stamp. I enclose some unused cigarette papers in the envelope with rubbings of our stamps. For identifying dies, photographs and rubbings are usually better than drawings, even such nice drawings as yours.

Yours sincerely,

Virginia R. Grace

(Department of Classical and Archaeological Studies)
 Senior Lecturer and Head of Archaeology Section:
 JEFFREY MAY, M.A., F.S.A.

ARCHAEOLOGY SECTION
 THE UNIVERSITY
 NOTTINGHAM
 NG7 2RD

Telephone 506101

Ext. 2564 or 2102

AGP/RR

23rd February 1987

Dr V.R. Grace
 American School of Classical Studies
 54 Swedias Street
 ATHENS 106 76
 Greece.

Dear Dr Grace,

Thank you very much indeed for your letter, your detailed and extremely helpful comments and the bibliography. I shall certainly send you rubbings of all stamps that we find at Nicopolis and dating evidence for the relevant contexts which might help.

I shall be producing later this Spring an interim report for circulation to interested organizations and individuals in Britain and abroad. May I cite your observations in this report?

I am sending you a set of conference papers I edited a few years ago. I am afraid there is little of direct interest to you although the bibliographies might prove useful as a source of reference, and a young man, Alexander Minchev from Varna who has been working on late Roman Fine Ware is perhaps a particularly useful contact for additional information from Bulgaria.

Again thank you very much indeed for your considerable help and kindness in dealing with my amphora stamp.

Yours sincerely,

Andrew Poulter

5
X
106 76

March 5, 1987

Dear Dr. Poulter,

Thank you for your letter of February 23, and for the two-volume publication, edited by you, that accompanied it. You are clearly far more broadly acquainted with Bulgarian archeology than I am. Such is my preoccupation that I wonder a little that such a lot of articles on what was or is in that country do not include one with a little catalogue of amphora stamps from some site. Perhaps the contributors were instructed to send that sort of thing to another editor. I am impressed that you got a contribution from Runciman. And what a wonderful address he has. Again, thank you for this considerable addition to our library.

You are welcome to pass on my suggestions about your stamp, also, if you like, those citing bibliography, omitting criticism (or perhaps mention?) of Debidour's work. It was inaccurate to say he assigns individual dates to Thasian names; he lists names in groups which he dates, and seems to try to leave nobody out, whether or not there is as yet any evidence for him. He is a client, and needs a lot of time.

Yours sincerely,

Stamp found in BULGARIA
ROMANIA

See now notes and ~~X~~reference on Y. Garbat's
collections of 1979 in folder THASIAN-KOUROS.

14. IX. 79

7

NET going to Bulgaria

Invited to take part in a seminar on "La céramique antique balkanique".

24 - 30. IX. 79 at Veliko Tŭrnovo

She has leave from the Museum, for 10 days.

She is to go with Mrs. ^(Roman sculptor) Stankova of the Museum, also her husband.

2 days of papers - "séances", and travel trips.
But Vanna not included.

16. VI 78

Friday

8.01

Visit of Lyuba Ogneva - Marinova

She turned up, with a woman colleague, Tuesday or Wednesday last at the basement door just as we were leaving, ca 5:50? . Said it was I think 16 years since she last been in Athens. We arranged that she should come again today, this a.m. She wanted to see MSIT.

Her friend: Jeanne Tsimbuleva
Lana Cimbuleva

Director of Museum of Mesolithic Pontics

Mr. Ogneva - Marinova, Maître de Recherches
à l'Institut d'Archéologie^{Sofia}, près de
l'Académie des Sciences de Bulgarie.

For Mr. Y. Gailan in Bulgaria

He needs Mesolithic; Mr. Tsimbuleva

Varna; Michael Lazarov

He is working 5 years, on
amphibians du Littoral Thracien
for middle of Danube to front
souterrain
mésolithique du Bulgarie; he
includes those found on shores
also of Rumania (e.g. Istria,
Cotacuz)

Direction de l'Institut de Thracologie:
 Alexandru Fol (Prof. d'Hist.
 et Sofia
 adresse: Comité de la Culture
 Sofia

They return from Thessalon 23. vi.

Will be in Athens 24, 25, 26, 27.

Then back to Bulgaria.

When. Agn. is studying the Trésor de
 Vălcitrău = Veltchitsau in north Bulgaria,
 area rich in metals. 1400 B.C. Compared
 of Sargis with find at Tod in Egypt. Symbols
 like those found in old. I do. Union of
 Benson ^{Russ} Snodgrass differs as to date cult
 of the Divine Child.

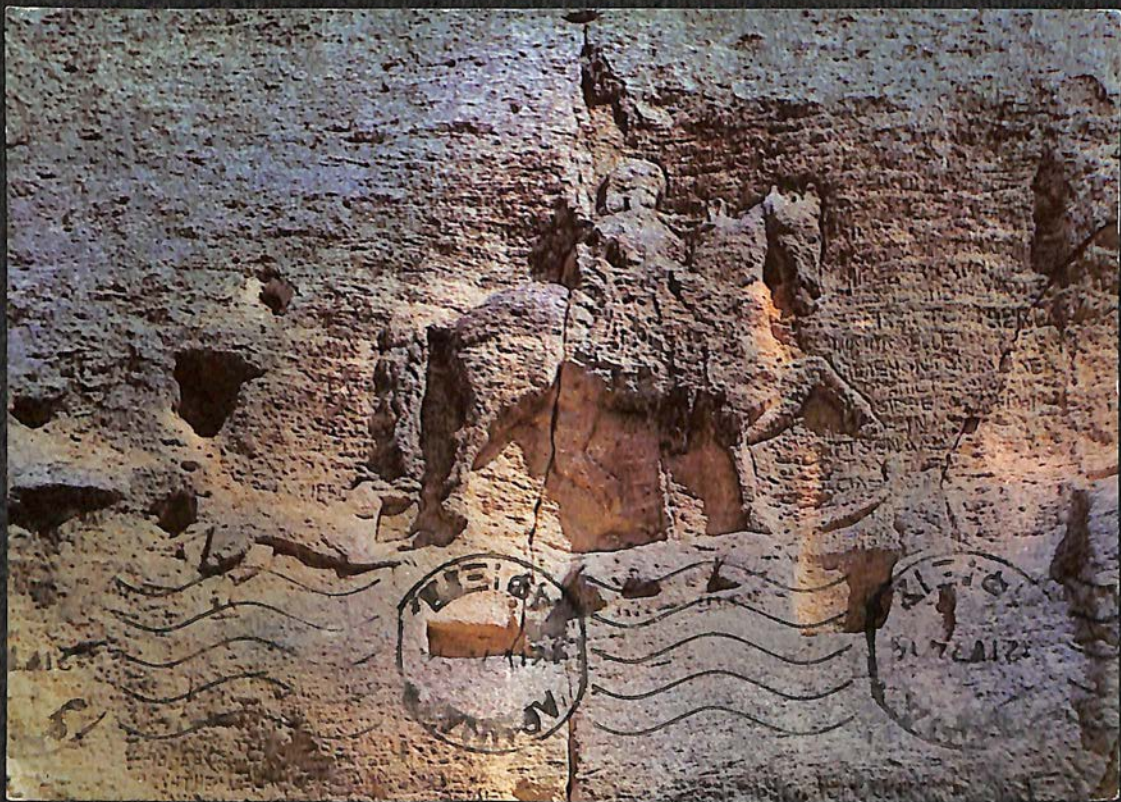
They had much work in, and went to the
 Museum.

OVER

(16.VI.78)

8.03

→ When she ^{they} come back on Monday
June 26, ask her ⁸⁻¹¹ to look at some of
the papers with me. Specially need to
know about publication of Santarapoli's SAH.

МАДАРА - MADARA
Мадарският конник
Le Cavalier de Madara
Reiterrelief von Madara

5 birds in flock of
fifteen and twenty-five!

Dear Madam,
I am delighted to hear of the American School,
and I am sure it will be a great success.

Today through beautiful
scenery & well-known activities!

Its coming to the city
face is not in the
social work. Museum
& much easier to see
than it was originally,
I have no doubt.
One last to you,
John & Janet (John)

April 6, 1974
W. Turner

ПО ВЪЗДУХА
PAR AVION

Miss Virginia Grace
The American School
54, Souidias St.
Athens, Greece
Гърция

96

Ф. 10/10/10

Акл - 10/10/10

BULGARIA

Call by Prof. Michailov (?)
+ daughter + husband (Frank)

These are part of a discussion congress, in
Sofia. David Jordan met them in Cairo,
and brought them here. John told them about -
We all went to lunch at the "Plecturus", and
they paid.

I gave Prof. M. ^{SAMLAH} a "Sania" ^{BALKANSKA} offprint
from ~~the~~ A. Balkanska; read & gave also
the Deles 27, (long chapters), but I was unable for
them to ~~bring~~ take in a plane. I see
now, I don't have her address on file. I will
write and perhaps she will write. I gave
Prof. M. a copy of "Sania" for her, & he did
take that (also a copy of Amplons for himself).

VIII. 83

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Sofia

Balkanska's article "Die Handelsbeziehungen
von Scythopolis" belongs to the folder, I am
leaving it in MET's desk as it seems not to have
been copied. I see no page of notes on it, but
there are marginal notes in pencil. I must
have worked on it in connection with Thasie's
demon. [See now ^{12. II. 87} Hyp. 1985, p. 20 with n. 51.]

(X) 1. IV. 74 Note that the copy of our chap. of Deles 27
taken by P.M. Franck to the library, in ^{in August 1970} Sofia, was addressed
to her attention.

Visit of Gorana H. TONTCHEVA

Miss T. has been staying at the French School, for a couple of weeks, I think; probably to work.

She called on me (see date on this card) on 2. XII. 67. It was lunch time, so I took her to lunch. (I was quite nicely busy with the Delos chapter)

GORANA

2. XII. 67

Gorana H. Tontche'va

Musée archéologique
de Varna,

rue Chejnovro 5

Bulgarie

published

Stamps from Odessos

(Varna)

Sanctuary, excavations

of 1961

Her business in Greece this time was Hellenistic sculpture. But she has a ms. on stamps from Odessos (Varna), from a sanctuary excavated in 1961. Dano had suggested she consult me. She had however no pictures or rubbings of the stamps, just vestigial readings. I said we need pictures or rubbings if we are to help with readings. Also that she should publish photo. or facsimiles of anything from an important place anywhere, especially if she cannot read it. She said, she well, this ms. is far from ready.

I asked her if she could have sent to me

OVER

GORANA

2. XII. 67

11

Gorana St. Tontche'va

Musée archéologique
de Varna,

rue Chejnovo 5

Bulgarie

publié

Stamps from Odessa
(Varna)

Sanctions, excavations

α) 1961

16. XII. 67

12.01

Visit of Gorana H. TONTCHEVA

Miss T. has been staying at the French School, for a couple of weeks, I think; probably by now gone.

She called on me (see date on this sheet) on 2. XII. 67. It was lunch time, so I took her to lunch. (I was quite nicely busy with the Delos chapter)

Her business in Greece this time was Hellenistic sculpture. But she has a ms. on stamps from Odessos (Varna), from a sanctuary excavated in 1961. Damp had suggested she consult me. She had however no pictures or rubbings of the stamps, just vestigial readings. I said we need pictures or rubbings if we are to help with readings. Also that she should publish photo. or facsimiles of anything from an important place anywhere, especially if she cannot read it. She said, she well, this ms. is far from ready.

I asked her if she could have sent to me

OVER

12.02

Balhaustra's publication of SAH from
 Sautropolis as they seem to have a strict date
 limitation (is it ca. 350 - 230 BC) according to
 Brashinsky's comment in his 1966(?) review. (S.
 only had the print as a city.) She may do something
 about it. ~~Asked~~ ^{asked} whether the actual stamps were
 published in ^{Balhaus's} article (or just allusions, summaries,
~~figures~~ statistics, I meant), and she said, yes,
 but there are only 13. !

Looking at a list by H. E. (for Bon?) of V. 60, I
 note Tontelura - apparently to come on - is
 the all of something we ought to look at which
 was published in 1951. If she gets in touch,
 or anyhow, write and ask her if she still has
 a copy. (And send her something.)

16.11.68

I have now received the article, A. Balhaus, "Die
 Handelsbeziehungen von Sautropolis"

12.V.60

We have to look at the following Bulgarian publ.
for other than Thasian handles.

- from Born 1) Tontcheva, G. "Les fouilles des cinq tumuli près du village
de Galata (en Bulgarie)" Bull. Soc. arch. de Varna, VIII,
1951, pp. 49-64.
- 2) Velkov, F. Fouilles à Mezék près de Svilengrad (en bulgarie)
BIAB, XI, 1937, pp. 117 et suiv. p. 122-123 fig. 1/29
- (?) 3) Škorpič, K. Amphorenstempel von der Westküste des Schwarzen
Meeres, B.IAB, VIII, 1934, pp. 21-43 (Hints for the Thasian)
- 4) Fidov, B.D. Fouilles à Mezék, près de Svilengrad,
BIAB, XI, 1937 pp. 1-116
- 5) Aleksieva, A. "Marques d'enseignes d'amphores de Koprivka"
Annales du Musée de Plovdiv, II, 1950 pp. 185-190

Bulgarian archaeologists

Mrs. Luba Ogneva, foreign member ^(older in Sofia) of the Friends School, given me some information on her colleagues: (seen once with Dr. Fiedl. of Prague)

Madame Anna Alexieva - Balkanska: ^(married name) librarian at Archaeological Institute in Sofia. To prepare publ. of JAH from excavations of ^{modern Kazanlik} ~~Sentopolis~~, a Hellenistic city on the banks of ^{empties in the Maritsa (E. brook)} the ancient Tonsos. Perhaps 100 km. Perhaps report in Sov. Arch. of 1957 (?) She would like to be a stamp specialist.

Tzvetil Ivanov (of opposite I think) is working still on pottery of Apollonia - main part now.

Mrs. L. O. has also dug at Sentopolis, and also in Mesembria. Prefers earlier periods, but likes on Hall.

Sentopolis
(Gaulish)
Sentus III)

*

sent in 1949
by C. B. Welles

15

НАРОДЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ
MUSEE NATIONAL BULGARE

Tirage à part

РАЗКОПКИ И ПРОУЧВАНИЯ

II

ТЕОФИЛ ИВАНОВ

КЕРАМИКАТА ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ

FOUILLES ET RECHERCHES

II

THEOPHILE IVANOV

LA CERAMIQUE DE LA NECROPOLE D'APOLLONIE

Sofia, 25.2.1949.

Предимните разкопки в Сопот (дн. Созопол) не са обръщали голямо внимание на откритата керамика. Поради технич. икономически интерес е бил превебренат един ценен, в някои случаи единствен материал за изучаване на икономическата история както на Аполония, така също и на нашето черноморско крайбрежие. Ето защо грамажната част от аполонийската керамика е непубликувана досега дори като суров материал. Вследствие на това тя е недостъпна за науката и не са използвани ценните изводи, които могат да се направят от нейното грижливо и цялостно проучване. Ние имаме са място в досегашната археологическа литература също няколко единени съдърж. внесени от Гърция, които се отнасят със своята художествена изработка.

Mr. Frank Wallace, along with

16

LT

археологически музей в София.

A Monsieur
Prof. D. Tudor

Hommage de l'auteur

Sofia, 25.2.1949.

КЕРАМИКАТА ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ

ТЕОФИЛ ИВАНОВ

Предишните разкопачи¹ на древна Аполония (дн. Созопол) не са обръщали голямо внимание на откритата керамика. Поради техния незначителен интерес е бил пренебрегнат един ценен, в някои случаи единствен материал за изучаване на икономическата история както на Аполония, така също и на нашето черноморско крайбрежие. Ето защо грамадната част от аполонийската керамика е непубликувана досега дори като суров материал. Вследствие на това тя е недостъпна за науката и не са използвани ценните изводи, които могат да се направят от нейното грижливо и цялостно проучване. Наменили са място в досегашната археологическа литература само няколко глинени съдове внесени от Гърция, които се отличават със своята художествена изработка.

G. Seurge², който използва докладите от разкопките на Дегран (1904 г.) и Шаховски (1908 г.) съвсем бегло и безсистемно споменава за някои съдове. От извънредно богатата и интересна керамична находка, изровена при построяването на Созополското пристанище през 1927 г. е публикувана само една съвсем незначителна част от професор Христо М. Данов³. Останалата грамадна част днес изпълва няколко витрини в Бургаския общински музей и чаква своето публикуване.

Случайно откритият гроб в местността „Кавациите“⁴, югоизточно от гр. Созопол, увеличи керамичния материал от Аполония с още четири арибаловидни лекити от IV в. пр. н. е.

Разкопаната част от некропола на Аполония през лятото на 1946 г. даде изобилна и твърде разнообразна по форми и техника на изпълнение керамика.⁵ Инвентарът на гробовете се състои почти изключително от глинени съдове и предмети. Близките на умредия са поставяли в гроба му онези съдове, които според тяхното религиозно схващане, са били необходими за неговия бъдещ, задгробен живот: кани, различни видове чаши (киликси, кантари, скифоси), дълбоки и плитки блюда, гърнета,

лекити, амфори, тоалетни кутии (в женските гробове), лампички, играчки (в детските гробове) и др. Въз основа на тях може да се съди за нравите, бита и материалното благосъстояние на населението на Аполония през времето, когато е съществувал некрополът.

Грижливо проведенят метод на разкопаване даде възможност да се проследи разпространението на керамиката в гробовете от различните дълбочини на некропола. Кога се появява известна форма съд, кога тя е най-много разпространена и кога престава да се употребява. В какво количествено съотношение се намира един вид керамика към друг вид. Каква е керамиката по произход, местна или внесена отвън и на края, какво е икономическото състояние на Аполония и какви са нейните търговски връзки с другите антични градове през известен период.

Въз основа на стилните особености новооткритата керамика от некропола на Аполония може да се раздели главно на три групи:¹ I. Червенофигурна керамика, II. Чернофирнисова керамика и III. сивочерна и червена керамика.

I. ЧЕРВЕНОФИГУРНА КЕРАМИКА

Вазите от червенофигурния стил са най-малобройни в некропола. В тази техника са изработени: един камбановиден кратер, едно ойнохое, голямо количество арибаловидни лекити и няколко фрагменти от вази. Глината им е жълточервеникава, грижливо пресята и измесена. Съдовете се отличават с голяма лекота и добро изпичане.

Техническото изпълнение, формите и стилните особености на керамиката от тази група сочат към късния период на червенофигурния стил, а именно края на V в. и целия IV в. пр. н. е.

КАМБАНОВИДЕН КРАТЕР

Камбановидният кратер² от Созопол е четвъртият добре запазен екземпляр от този вид намерен досега в България. Първите два кратера са от с. Мезек, Свиленградско, единият от Милкова могила³, а другият от Голямата могила⁴ в местността „Капините“. Третият произхожда от една гробница при с. Сърневец, Чирпанско⁵. В художествено отношение Созополският кратер превъзхожда останалите. Гроб 38. Инв. 7171. Обр. 29.

¹ Намериха се още един чернофигурен лежит с мрежест орнамент и един фрагмент от чернофигурна ваза, които в стилно отношение образуват отделна група — чернофигурна керамика. Но поради оскъдния материал от този стил ние ги разглеждаме при съответните им форми съдове от червенофигурната техника, ръководен само от чисто практически съображения.

² Walters, цит. съч., I, 171, обр. 39.

³ Ив. Велков, Разкопките около Мезек и гара Свиленград, ИАИ XI, 1937, 129 сл., обр. 119.

⁴ Пак там, 137 сл., обр. 131 и 132.

⁵ Д. Цончев, Антична могила гробница при Сърневец, ИАИ XIV, 1940—42, 62 сл., обр. 129—131.

¹ За разкопките в околността на Созопол, предприети в миналото, вж. по-горе Ив. Венедиков, Разкопките в некропола на Аполония през 1946 г., стр. 1 сл.

² G. Seurge, *Archéologie thrace*, RA XIX, 1924, 316 сл. passim. Една част от керамиката днес е в Лувърския музей, а другата в Народния археологически музей в София.

³ Хр. М. Данов, Из древната икономическа история на западното Черноморие до установяване на римското владичество, ИАИ XII, 1938, 189, обр. 46; 190, обр. 47; 193, обр. 49 и 50; 200, обр. 52. Вж. също Ив. Велков, ИАИ VIII, 1934, 461 сл.

⁴ Хр. М. Данов, ИАИ XI, 1937, 314 сл., обр. 247—250. Срв. от същия автор ИАИ XII, 1938, 202 сл., обр. 34.

За друга съдове (арибали от Созопол, сега частна собственост, вж. Walters, *History of Ancient Pottery*, I, London 1905, 60, заб.

⁵ Материалите постъпиха в античния отдел на Народния археологически музей в София.

Той е изработен от фино пресят ясночервена глина. Висок е 0.24 м., диаметър на устието — 0.28 м. Целият кратер отвън и отвътре, с изключение на изображенията върху него, е покрит с черен лъскав фирнис, нанесен не навсякъде равномерно. Върху вътрешната страна на устието се намират два червени кръга. На външната страна на кратера, непосредствено под ръба на устието, се проточва околоръст лавров венец¹ наляво, ограничен отгоре и отдолу от два червени кръга. Под сцените на лицевата и задната част на кратера е нарисувана меандров орнамент, прекъсван след всяка трета извивка от едно квадратче, изпълнено с пет точки. Под дръжките има червена палмета, небрежно изпълнена. Днес липсват едната дръжка и дъното².

На лицевата страна на кратера е представена следната сцена (обр. 30): в средата е седнала менада³ върху сдипления си химатион. Тя е облечена в дълъг, безръкавен хитон, украсен с бродерия върху гърдите и долния си край. Главата ѝ е превързана с забрадка, върху която носи венец, предаден с бяла боя. Около шията си тя има огърлица, а на десната си ръка — три гривни, означени с жълточервеникава боя. В лявата ръка менадата държи тирс изпъстрен с бели точки. Тя е обърнала глава назад към един млад, танцуващ силен¹, който в лявата си вдигната ръка държи рог за пиене, а в десната — тирс. Пред менадата танцува друг силен с енергично движение на тялото и високо вдигната глава. В лявата спусната ръка той държи грозд. Втора менада завършва сцената отляво. Тя е извила глава към първия силен и наблюдава играта му. Облечена е по същия начин както първата менада. Главата ѝ е увенчана. На шията си

¹ За силните вж. G. Nicole DA IV, 1090 сл. под думата Satyri.

Обр. 30. — Изображения върху лицевата страна на кратера

Обр. 29. — Атически камбанов, ден кратер с червени фигури — IV. в. пр. н. е. (лицева страна)

носи огърлица, нарисувана с бяла боя, а на лявата ръка две гривни, предадени също така с бяла боя. С лакътя на лявата си ръка менадата се подпира върху тимпан, покрит с бяла боя и жълточервеникава украса.

¹ За украсата на камбановидните кратери вж. Walters лит. съч., II, 223.

² Белият петна върху кратера представляват силициеви съединения поленени върху стените. Снимката е правена преди окончателното почистване на съда.

³ За същността на менадите вж. Rapp, ML II, 2243 сл. Също Adrien Legend, DA III, 1479 сл.

В художествено отношение сцената е изпълнена добре. Вниманието на зрителя се привлича от средната фигура — първата менада. Художникът я нарисувал с особено старание. Единствена тя е предадена с бяла боя като гънките и украсата на дрехата ѝ са подчертани със жълта боя. Останалите фигури от сцената са третираны като силуети в техниката на червенофигурния стил.

Средната бяла фигура¹ се появява за първи път в атическата червенофигурна керамика в късно Фидиево време². Това е около двадесет години след построяването на фронтоните на Партефона (последните две десетилетия на V в. пр. н. е.). Тази техническа особеност показва упадък на хубавия червенофигурен стил от V в. пр. н. е. Представители на новата техника са двама анонимни художници, известни само от техните произведения. Единият е съвременник на Мейдиас. Той е нарисувал вазата от Неапол със средна бяла фигура сатира Промомос³.

Другият художник е автор на сцената върху кратера от Руво (Италия) със средна бяла фигура гиганта Талос. Техният маниер се възприема и от атическите художници през IV в. пр. н. е.

Задната страна на кратера се заема от трима прави младежи, загърнати с широки мантии и обърнати в профил един към друг. Обр. 31. Двама от тях са вдигнали ръце към средния младеж. Телата и на тримата са груби, набити и малко скъсени. Няколко черни линии предават едрите гънки на дрехата им. Косата е третирана като обща маса, без каквито и да са подробности в прическата. Очите

¹ Ernst Bushor, Griechische Vasenmalerei, München 1914², 210.

² Пак там, 212.

³ Ив. Велков, ИАИ XI, 1937, 140, обр. 132; Д. Цончев, ИАИ XIV, 1940—42, 64, обр. 131. Срв. S. Reinach, Répertoire des vases peints grecs et étrusques, I, Paris 1899, 229, 288, 383, 397 et 472; II, 1900, 6, 8, 174 et 383.

Обр. 31. — Същият кратер (задна страна)

и веждите са изразени просто, с няколко небрежно нанесени черти. Над главите на левия и среден младеж се виждат два неясни предмета, а под ръката на левия — кръгъл предмет.

В техническо отношение изпълнението на тази сцена е небрежно, в пълна противоположност с това на сцената върху лицевата страна на кратера. Трите младежки фигури на задната страна са типични за камбановидните кратери. Досега на никой от специалистите по антична керамика не се е удало да ги изтълкува. Камбановидният кратер от некропола на Аполония е несъмнено внесен отвън. Възниква въпросът, къде и кога е бил изработен.

Началото на камбановидните кратери трябва да се търси в развития строг червенофигурен стил в Атина, който обхваща времето от последните две десетилетия на VI в. до около 460 г. пр. н. е. Тази форма кратер се среща при изображенията върху по-стари червенофигурни вази, но, вероятно, там са представени металически кратери, а не глинени¹. Червенофигурните камбановидни кратери са на мода през втората половина на V в. и главно през IV в. Произвеждат се както в атическите така и в южноиталийските ателиета. Южноиталийските грънчари особено ги предпочитали пред другите видове кратери.

Досега у нас се приемаше, че намерените камбановидни кратери в с. Мезек², Свиленградско и с. Стърневец³, Чирпанско, са били изработени в Южна Италия и оттам са били пренесени в нашите земи по търговски път. Съображенията за това схващане са следните: 1. голямото разпространение на камбановидните кратери в Италия и 2. упадъкът на атическата керамична индустрия след Пелопонеската война (IV в. пр. н. е.). Обаче при определяне произхода на кратерите от Южна България не са взети предвид някои стилни и технически особености, които отличават южноиталийската керамика от атическата. Както е добре известно, в първоначалния период на италийската керамика (втората половина на V в. пр. н. е.) се забелязва силно атическо влияние. След основаването на колонията Thurii в Италия (443 г.). Перикъл положил големи грижи за нейното икономическо и културно процътяване. Подбуден от този стремеж той изпратил там от Атина хора на различните изкуства, които, несъмнено, пренесли чисто атически художествени традиции. Това влияние се е отразило и върху керамиката: върху формите на вазите, тяхната украса и сюжети. Мъчно е да се отдели една раноиталийска ваза от атическа. Пръв Furtwängler е установил, че в Южна Италия са съществували местни грънчарски ателиета още през V в. пр. н. е. Като начало на този ранен италийски стил той взема 443 г., т. е. основаването на Thurii. След многобройни и основни изследвания той е успял да разграничи стилните и особено техническите отлики между двете керамики.

¹ Ernst Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen, I, München 1923, 296 § 305.

² Ив. Велков, лит. м., 137 сл.

³ Дим. Цончев, лит. м., 64.

Според Furtwängler¹ най-очевидна е разликата в цвета на глината, който при раноиталиските вази е слабочервен (червенокерамиден и жълтеникав), докато при атическите е яркочервен. Ето защо италиейските грънчари минавали повърхността на вазите с червена боя, за да имитират цвета на атическите керамични произведения. На второ място идва фирнисът. Фирнисът на италиейските вази е черен и матов, със слаб блясък, а тоя на атическите е черен със силен, металически блясък. Прибавянето на бяла и жълта боя върху червените фигури за постигане на външни ефекти е по-ограничено при италиейската керамика. Изображенията върху италиейските вази са по-груби и по-безжизнени в сравнение с тия върху атическите. В стилистично отношение те далеч не могат да се мерят със фигурите, рисувани например от Мейдиас, който работи в Атина по времето на раноиталиейската керамика (края на V в. пр. н. е.). Тези технически особености между атическите и италиейските вази продължават да съществуват и през IV в. макар и в по-малки размери.

При изследването на камбановидния кратер от некропола на Аполония ние се възползувахме от ценните изводи, които е направил Furtwängler. Нашият кратер е от атически произход. Цветът на глината му е яркочервен. Фирнисът е черен и лъскав. Лавровият венец се състои от дълги листа, обърнати наляво характерни за атическите кратери. Листата на лавровия венец при италиейските кратери са по-къси, по-широки и заоблени. С много малки изключения те вървят надясно. Употребата на яйцевидния орнамент (ионийската кима) под сцените върху кратерите, на мястото на меандъра, е типична за атическата керамика от V и IV в. в., докато е почти чужда на италиейската. Кратерът от с. Мезек (Големата могила² в местността „Капините“) има яйцевиден орнамент под сцената, представена на задната му страна. Освен това средната бяла фигура, чрез която художникът търси външен ефект, е атическо изобретение. Свиращката на флейта³ върху лицевата страна на кратера от „Капините“ заема средата на сцената и показва същия маниер на рисуване с бяла боя. Богатото използване на бялата и жълта боя при изображенията върху кратера от Созопол е още едно доказателство за атическия му произход. Накрая трябва да се има предвид фактът, че всичката червенофигурна керамика, изровена от некропола на Аполония през 1946 година, е атическа. Това се установява както от формите на съдовете, техника на изпълнение, украса и стил изобщо, така също и от сравнителния материал от други разкопки у нас и особено в Южна Русия и Гърция. Мъчно може да се припише Созополският кратер на някое южноиталиейско ателие, понеже наред със стилните и технически особености, които го отличават от италиейските кратери, не би могло да се обясни, защо древната Аполония ще внася кратери от Южна Италия, когато такива и то много по-издържани в художествено отношение произвежда Атина — нейната главна доставчица на керамични произведения през IV в. пр. н. е.

¹ Furtwängler, Meisterwerke, стр. 150 (недостъпно, известно по цитат). Вж. също A. D. Trendall, Frühitaliotische Vasen, Leipzig 1938, 8.

² Ив Велков, цит. м., стр. 132.

³ Пак там, стр. 141.

Атическият червенофигурен стил не замира след Мейдиас и анонимните художници на вазите с изобразения на сатира Прономос и гиганта Талос. Той продължава и през IV в. като отбелязва нов, късен разцвет, който по време съвпада с художествената дейност на Скопас и Праксител и е последния опит на Атина да напегне и разгърне всичката си военна мощ срещу неудържимия натиск на Филипова и Александрова Македония, която се бори за хегемония над тогавашния античен свят. Претърпяла поражение в Пелопонеската война, Атина загубва пазарите на художествената си керамична промишленост на Запад, главно в Южна Италия, гдето възникват местни грънчарски ателиета, които задоволяват тамошните нужди и напълно изместват атическите произведения. Погледът на атическите производители на вази е обърнат вече към източния басейн на Средиземно море (Киренайка и др.), а особено към северния черноморски бряг на днешния Съветски съюз, гдето се намирили богати, гръцки колонии, особено на Кимерийския Босфор с главен град Пантикапей, сегашния Керч. Срещу внасяната керамика и други артикули Атина е получавала зърнени храни, кожи и суровини, така много необходими за нейното икономическо развитие. Богатите находки от атически вази в Керч (около 300) са ценно указание за търговските връзки между Атина и Пантикапей. Но те същевременно показват и последния разцвет на атическия червенофигурен стил през IV в., който Furtwängler означава с термина „Керченски стил“¹ по името на главното местонахождение на вазите.

Камбановидният кратер от некропола на Аполония принадлежи именно към този стил и се отнася към времето около 375—350 г. пр. н. е.

ОЙНОХОЕ

Ойнохое от червена глина, покрито с черен лъскав фирнис, вис. 0.18 м., шир. на най-издута част на тялото 0.10 м. Инв. 7172. Обр. 32.

Устието му има форма на трилистна детелина. Върху рамената на съда са нарисувани лъчисто наредени стилизирани продълговати листенца. На лицевата страна са представени трима младежи. Двамата крайни са облечени в дълги мантии, а средният е гол. Първият и вторият държат в ръцете си някакъв елипсовиден предмет, вероятно диск². Изпълнението на фигурите е небрежно. То много напомня това на трите младежи върху гръбната страна на камбановидния кратер. И тук се среща същото сумарно предаване на косата, просто предаване на гънките на дрехата и изписване на очите и веждите.

Под сцената минава яйцевиден орнамент, типичен за атическата червенофигурна керамика (V—IV в. в.).

Формата на ойнохое, сюжетът, техническото изпълнение на сцената и украсата показват атически произход — IV в. пр. н. е.

¹ K. Scheffold, Kertscher Vasen, Berlin 1930, 5 сл. Не ни беше достъпна книгата на Scheffold, Untersuchungen zu den Kertscher Vasen. Вж. също E. Buschor, цит. съч., 218 сл.; Charles Dugas, La céramique grecque, Paris 1924, 124 сл.

² В инвентарната книга на античния отдел при Народния археологически музей в София под № 3,111 е записано едно ойнохое от Созопол с напълно същите изображения, форма и стил (непубликувано). То несъмнено принадлежи към същото грънчарско ателие, от което е излязло и тук разглежданото ойнохое.

АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКТИ

Както показва самото им име,¹ това са малки глинени съдчета, които представляват комбинация от два съда — лекит и арибал. Първият е дал стройната, удължена форма, тясна шийка и фунийкообразно устие, а вторият — закръгленото, издуто тяло. Направени са от глина с жълтокерамиден цвят. Стените им са твърде тънки. Устието им има форма на фуния. Дръжките са плоски, къси и стигат до средата на шийката. Последната се отделя от най-издута част на съда чрез тесен пръстен. Дъното на арибаловидните лекити завършва с широко, плоско столче. Размерите на аполонийските арибаловидни лекити са малки. Височината им се движи между 5.5 см. и 14.5 см.; ширината на най-издута част на тялото между 3 см. и 10 см., външният диаметър на устието между 2 см. и 4.5 см. и диаметърът на дъното между 2 см. и 6 см. С други думи ширината на най-издута част на арибаловидния лекит се нанася около два пъти в цялата височина.

Арибаловидните лекити са служели за запазване на дървено масло и благовония. Те са неразделна част от тоалетните принадлежности на жените. Също така са били употребявани и от младежите, които са намазвали телата си с дървено масло преди игра на палестрата. Ето защо тези съдчета се срещат в некропола на Аполония изключително в гробовете на жени и младежи.

В развитието на гръцката керамика арибаловидните лакити се срещат през втората половина на V в., но особено много са разпространени през IV в.² Те произхождат от Атина, която ги е разпространявала по целия античен свят, с който тя е поддържала търговски връзки. Това се потвърждава от многобройните разкопки в Гърция и вън от нея.

Арибаловидните лекити от некропола на Аполония са също така атически. Въз основа на украсата можем да ги разделим на три групи: 1. арибаловидни лекити с червени фигури; 2. арибаловидни лекити с червена палмета и 3. арибаловидни лекити с мрежест орнамент.

АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКТИ С ЧЕРВЕНИ ФИГУРИ

1. Атически арибаловиден лекит с изящна форма и тънки стени, направено от фина жълтокафява,

Обр. 33. — Атически арибаловиден лекит — IV в. пр. н. е. (гледан от всички страни)

добре пресята и измислена глина, вис. 0.14 м., шир. на тялото 0.07 м., диаметър на устието 0.038 м. и диаметър на дъното 0.049 м. Гроб 82. Инв. 7173. Обр. 33.

Шийката на лекита е украсена с един ред лъчеобразно наредени дълги листенца, под които минава яйцевиден орнамент (ионийска кима). На лицевата страна на съда е нарисувана сцена из всекидневния живот на жената. Представена е седнала наляво жена, облечена в дълъг хитон. Тя е извила главата си назад към един млад Ерос, който с енергично движение на тялото си ѝ поднася тоалетна кутия. Под стената е нарисуван яйцевиден орнамент. И двете фигури са били покрити с бяла боя, от която днес са останали само слаби следи. Венецът, който украсява главата на Ероса, и очертанията на тоалетната кутия са предадени с златна боя.

Задната страна на лекита е заета от сложен растителен орнамент, съставен от палмета и волути. Той има основния цвят на глината, от която е изработен съдът. Подобна украса се среща върху един лекит от Варна, намерен в една надгробна могила в квартала Сез-севмес, сега прибран във Варненския музей — инв. VI 495.¹

Устието, половината от дръжката и фонът на лекита са покрити с черен фирнис. Сцените из живота

¹ Pfuhl, цит. съч., I, 407 § 434; също Charles Dugas, Lecythe aryballisque athenien. BCH LXX, 1946, 172. Срв. Walters, цит. съч., I, 196, стр. 57.

² Charles Dugas, цит. м., 172. Вж. също Pfuhl, цит. съч., I, 407, § 434 и посочената там литература.

³ К. Шкорпил, ИАН VI, 1931, 73 сл., стр. 55 и 56, табл. XII. Срв. Хр. М. Данов, ИАН XII, 1938, 201.

Обр. 32. — Атически червенофигурно ойнохое — IV в. пр. н. е.

на жената¹ са типични за атическите червенофигурни вази от т. н. „Керченски стил“. Нашият лекит принадлежи към втората половина на IV в. пр. н. е.

2. Атически арибаловиден лекит с отчупено устие и дръжка, направен от червено-кафява глина, вис. 0.075 м. (в сегашното му състояние), шир. на тялото 0.05 м. и диаметър на дъното 0.035 м. Гроб 39. Инв. 7174. Обр. 34.

Долната част на шийката и рамената на лекита са украсени по същия начин, както предходния лекит. На лицевата страна са нарисувани глави на две жени, обрнати в профил една срещу друга. Между тях е изобразено огледало, в което те се оглеждат. Лицата им са предадени с бяла боя, която е почти изпаднала. Черна линия отделя лицето от косата.

На гърба на лекита има червена палмета, вписана в кръг и украсена от страни с по един лист. Този орнамент е единствената и характерна украса на арибаловидните лекити от следващия тип.

Разглежданият лекит по произход и време е напълно еднакъв с лекит № 1 (IV в. пр. н. е.).

Подобен арибаловиден лекит със същото изображение и техника на изпълнение се пази в Народния археологически музей в София под инвентарен № 3671в, намерен в околността на Созопол. Несъмнено той произхожда от разкопките на Дегра (1904 г.) и е постъпил заедно с други съдове през 1905 г. (непубликуван).

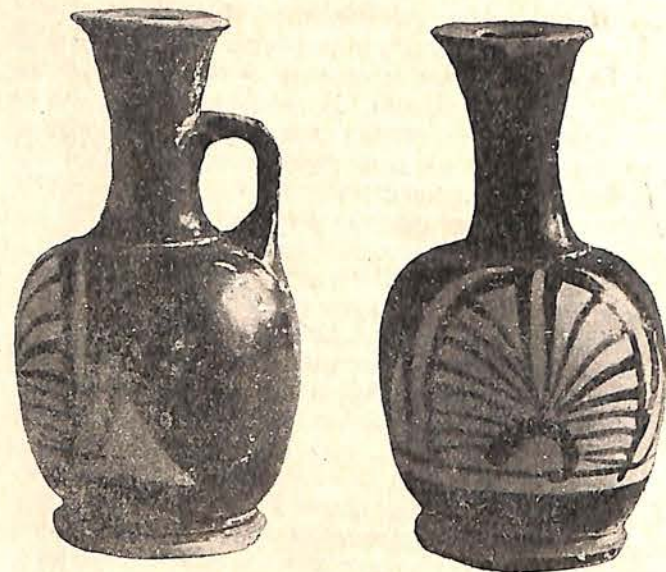
АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКИТИ С ЧЕРВЕНА ПАЛМЕТА

Арибаловидните лекити с червена палмета са най-разпространените лекити в некропола. Те се срещат още в гробовете от най-долните пластове (4-30 м.) и продължават в гробовете от по-горните пластове (1-20 м.). Те спадат към времето от края на V в. (най-рано) до началото на III в. пр. н. е. Произходът им е атически. Вж. гробове 7, 11, 12, 14, 17, 19, 25, 28, 34, 36, 40, 42, 45, 53, 57, 70, 72, 86, 101, 108, 111 и 120. Инв. 7201—7209. Обр. 35.

¹ Charles Dugas, La céramique grecque, Paris 1924, 125.

Обр. 34. — Атически арибаловиден лекит — IV в. пр. н. е.

Обр. 35. — Атически арибаловиден лекит с червена палмета (гледан отпред и отстраня)

Тези лекити са покрити с черен, гъст и лъскав фирнис, който при някой, а особено при тези от по-късния период (IV в.) има кестеняв отенък и е по-рядък, без блясък (матов). Нанасянето на фирниса се е постигало технически много лесно и бързо.¹ Съдът се е потопявал във фирнисовата течност. Много от откритите екземпляри илюстрират твърде нагледно този ефикасен способ. На лицевата страна на тялото на арибаловидния лекит се е изобразявало червена палмета, като се е използвал основният цвят на глината на съда. То е ставало с помощта на четка. Палметата се състои от 10—14 стилизирани листа, но най-често от 13. Понякога тя е вписана в червен кръг и фланкирана от два извити листа. Техническото изпълнение е ставало шаблонно и бързо. То не се отличава с никаква художественост. Тези явни белези показват, че лекитите са били произвеждани масово и са били предназначени за една по-голяма консумация.

Арибаловидни лекити с червена палмета, подобни на нашите от Аполония, са открити в големи количества на много места. 1. Преди всичко трябва да споменем находките от околността на гр. Созопол (разкопките на Дегра² — 1904 г., на Шаховски³ — 1908 г. и случайно открития гроб в местността „Каваците“⁴ — пролетта 1937 г.); 2. Пловдив⁵ (елинистическа епоха); 3. Месемврия⁶; 4. местността „Шапль-дере“⁷ (античното селище — Messambria) на 12 км. западно от с. Макри (Западна Тракия); 5. Южна Русия: Олбия,⁸ разкопките през 1901 г. (III в. пр. н. е.);

¹ За начина на изписване вж. В. Д. Блаватский, О технике росписи арибаллических лекифов. Краткие сообщения института истории материальной культуры им. Н. Я. Мара, Москва—Ленинград 1947, 51 сл. рис. 30 и 31.

² G. Seigne, cit. m., 322.

³ В инвентарната книга на старовековния отдел са записани три „арибали с палмета“, без техните размери (непубликувани). Инв. № № 4493—4495.

⁴ Хр. М. Данов, ИАИ XI, 1937, 314 сл., обр. 249 и 250.

⁵ Дим. Цончев, Приноси към старата история на Пловдив, 1938, 19 сл., обр. 39.

⁶ Ив. Велков, ИАИ I, 1921—22, 247.

⁷ G. I. Kazakov, Zur Archäologie Thrakiens, AA, 1918, 6, обр. 4а; 18, обр. 16а.

⁸ Б. В. Фармаковский, ИИАК, вып. 8, 1903, 34, рис. 19.

Керч (Пантикапей), разкопките през 1902¹, 1905², 1906³ и 1907⁴ г.; Тиритака,⁵ разкопките в некропола през 1935 г. 6. Гърция: Атина, разкопките в „Керамейкос“⁶ — района „Chabrias“ (края на V в. пр. н. е.); Родос, разкопките в некропола на Понтамо;⁷ Олимп⁸ (IV в. пр. н. е.); остров Корфу⁹ (V в. пр. н. е.); остров Крит¹⁰ (елинистическа епоха); Ионийски острови (?)¹¹ — IV в. пр. н. е. и другаде.

АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКИТИ С МРЕЖЕСТ ОРНАМЕНТ

Наред с арибаловидните лакети с червена палмета са били употребявани и арибаловидни лекити с мрежест орнамент.¹² Те се срещат в гробовете на дълбочина от 2-30 м. до 4-30 м. В сравнение с предходния тип лекити те са разпространени в некропола в един сравнително по-къс период от началото на V в. до края на IV в. Предимно се срещат в гробовете от IV в. Гробовете 34, 38, 61, 64, 73, 87, 88, 89, 111 и 113. Инв. 7210—7214. Обр. 36.

Фонът на лекитите е основният жълтокерамиден цвят на глината, от която са направени. Устисто, част от шийката и дръжката са покрити с черен фирнис. Това се е правило, като се е потопявал съдът с устието надолу във фирниса.¹³ Шийката е украсена с няколко, обикновено, четири наклонени или отвесни черни и бели черти. Тялото е покрито с мрежест орнамент, образуван от пресичането на черни успоредни наклонени черти.¹⁴ На мястото на пресичането са поставени бели точки. Обаче този принцип не винаги се е спазвал точно. Не липсват арибаловидни лекити от некропола на Аполония, при които белите точки са сложени безразборно, като грънчарят се е стремил само да образува

¹ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 9, 1904, 76 (гроб 5 и 10), 81 (гроб 38 и 39), 88 (гроб 83).

² В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 30, 1909, 3 (гроб 2), 6 (гроб 13), 7 (гроб 18).

³ Там там, стр. 53 сл. (гроб 3), 55 (гроб 8 и 10), 56 (гроб 13 и 16).

⁴ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 35, 1910, 17 (гроб 21 и 24), 19 (гроб 31). За находки от Керч вж. също Maria Ludwika Bernhard, Wazy greckie, Warszawa 1936, 40, табл. VIII 4.

⁵ М. М. Кобылина, Разкопки некропола Тиритаки в 1934 г., 84 (гроб 10) — Археологические памятники Боспора и Херсонеса, Москва—Ленинград 1941 г. (Материалы и исследования по археологии СССР № 4).

⁶ Kurt Gebauer, AA, 55, 1940, 358, обр. 33. За други лекити от „Kerameikos“ вж. A. Brueskner, Kerameikos *antike* 1910, 130, обр. 17.

⁷ G. Jacopi, La nekropoli di Pontamo, Clara Rhodos, II, 1, 125, обр. 6, tomba 6; 183, обр. 12, tomba 7; Clara Rhodos, III, 158, обр. 150; 162, обр. 154.

⁸ Robinson, Olyntos табл. 141—144 (IV в. пр. н. е.); вж. също H. Kenner CVA, Wien I, 45, nn. 11—13, табл. 11—13.

⁹ Ad. Greifenhagen, CVA, Braunschweig, 36, табл. 28, 8.

¹⁰ Σπυρ. Μαρτύτου, *Αρχαιολογία ἐν Κρήτῃ*. Πρακτ. Ἀρχ. Ετ., 1935, 199, обр. 4.

¹¹ Winifred Lamb, CVA, Cambridge I, 31 n. 4, табл. XXVIII, 4.

¹² Разглеждаме ги тук в групата на червенофигурната керамика по чисто практически съображения, понеже по форма те са еднакви с предходните арибаловидни лекити и са атически от една и съща епоха.

¹³ За техниката на украса вж. В. Д. Блаватский, cit. m., 56 сл., обр. 33. Също Casimir Bulas, Etude sur une classe de vases à décor en forme de réseau ou d'écaillés. BCH, 56, 1932, 388 сл., табл. XXI. Също вж. J. D. Beazley, Miniature Panathenaea. The Annual of the British School at Athens, XLI, 1940—1945, London, 17 сл., табл. 16 и 17.

¹⁴ За появата и развитието на мрежестия орнамент в керамиката вж. Walters, cit. съч., II, 215, обр. 145.

няколко хоризонтални пояси от точки. Рисуването на мрежестата украса е ставало с четка.

Арибаловидните лекити с мрежест орнамент са типично атическо произведение. Арибаловидни лекити подобни на сополските са известни от няколко макар и малки находки в България: 1. с. Върбица, Преславско — местността „Черешак“¹ (края на IV в. и първата половина на III в.); 2. некропола на древна Месемврия² (IV в. пр. н. е.); 3. с. Бедняково³, Чирпанско (IV в.).

Лекити с мрежест орнамент са намерени и в Беломорието, в местността „Шапль-дере“⁴, при с. Макри. Те са от елинистическата епоха. От същото място произхождат и още няколко екземпляри, продадени в миналото от жители на гр. Ксанти и попаднали в частната сбирка на Д-р. Ив. Назлъмов, сега подарена на Пловдивския народен музей.⁵

Обаче в най-голямо количество са открити в Южна Русия. На първо място трябва да се споменат находките от Кримския полуостров, главно от Керч (Пантикапей) — разкопките през 1902,⁶ 1905⁷, 1906⁸, 1907⁹, 1908¹⁰ и 1911¹¹ г.; Танаис¹² (Елисаветско градище) — разкопките през 1909 г.; Олбия¹³, Херсонес¹⁴ — разкопките през 1931—1933 г. и другаде.

¹ Б. Филев, Ив. Велков и В. Миков, Надгробните могили при Дуванлий в Пловдивско, София 1934, 179, № 6, обр. 200а вж. също Братя Шкорпил, Могила 1898, 133, № 11, обр. 55, рис. 7.

² Г. И. Кацаров, Нови находки от некропола на Месемврия. ИАИ VII, 1933, 288, обр. 70. В Пловдивския музей се пази един лекит от Месемврия, инв. № 1422.

³ Б. Филев, Псп. XI, 1909, 597; също B. Filov, AA, 1909, 401; Б. Филев, ИАИ VI, 1916—1918, 31, заб. 2.

⁴ Kazakov, Zur Archäologie Thrakiens, AA, 1918, 6, обр. 4 б; 18, обр. 16 с.

⁵ Б. Дякович, Сбирка „Д-р Ив. Назлъмов“. ГПНБ, 1927, 11 сл., обр. 12 и 13.

⁶ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 9, 1904, 75 (гроб 3), 76 (гроб 7), 77 (гроб 15), 78 (гроб 20), 22 и 23), 79 (гроб 27а), 80 (гроб 36), 88 (гроб 83).

⁷ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 30, 1909, 3 (гроб 2), 6 (гроб 13 и 14), 7 (гроб 18).

⁸ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 30, 1909, 56 (гроб 16).

⁹ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 35, 1910, 17 (гроб 22), 19 (гроб 31 и 20) (гроб 34).

¹⁰ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 40, 1911, 68 сл., обр. 6, ба, 7 и 8. Вж. също М. Ростовцев, Античная декоративная живопись на юге России. С. Петербург 1914, 13, табл. XXVIII, 3—5 (альбом).

¹¹ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 56, 1914, 3 (гроб 1).

¹² А. Миллер, ИИАК, вып. 35, 1910, 101 (мог. 4), рис. 13, обр. 7.

¹³ Casimir Bulas, cit. съч., 390, табл. XXI, 1 и 13; CVA, Bonn, 48 № № 8 и 9, табл. 40, 8 и 9.

¹⁴ Г. Д. Белов, Разкопки в Северной части Херсонеса в 1931—1933 г., 203. — Археологические памятники Боспора и Херсонеса, Москва—Ленинград 1941 (Материалы и исследования по археологии СССР № 4).

Обр. 36. — Атически арибаловиден лекит с мрежест орнамент

Арибаловидните лекити с мрежест орнамент, открити в Южна Русия, се срещат едновременно с арибаловидните лекити с червена палмета, както е случаят и у нас. По време те принадлежат главно към IV и III в. в. пр. н. е. Само тези от Херсонес се датират в периода от III до I в. пр. н. е.

Разкопките навред в континентална и островна Гърция¹ предлагат голямо количество от разглеждания тип лекити.

На края на тази група арибаловидни лекити с мрежест орнамент ще споменем и един атически арибаловиден лекит с черна украса. Обр. 37. Направен е от фина бледо-жълтеникава глина, вис. 0,098 м., шир. 0,068 м. и диаметър на дъното 0,06 м. Устието е отчупено. Дръжката има следи от черен фирнис. Върху рамената са нарисувани четири черни палмети, всяка вписана в листевидна форма.² Под тях минава прост меандър. Върху лицевата страна на лекита е нанесен мрежест орнамент, образуван от пресичането на три успоредни, наклонени черти. Получените ромбове са изпълнени с черен фирнис.³ Долната част на тялото и столчето на съда са покрити с черен фирнис.

Този арибаловиден лекит се откри в най-долния пласт гробове на дълбочина 4,30 м. Той принадлежи към края на V в. в. пр. н. е. Гроб 118. Инв. 7124.

ФРАГМЕНТИ ОТ ВАЗИ

Вън от гробовете, в пръстта, се намериха няколко фрагменти от атически вази: един от чернофигурна амфора и три от червенофигурни вази. Те принадлежат, несъмнено, към инвентара на първите най-стари гробове на некропола на Аполония, които са били разрушени още в античността, когато са били изкопани по-късните гробове, разположени на тяхно място или над тях. Въпреки че материалът е доста оскъден поради фрагментното му състояние, все пак той може да се датира с известна приблизителност въз основа на стилните особености и техника на изпълнение. Единствен чернофигурният фрагмент може да се отнесе към една по-ранна епоха, която в никой случай не е по-късна от втората половина на V в. в. пр. н. е., докато за останалите фрагменти от червенофигурни вази е ясно, че принадлежат към IV в. в. пр. н. е. Може би при бъдещите разкопки в некропола на Аполония ще се открият подобни цели амфори или по-големи фрагменти, които ще дадат повече опорни точки за точното им датиране.

Обр. 37. — Чернофигурен арибаловиден лекит с мрежест орнамент и палметки

¹ Clara Rhodos, VI—VIII, 1, 451, обр. 3 (находки от о-в Родос); *Στηρ. Μαρινάτου*, цит. съч., 199, обр. 4 (находки от о-в Крит). За находки от други места вж. С. Булас, цит. м., 388 сл.

² За други лекити с палмети срв. CVA Cambridge 1, 28, табл. XXII, 25.

³ Същият мрежест орнамент се среща и върху други лекити, срв. пак там, табл. XXII, 23.

1. Гърло от чернофигурна амфора, направена от жълтокафява глина, покрито с гъст, черен и лъскав фирнис, вис. 0,07 м. и диаметър на устието 0,11 м. Инв. 7258.

Гърлото има за фон жълтокафявия цвят на глината. То е украсено с черни двойни палмети, наредени една под друга и съединени по средата с низ от кръгчета. Палметите са вписани в елипси и са отделени помежду си с дебели отвесни линии, които се разширяват към крайщата. Черен изпъкнал кръг отделя палметите от разположения под тях пръчковиден орнамент, от който днес са останали много слаби следи.

Разглежданото гърло много напомня гърлата на т. н. „Панатенейски амфори“, които пълни с дървено масло били поднасяни на атлетите като награда. Такива амфори са открити при разкопките в Керч¹, Танаис² и другаде. Първите са датирани към края на VI в. в. пр. н. е. (515 — 510 г.) а вторите — към втората половина на V в. в. пр. н. е.

Подобна украса върху гърло се среща при една атическа чернофигурна ваза от могилата Мушовица³ при с. Дуванлий, Пловдивско (VI — V в. в. пр. н. е.). Нашето гърло от амфора не е по-късно от края на V в. в. пр. н. е.

2. Гърло от червенофигурна амфора с издадено навън устие от жълточервеникава фина глина, вис. 0,10 м. и диаметър на устието 0,152 м. Дръжките са отчупени. Устието е украсено с яйцевиден орнамент. Върху рамената на амфората се вижда същия орнамент. Под него е била представена някаква сцена, от която днес е запазена само част от главата на една жена. Върху незаетата от фигури и орнаменти повърхност на амфората е нанесен черен и гъст фирнис. Инв. 7259.

3. Част от устие на червенофигурна амфора, изработена от жълтокафява глина, вис. 0,09 м. и диаметър на устието 0,118 м. Инв. 7260.

Съдът е покрит с рядък, черен фирнис, който се е доста изтрил и е получил на някои места тъмнокафяв цвят. Върху шийката е нарисувана яйцевиден орнамент, който прекъсва под дръжките. Върху едната страна на съда днес се виждат само две глави на мъже. Косата е третирана сумарно, а очите и веждите са предадени просто, само с една, две черти. Върху другата страна е имало малка сценка, от която е останала само главата на един мъж.

В стилно отношение, доколкото може да се съди по малкия фрагмент, амфората е сродна с ойнохоето с трите мъжки фигури, което разгледахме по-горе (стр. 33).

4. Фрагмент от червенофигурна ваза от фино пресята жълтокафява глина, вис. 0,08 м. и дъл. 0,09 м. Инв. 7261.

Запазената част от представената върху вазата сцена изобразява Херакъл, обърнат в профил надесно. Той е наметнат с лъвска кожа, която покрива главната ръка той държи кривак, а в лявата вдигната млада жена, обърната надесно, с вдигната и допряна

¹ В. Pharnakowsky, AA, XXVII, 1912, 338, обр. 23 и 24.
² Пак там, 375, обр. 66 и 67.
³ Ив. Велков. Могилни гробни находки от Дуванлий. Филонъ, Надгробните могили при Дуванлий в Пловдивско, ИАИ VI, 1930—31, 31 сл. обр. 30, табл. VIII и IX. Също Б. Филовъ, Надгробните могили при Дуванлий в Пловдивско, София 1934, 90 обр. 114, табл. XII и XIII.

до главата лява ръка. Тя е облечена в безръкавен хитон. Над сцената е нарисувана яйцевиден орнамент. Макар и разглежданият фрагмент да е малък все пак се вижда, че той е бил много добре изпълнен в художествено отношение. По време трябва да се отнесе към края на V в. в. или първата половина на IV в. в. пр. н. е.

II. ЧЕРНОФИРНИСОВА КЕРАМИКА

Тя е застъпена в твърде голямо количество в разкопаната част от некропола на Аполония. Тази техника се появява в Гърция още през V в. в. пр. н. е., но тя е особено на мода през IV в. в. елинистическата епоха, когато червенофигурният стил запада.¹ Аполонийската чернофирнисова керамика ни предлага богат избор от най-разнообразни форми съдове, предназначени за обикновено домашно употребление или за по-специални случаи: киликси, кантари, скифоси, блюда, ойнохоета, биберони, тоалетни кутийки, плитки чашки, пръстеновидни вазички за дървено и благовонно масло и др. Съдовете са направени от добре пресята доброкачествена глина с жълтокерамиден цвят. Те са покрити изцяло отвън и отвътре с черен фирнис. Само една малка група съдове са отчасти украсени с фирнис. Фирнисът на съдовете произведени към края на V в. в. и първата половина на IV в. в. е гъст със силен, металически блясък, докато този на съдовете от края на IV в. в. и началото на III в. в. е рядък и матов, като на места има тъмнокафяв отенък. При по-късните съдове нанасянето на фирниса е небрежно. Личат много ясно следите на четката. Върху вътрешната страна на дъната на киликсите, кантарите и блюдата са щемпелувани фини и красиви орнаменти, съставени от палмети, кръгчета или части от тях, чертички и др., съчетани в най-различни комбинации. Украсяването е ставало докато глината е била още сурова и преди полагането на фирниса. За по-характерните украси вж. обр. 39.

Чернофирнисовата керамика от некропола на Аполония е от атически произход. Тя спада към времето от края на V в. в. до началото на III в. в. пр. н. е.

КИЛИКСИ

Киликсите се срещат доста често в гробовете. като се започне от най-долните пластове и се стигне до средните.² Гробове 9, 10, 19, 28, 38, 44, 54, 64, 109, 115 и 121. Инв. 7158 — 7170, 7177 и 7178.

По отношение формата им могат да се разграничат три типа:

1. Киликси с плитко тяло, хоризонтално разположени дръжки в горната част на устието и ниско столче. Обр. 38, 1.

2. Киликси с дълбоко като купичка тяло, слабо издадено навън устие и дръжки, които започват от средата на тялото, вървят полегато и се извиват в горния си край навътре към устието на съда. Столчето е ниско. Обр. 38, 2.

3. Кантаровидни киликси с дълбоко, профилирано отвън тяло и дръжки, които излизат от най-долната част на тялото. Столчето е също ниско. Обр. 38, 3.

¹ E. Pfluhl, цит. съч., I, 410 § 438; също W. Technau, Griechisch Keramik im Samischen Heraion AM 54, 1929, 41.

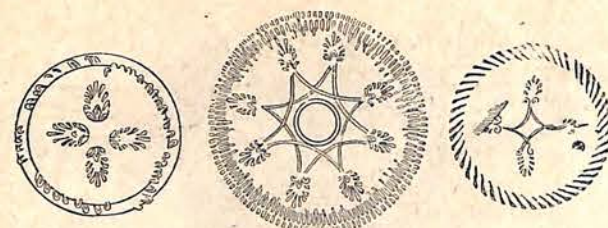
Обр. 38. — Типове атически чернофирнисови киликси.

Върху вътрешната страна на дъната и на трите типа киликси са щемпелувани палмети. Обр. 39.

В гроб 120, на дълбочина 4,30 м., се намери кантаровиден киликс с канелирана долна част на тялото, вис. 0,065 м., диаметър на устието — 0,10 м. Под дръжките са издълбани две вписани едно в друго триъгълничета, изпълнени с червена боя. Вътрешността на дъното е украсена със седем палмети, свързани с дъги. Те са вписани в три шрихови кръга. Този киликс по технически белези напомня металическите киликси. По време той спада към края на V в. в. пр. н. е. или началото на IV в. в. Той принадлежи към инвентара на най-старите гробове на некропола. Инв. 7177. Обр. 40.

Твърде ценни указания за датирането на киликсите от най-старите гробове ни дава един киликс от втория тип, намерен само на 50 м. западно от площта, която разкопахме през лятото на 1946 г.¹ Той е бил изровен от един гроб на около 4 м. дълбочина, открит случайно, когато Созополската община копала яма за хвърляне на умрелия добитък. Несъмнено този гроб и откритите на това място още

¹ Вж. по-горе Ив. Венедиков, Разкопките в некропола на Аполония през 1946 г.

Обр. 39. — Щемпелувани орнаменти върху вътрешността на киликсите

няколко гробове по това време принадлежат към същия некропол, който тук ни занимава. Върху тялото на киликса е издраскан с острие впоследствие надпис на старогръцки език: ΤΥΝΔΑΡΙΧΟ. Несъмнено това е името на притежателя на съда¹. Въз основа на генитивното окончание — О вместо по-късното — ου и епиграфските особености на буквите този киликс трябва да се отнесе към края на V в. или началото на IV в. пр. н. е. Височината му е 0.063 м., диаметър на устието — 0.127 м. Под ръба на устието минава жлеб. Върху вътрешността на дъното са щемпелувани 12 малки палметки, разположени около два кръга, между които има яйцевиден орнамент. Двете дръжки са отчупени. Инв. 7170. Обр. 41.

Киликси, подобни на откритите в некропола на Аполония, са намерени на много места у нас и в чужбина. На първо място трябва да споменем тия от гр. Созопол, изровени от морското дъно при построяването на пристанището през 1927 г. Сега се намират в Бургаския музей, но за съжаление не са публикувани. Други киликси са известни от разкопките при с. Дуванлий, Пловдивско: могилата Мушоваца,² Арабаджийската могила³ и Кукува могила⁴.

Голямо количество киликси със същата форма, техника и от същата епоха са открити при многократните разкопки в Южна Русия: Керч (Пантикапей) — разкопките 1908 г.⁵ (IV—III в. в. пр. н. е.); Олбия — разкопките 1901 г.⁶ и Танаис — разкопките 1909 г.⁷

¹ P. Kretschmer, Die griechischen Vasenschriften, Gütersloh 1894, 3.

² Б. Филов и др., Дуванлий, 93, обр. 115; вж. също Ив. Велков, ИАИ VI, 1930—31, 30, обр. 26.

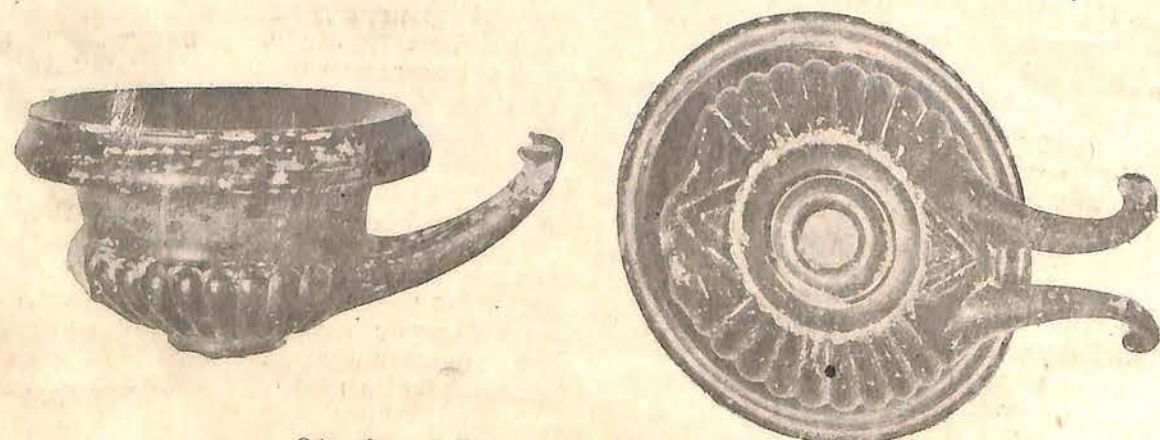
³ Б. Филов и др., 137, обр. 161.

⁴ Пак там, 53, обр. 73. Срв. Б. Дякович, ИАИ III, 1925, 127, обр. 26 и 27.

⁵ В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 40, 1911, 68 сл., рис. 6 и 6а; също М. Ростовцев, цит. съч., 73 (текст); табл. XXVIII, 1, 2 (албумъ).

⁶ Б. В. Фармаковский, ИИАК, вып. 8, 1903, 33 сл., обр. 16 и 17.

⁷ А. Миллер, ИИАК, вып. 35, 1910, 99, рис. 13, обр. 1 и 2.

Обр. 40. — а) Кантаровиден киликс с канелирано дъно. б) Същият киликс гледан отдолу

Киликсите са неразделна част от погребалния инвентар на елинистическите некрополи навред в Гърция и островите ѝ.¹

КАНТАРИ

Към гробния инвентар на некропола спадат и пет кантари с твърде масивни стени, профилирано тяло, отвесни дръжки и ниско, кухо отвътре столче. Целите са покрити с черен, лъскав фирнис, който при някои се и изтрил и е добил тъмнокафяв цвят. Виж гробове 43, 58 и 101 (дълбочина от 1.60 м. до 3.60 м.). Височината им е 0.07 м. — 0.08 м. Инв. 7178—7181. Обр. 42.

Вътрешната страна на дъната на кантарите е също така украсена с палмети, както тая на киликсите. Виж обр. 39.

Подобни кантари са известни от Созополското пристанище (1927 г.), сега в Бургаския музей и два екземпляра в Народния музей в София (инв. 6275 и 6267). Всичките са непубликувани. Открити са и при разкопките в с. Макри² (Serrhium) — в Беломорието. Последните са от елинистическата епоха. Голямо количество кантари дадоха разкопките в Южна Русия: Олбия³, Танаис⁴ и другаде. Намерени са кантари навред в Гърция.⁵

СКИФОСИ

В два от най-старите гробове 115 и 121, на дълбочина 4.10 м. и 4.30 м., се откриха три скифоса, един от които във фрагментно състояние. Поради силното изпичане фирнисът им е получил червенокафяв цвят. Инв. 7182 и 7183. Обр. 43.

Те принадлежат към началния период на некропола и трябва да се отнесат към края на V в. пр. н. е. Нашите скифоси са напълно сходни с тия, изровени при построяването на Созополското пристанище, сега в Бургаския музей (непубликувани) и един в Народния музей в София⁶ (инв. 6221). Близки успо-

¹ Clara Rhodos, II, 1, 1932, 123, обр. 4; 143, обр. 23, tomba № 9; Clara Rhodos, VI—VII, 2, 450, обр. 6. (находки от о-в Родос).

² G. I. Kazanov, AA 1918, 58, обр. 65.

³ Б. В. Фармаковский, ИИАК, вып. 8, 1903, 36, рис. 24.

⁴ А. Миллер, ИИАК, вып. 35, 1910, 99, рис. 13, обр. 14.

⁵ Clara Rhodos, II, 1, 1932, 120, обр. 2, tomba 1 (находки от Родос).

⁶ Хр. М. Данов, ИАИ XII, 1938, 193, обр. 49; вж. също Ив. Велков, ИАИ VIII, 1932, 461.

Обр. 41. — Киликс с издраскан надпис ΤΥΝΔΑΡΙΧΟ от животинската гробница при Созопол

редици на аполонийските могат да се приведат от Юж. Русия — Танаис,¹ разкопките през 1911 г.

БЛЮДА

Между изобилната и твърде разнообразна чернофирнизова керамика трябва да споменем и две плитки блюда с почти отвесни стени. Столчетата са ниски, с отвесни стени непрофилирани и кухи. Отвътре те имат червения, основен цвят на глината, върху който е нанесен черен кръг. Покрити са с гъст, черен и лъскав фирнис. Вътрешността им е украсена с фини щемпелувани орнаменти. Вж. гробове 47 и 101. Инв. 7184 и 7185. Обр. 44.

Аполонийските блюда са от IV в. пр. н. е. Чернофирнизови блюда със същата форма и украса върху вътрешността на дъната са открити в голямо количество в Южна Русия: Танаис, разкопките 1909 г.²; Олбия, разкопките 1901 г.³; в континентална и островна Гърция: Делфи,⁴ о-в Самос⁵ и другаде.

В някои гробове бяха поставени малки плитки блюда, покрити с черен фирнис, с ниско плоско дъно. Те са предимно от IV—III в. в. Обаче в гроб 2, който лежи във разкопаната площ на некропола, на пътя от Созопол за местността „Коренята“, се намери едно блюдо с изтрит фирнис с кестеняв

¹ А. Миллер, ИИАК, въп. 56, 1914, 237, рис. 37 (мог. 19) 238, рис. 44 (мог. 22).

² А. Миллер, ИИАК, въп. 35, 1910, 101 (мог. 4), рис. 13, обр. 13 и 12; 108 (мог. 15), рис. 13, обр. 9 и 10.

³ Б. В. Фармаковский, ИИАК, вып. 8, 1903, 34, рис. 20.

⁴ P. Perdrizet, Fouilles de Delphes, V, 1908, 165, n. 327-обр. 692.

⁵ W. Technau, цит. съч., 43, обр. 32, прил. XXVI, 1 (IV в. и елинистическа епоха).

Обр. 42 — Атически чернофирнизов кантар

Обр. 43. — Атически чернофирнизов скифос

цвят, вис. 0.035 м. и диаметър 0.075 м. В устата на умрелия се намери бронзова монета сечена в Аполония около 150 г. пр. н. е. Несъмнено блюдцето принадлежи към II в. пр. н. е.

Подобни блюда с черен фирнис са известни от разкопките на Шаховски в околността на Созопол през 1908 г. (Нар. музей, инв. 4489—4492, липсват размерите им — непубликувани), от Мушова могила¹ при Дуванлий, Пловдивско, от Южна Русия (разкопките в Танаис²), от Гърция (о-в Родос³, Херайона на о-в Самос⁴ и другаде) и пр.

ОЙНОХОЕТА

С извънредно елегантна форма се отличава едно ойнохое, изработено от фино пресята червена глина, покрито с хубав черен, лъскав фирнис, вис. 0.18 м., шир. на тялото 0.11 м. и диаметър на дъното 0.052 м. Гроб 10. Инв. 7186. Обр. 45.

Устието му има форма на трилистна детелина. Тялото му е канелирано и имитира ойнохое, направено от метал (IV в. пр. н. е.).

В два детски гроба (45 и 54) се намериха три малки ойнохое, поставени като детски играчки⁵.

¹ Б. Филов и др., Дуванлий, 93, обр. 116.

² А. Миллер, ИИАК, въп. 56, 1914, 237, рис. 36.

³ Clara Rhodos, II, 1, 148, обр. 28, tomba 13; Clara Rhodos, III, 172, обр. 167.

⁴ W. Technau, цит. съч., 42 сл., обр. 29—33.

⁵ За подобни ойнохое вж. Walters, цит. съч., I, табл. 42, 1.

Обр. 44. — Атически чернофирнизови блюда с орнаменти върху дъната

Обр. 45. — Атическо черно-фирнисово ойнохое с канелирано тяло

1. Ойнохое, с прищипнато в средата устие, покрито с рядък, черно-кафяв фирнис, вис. 0,07 м и шир. на тялото 0,045 м. Гроб 54. Инв. 7188. Обр. 46 и 47.

Върху тялото на ойнохое е нарисован с бяла боя малък Ерос, който гони гъска. Представен е моментът, когато той я настига и се пресяга да я улови. Гъската е предадена само с бели контури. Подобни сюжети са любими през IV в. и елинистическата епоха.

2. Ойнохое, подобно на предходното, вис. 0,07 м и шир. на тялото 0,043 м. Гроб 54. Инв. 7189.

3. Ойнохое с прищипното в средата устие, вис. 0,06 м. и шир. на тялото 0,038 м. Върху черния фирнис на тялото е нарисована с бяла боя малка сцена, от която днес личи само един лебед. Гроб 47. Инв. 7190.

Заедно с това ойнохое се намери в гроба медна автономна монета на гр. Аполония, сечена в IV в. пр. н. е. (359—323 г.). Следователно ойнохое принадлежи към втората половина на IV в. пр. н. е. От същото време са и другите две ойнохое, описани по-горе под № 1 и 2, които се намериха на същата дълбочина, на която и гроб 47.

На края на тази група съдове ще споменем и една кана с широко, издуто тяло, тясна шийка и издадено навън устие. Плитък жлеб обикаля отвън устието. Дръжката се издига над устието. По средата ѝ минава също така жлеб. Каната е покрита с рядък, черен фирнис и е получила тъмнокоричав цвят. Част от тялото е отчупена. Вис. 0,22 м. с дръжката, без нея — 0,186 м., шир. на най-издутата част на тялото 0,155 м., диаметър на устието 0,098 м. и диаметър на дъното 0,107 м. Каната е от края на IV в. или началото на III в. пр. н. е. Гроб 17. Инв. 7187. Обр. 48.

ТОАЛЕТНА КУТИЙКА И ЧАШКИ

Обр. 46. — Малко атическо черно-фирнисово ойнохое (детска играчка)

При погребенията са били поставяни тоалетни кутийки за помада и малки съдинки (чашки) за домашно употребление, покрити изцяло с черен, лъскав фирнис, който при някои отчасти се е изтрил и е получил кестеняв цвят. По време те спадат към IV в. пр. н. е.

1. Тоалетна кутийка с цилиндрична форма, изработена от фина глина с жълтокерамиден цвят, покрита с черен фирнис, който от части е станал кафяв.

Обр. 47. — Изображение върху малкото ойнохое

В долната част кутийката има ниско плоско столче, което излиза навън от тялото. Върху тялото е издраскан с острие по време на употреблението на кутийката надпис на старо гръцки език: ΧΕΡΙ. На капачето на кутийката е изобразена червена каничка на черен фон. Два вдлъбнати концентрични кръга, външният червен, а вътрешният черен, обикалят наоколо капачето. Последното не приляга плътно към кутийката. Несъмнено то не принадлежи към тази кутийка, а е взето от друга подобна кутийка. Вис. заедно с капачето 0,047 м. и диаметър на тялото 0,059 м. Гроб 39. Инв. 7191. Обр. 49 б.

2. Ниска чашка с цилиндрична форма и вдлъбнати стени, покрита с черен, лъскав фирнис, вис. 0,028 м. и диаметър 0,068 м. Гроб 79. Инв. 7192. Обр. 49 а.

Подобни съдинки са намерени в Олбия¹ (1901 г.) Танаис² (1911 г.), некропола на Атина, т. н. „Керамейкос“³ (от IV в. пр. н. е.), остров Родос⁴ и другаде.

3. Малка ниска чашка с форма на пресечен конус и слабо изпъкнали навън стени, вис. 0,025 м. диам. на дъното 0,065 м. и диам. на устието 0,045 м. Гроб 109. Инв. 7193. Обр. 49 с.

Подобна чашка е известна от Херайона на о-в Самос от елинистическата епоха⁵.

ГЛИНЕНИ СЪДЧЕТА ПОКРИТИ ОТЧАСТИ С ФИРНИС

Наред с глинени съдове покрити изцяло с черен фирнис срещат се и такива, на които само едната част е заета, а другата е оставена с цвета на глината, от която са направени. Към тази група керамика спадат две форми съдове: глинени съдчета с чучурче и пръстеновидни вазички с дръжка.

ГЛИНЕНИ СЪДЧЕТА С ЧУЧУРЧЕ

От този вид съдове се намериха само три екземпляра. Това са малки съдчета с заострено, конусовидно тяло, ниско столче, пръстеновидна или обикновена дръжка, която обикновено излиза над тялото, и чучурче, поставено под прав ъгъл спрямо дръжката. Тяхното предназначение не е напълно изяснено. Според повечето изследвачи те представляват съдчета за хранене на кърмачета, нещо подобно на англ. „Feeding cup“, на немски ез. „Säugnapfchen“ на „рожок“, а според други — съдчета за изливане на дървено масло⁶. Трудно е да се определи, кое съдчето позволява и едното и другото предназначение.

¹ Б. В. Фармаковский, ИИАК, вып. 8, 1903, 34, рис. 18.
² А. Миллер, ИИАК, вып. 56, 1914, 237, рис. 8. (мф. 19).
³ Κορυνηστός, Κερμαϊκος ἀρχαῖα φεζ. Ἐφ. ἀρχ. 1913, 192, обр. 6, 2.
⁴ Clara Rhodos, III, 172, обр. 167.
⁵ W. Technau, цит. съч., 42 сл. обр. 29, 1, 2.
⁶ Maria L. Bernhard, Wazy greckie, Warszawa, 1936, 62, табл. XIV, 5.

Обр. 48. — Чернофирнисова кана с висока дръжка

1. Съдче с чучурче, вис. 0,058 м. шир. 0,056 м., диам. на отвора 0,031 м. Дръжката и част от чучурчето са отчупени. По-голямата част от тялото, чучурчето и дръжката са покрити с черен фирнис. Рамената на съда имат естествения цвят на глината — бледокерамиден, върху който е нарисован черен орнамент във форма на лулички. Инв. 7196. Обр. 49 е.

Този вид съдчета със същата украса е известен от разкопките на остров Родос¹ (некропола на Понтамо), Керч,² разкопките през 1902 г. и другаде.

2. Съдче подобно на предходното, вис. 0,065 м., заедно с дръжката 0,09 м., шир. 0,067 м. диаметър на отвора 0,025 м. Рамената са украсени с пет широки, черни ивици, разположени радиално около отвора върху жълтокерамидения основен цвят на съда. Долната част на тялото, чучурчето и дръжката са покрити с черен фирнис. Гроб 11. Инв. 7195. Обр. 49 ф.

Съдчетата описани под № 1 и 2 са от IV—III в. в.

3. Малко съдче с чучурче и пръстеновидна дръжка, направено от лошо изпечена червенооранжева глина, вис. 0,043 м., заедно с дръжката 0,055 м., шир. 0,05 м. и диаметър на отвора 0,017 м. Гроб 2. Инв. 7197. Обр. 49 д.

Заедно със съдчето в гроба се намери бронзова автономна монета на Аполония от 150 г. пр. н. е.

Това е ценно указание за датирането на съдчето (II в. пр. н. е.) Техниката на изпълнение показва, че то е от местен произход.

ПРЪСТЕНОВИДНИ ВАЗИЧКИ С ДРЪЖКИ

Вън от гробовете в пръстта се намериха две фрагментирани глинени съдчета с особена форма. В научната литература няма едно общоприето наименование за тези съдчета. Във всеки случай означаването им като „аскоси“ е вече остаряло и не подхожда нито на формата, нито на предназначението им.

Напоследък се затвърдява мнението при означаване на този вид вазички да се подчертае тяхната пръстеновидна форма³.

1. Фрагмент от пръстеновидна вазичка направена от жълточервена глина. Тялото е ниско, но широко, с заоблени стени, които образуват отвесна тръбичка в средата. Шийката е наклонена към вътрешността на вазичката. Тя е къса и завършва с фунийкообразно

устие. Дръжката е плоска, широка и отвесна. Дъното е закръглено. Върху тялото са нарисувани два чернофирнисови пояса, единият върху рамената, а другият върху най-долната част на съда. Устието и половината от дръжката са покрити с черен фирнис. Едната половина от тялото е отчупена. Вис. 0,09 м., шир. 0,094 м. и диаметър на устието 0,03 м. Инв. 7274. Обр. 50 а.

2. Фрагмент от подобна пръстеновидна вазичка, направена от сивочерна глина. Дръжката е извита като дъга и има жлеб по средата. Устието и по-голямата част от тялото днес липсват. Вис. 0,063 м., шир. около 0,075 м. Инв. 7278. Обр. 50 б.

Поради твърде оскъдния материал засега не може да се каже нищо положително за произхода и датирането на аполонийските пръстеновидни вазички, но във всички случаи те не са по-късни от IV в. пр. н. е. Те са много близки по форма на тия от некропола на Олбия (IV група — според разпределението на В. М. Скуднова), за които Скуднова смята, че са от о-в Самос. (V в. пр. н. е.).

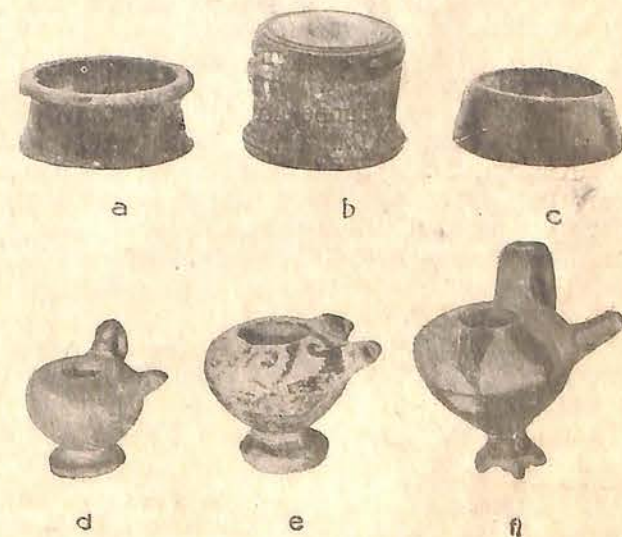
Подобни пръстеновидни вазички са открити на много места. Така напр.: в Керч (Пантикапей), о-в Березан, Тамански полуостров⁴, Херайона на о-в Самос⁵, о-в Родос, Истрия⁶ (Румъния) в храм Б и другаде.

III. СИВОЧЕРНА И ЧЕРВЕНА КЕРАМИКА

Сивочерната и червена груба керамика е най-изобилната керамика в некропола на Аполония. Тя се употребява едновременно с червенофигурната и чернофирнисова керамика. Появава се още в гробовете от най-долния пласт 430 м. дълбочина. Сивата керамика се намира изключително в гробовете на дълбочина от 330 м. — 430 м. От 330 м. до най-горния пласт гробове (дълб. 120 м.) се среща смесено сивочерна и червена керамика, но последната особено преобладава от 120 м. — 2 м. дълбочина.

Техника и форма на съдовете. Съдовете от тази група керамика са изработени от недобре

¹ В. М. Скуднова, цит. съч., 140 (резюме на фр. ез.).
² R. Eilmann, Frühe griechische Keramik im Samischen Heraion, AM 58, 1938, 47—51.
³ M. F. Lambrino, Les vases archaïques d'Istria, Bucaresti 1938, 205 сл.

Обр. 49. — Тоалетна кутия, плити чашки съдчета с чучурче покрити с черен фирнис

Обр. 50. — Пръстеновидни вазички с дръжка

пресята груба глина със сив, червен и преходни цвят. Работени са на гърнчарско колело. Степента на изпичането е различна, вследствие на което се появявали различни отенъци върху стените на съдовете. В тая техника са изпъкнали най-необходимите домашни съдове, като напр.: амфори, различни видове кани, гърнета, паници, една цедилка, лампички, урни, една голяма делва и най-различни други съдинки и предмети.

По-голямата част от сивочерната и червена керамика е от местен произход, работена в антична Аполония или някъде в Тракия. Кои са гърнчарите, траки или гърци, за сега не може да се отговори напълно сигурно на този въпрос.

АМФОРИ

Откриха се 27 цели и фрагментирани амфори¹ в гробове 7, 10, 17, 30, 35, 39, 53, 56, 98 и 101, на дълбочина от 1-50 м. до 3-50 м. Въз основа на общата форма могат да се различат три типа амфори, които са много близки помежду си:

1. Амфори е силно заострено конусовидно тяло и топчест завършек. Шията е висока и тясна. Устието е късо и представлява слабо издаден навън пръстен. Дръжките са извисени и приближени към шията. Напречното им сечение е елипс. Амфорите са направени от жълточервеникава добре пресята и измесена глина. Стените са гладки. Обр. 51а.

2. Амфори с подобна форма на първия тип, но с тая разлика, че тялото е по-издуто в горната си част, шията е по-къса и по-широка. Дръжките са отвесни и по-отдалечени от шията отколкото при гореспоменатия тип. Напречното сечение на дръжките е също елипс. Глината е същата. Обр. 51б.

3. Амфори с конусовидно, по-заоблено тяло отколкото при другите два типа. Шията е твърде къса. Устието е плоско и силно издадено навън. То има форма на пресечен конус. Дръжките са къси и отвесни. Напречното им сечение се колебае между елипс и кръг. Обр. 52 и 53.

Първите два типа амфори са толкова сходни помежду си, че те представляват по-скоро една малка разновидност.

Измежду намерените амфори особен интерес представляват пет амфори с щемпелувани печати²

¹ За употребата на амфорите вж. Walters, цит. съч., I, 153 сл.; Wernicke, RE I, 1969 сл.; Ch. Morel, DA I, 248 сл.

² За амфорни печати намерени у нас вж. К. Шкорпил, Печати върху амфори от черноморското крайбрежие ИАИ VIII, 1934, 24 сл. За амфори с печати от Созопол, пак там, 41.

върху гърлата. При четирите печати надписите са вдлъбнати, а при единия е изпъкнал.

1. Гърло от амфора (тип 1), от жълточервена глина, вис. 0.21 м. Инв. 7281. Обр. 54а. Намери се при гроб 39 в непосредствена близост с камбановидния кратер и един киликс, покрит с черен, лъскав фирнис. Върху гърлото под ръба на устието е щемпелуван почти квадратен печат, 2.5 см. X 2.3 см. В средата е изобразена релефно глава на брадат Херакъл, покрит с лъвска кожа и обърната в профил надясно. Под главата има кривак, а пред нея — птица със силно извита човка и развити гърди, вероятно орел или петел (?). На трите страни около главата на Херакъл, с изключение само на долната страна, личат ясни следи от гръцки надпис: $\Theta\alpha\sigma\iota\omega\upsilon$ | $\Pi\rho\omicron\phi\iota\lambda\upsilon$ | Κλεοφάνης . Всяка дума е разположена върху една от страните. Надписът и изображението на печата са изпъкнали.

Както показва означението $\Theta\alpha\sigma\iota\omega\upsilon$, тази амфора произхожда от остров Тасос¹. Разположението на надписа по страните на четирите гърла, като средата се остава за някакво изображение, е типично за тасоските амфорни печати². Вижда се по несъмнен начин влиянието на монетите от Тасос, при които се среща същото разпределение на образа и надписа. Прототипът на главата на брадатия Херакъл върху амфорния печат от Аполония се среща върху монети с образа на Херакъл — Стрелец³, сечени в Тасос от 411—350 г., също така и върху монети от същото време, на лицевата страна на които е представена глава на брадат Херакъл⁴. Могли са да окажат влияние още и скулптурните оригинали с изображения на Херакъл⁵.

В надписа на разглеждания печат се споменават две имена в именителен падеж: $\Pi\rho\omicron\phi\iota\lambda\upsilon$ и Κλεοφάνης . Според изследванията на Б. Н. Граков тасоските амфорни печати се отличават от тия на другите

¹ За други тасоски амфори намерени у нас вж. Ив. Велков, ИАИ XI, 1937, 122 сл. Срв. Хр. М. Данов, ИАИ XII, 1938, 230 сл.

² Б. Н. Граков, Древне-греческие керамические клейма с именами астиномов, Москва 1928, 72.

³ Virginia Grace, Early Thasian Stamped Amphorae, AJA, Vol. L, Nr. 1, 1946, 33; B. Head, Historia numorum, Oxford 1887, 228.

⁴ Sylloge numorum graecorum, Thrace, II, Copenhagen 1943, табл. 21, п. 1050 и 1051.

⁵ Virginia Grace, цит. м., 33, бел. 8.

Обр. 51. Типове амфори с конусовидно тяло

AMPHORAE

Translation made for me by a member of
Colonel Seely (?)'s staff at the U.S. military
station near Larnaca, Cyprus, Oct. 8, 1949
(received Oct. 9).

18.01 -1-

maurer

27 entire or fragmentary amphorae (foot note 1: for use of amphorae see Walters, cit. pt. I 153 fol.; Wernicke, RE I, 1969 fol.; Ch. Morel, DA I, 248 fol.) were discovered in graves 7, 10, 17, 30, 35, 39, 53, 56, 98 and 101, at a depth of 1.50 m. to 3.50 m. Judging from the general form, three types of amphorae can be distinguished, resembling each other closely:

1. Amphora is a very pointed, conically shaped body with ball-like end. The neck is high and narrow. The mouth is short, ending in a ring, slightly bulging outwardly. The handles are curved and near the neck. Their curve is ecliptical. The amphorae are made of yellow-redish, well sifted and mixed clay. The walls are smooth. Figure 51 a.

2. Amphora resembling the form of the first type, with the difference that the body is more bulging out in the upper part, the neck is shorter and wider. The handles are straighter and further away from the neck than in the above-mentioned type. Their curve is also elliptical. The clay is the same. Figure 51 b.

3. Amphora with conically shaped, more round body than in the other two types. The neck is quite short. The mouth is flat and outwardly very bulging. ~~It is shaped like a cut off cone.~~ It is shaped like a cut off cone. The handles are short and perpendicular. Their curve is between ecliptic and circular. Fig. 52 and 53.

The first two types of amphorae are so similar as to be slightly variegated.

Among those found, of special interest are five with stamped seals (foot note 2: for amphora seals found in our country see K. Shkorpil, Seals on amphorae of the Black Sea coast, IAI VIII, 1934, 24 fol. For amphorae with seals from Sozopol, again there, 41) on the necks. Four of the seals are convex, and the other one is concave.

1. The neck of amphorae (type 1) of yellow-redish clay, height 0.21 m. Inv. 7281. Figure 54 a. It was found in grave 39 in direct proximity of the bell-shaped crater, and a cylix, covered with black, shiny glaze. On the neck, under the seam of the mouth is stamped an almost square stamp seal, 2.5 cm. x 2.3 cm. In the middle is printed seen in relief a head of a bearded Herakles, with lustrous skin and in profile, turned to the right.

MORE

Обр. 50. — Пръстеновидни вазички с дръжка

пресята груба глина със сив, червен и преходни цветове. Работени са на грънчарско колело. Степента на изпичането е различна, вследствие на което се появявали различни отенъци върху стените на съдовете. В тая техника са изпълнени най-необходимите домашни съдове, като напр.: амфори, различни видове кани, гърнета, паници, една цедилка, лампички, урни, една голяма делва и най-различни други съдинки и предмети.

По-голямата част от сивочерната и червена керамика е от местен произход, работена в антична Аполония или някъде в Тракия. Кой са грънчарите, траки или гърци, за сега не може да се отговори напълно сигурно на този въпрос.

АМФОРИ

Откриха се 27 цели и фрагментирани амфори¹ в гробове 7, 10, 17, 30, 35, 39, 53, 56, 98 и 101, на дълбочина от 1-50 м. до 3-50 м. Въз основа на общата форма могат да се различат три типа амфори, които са много близки помежду си:

1. Амфори е силно заострено конусовидно тяло и топчест завършек. Шията е висока и тясна. Устието е късо и представлява слабо издаден навън пръстен. Дръжките са извисени и приближени към шията. Напречното им сечение е елипса. Амфорите са направени от жълточервеникава добре пресята и измесена глина. Стените са гладки. Обр. 51а.

2. Амфори с подобна форма на първия тип, но с тая разлика, че тялото е по-издута в горната си част, шията е по-къса и по-широка. Дръжките са отвесни и по-отдалечени от шията отколкото при гореспоменатия тип. Напречното сечение на дръжките е също елипса. Глината е същата. Обр. 51б.

3. Амфори с конусовидно, по-заоблено тяло отколкото при другите два типа. Шията е твърде къса. Устието е плоско и силно издадено навън. То има форма на пресечен конус. Дръжките са къси и отвесни. Напречното им сечение се колебае между елипса и кръг. Обр. 52 и 53.

Първите два типа амфори са толкова сходни помежду си, че те представляват по-скоро една малка разновидност.

Измежду намерените амфори особен интерес представляват пет амфори с щемпелувани печати²

¹ За употребата на амфорите вж. Walters, цит. съч., I, 153 сл.; Wegnick, RE I, 1969 сл.; Ch. Morel, DA I, 248 сл.
² За амфорни печати намерени у нас вж. К. Шкорпал, Печати върху амфори от черноморското крайбрежие ИАИ VIII, 1934, 24 сл. За амфори с печати от Созопол, пак там, 41.

върху гърлата. При четирите печати надписите са вдлъбнати, а при единия е изпъкнал.

1. Гърло от амфора (тип 1), от жълточервена глина, вис. 0-21 м. Инв. 7281. Обр. 54а. Намери се при гроб 39 в непосредствена близост с камбановидния кратер и един киликс, покрит с черен, лъскав фириис. Върху гърлото под ръба на устието е щемпелуван почти квадратен печат, 2-5 см. X 2-3 см. В средата е изобразена релефно глава на брадат Херакъл, покрита с лъвска кожа и обвърната в профил надесно. Под главата има кривак, а пред нея — птица със силно извита човка и развити гърди, вероятно орел или петел (?). На трите страни около главата на Херакъл, с изключение само на долната страна, личат ясни следи от гръцки надпис: $\Theta\alpha\kappa\iota\omega\upsilon$ | $\text{Π}ρ\omicron\phi\omega\upsilon$ | $\text{Κ}λ\epsilon\omicron\phi\acute{\alpha}\nu\eta\varsigma$. Всяка дума е разположена върху една от страните. Надписът и изображението на печата са изпъкнали.

Както показва означението $\Theta\alpha\kappa\iota\omega\upsilon$, тази амфора произхожда от остров Тасос¹. Разположението на надписа по страните на четирите гърла, като средата се остава за някакво изображение, е типично за тасоските амфорни печати². Вижда се по несъмнен начин влиянието на монетите от Тасос, при които се среща същото разпределение на образа и надписа.

Прототипът на главата на брадатия Херакъл върху с образа на Херакъл — Стрелец³, сечени в Тасос от време, на лицевата страна на които е представена глава на брадат Херакъл⁴. Могли са да окажат влияние още и скулптурните оригинали с изображения на Херакъл⁵.

В надписа на разглеждания печат се споменават две имена в именителен падеж: $\text{Π}ρ\omicron\phi\omega\upsilon$ и $\text{Κ}λ\epsilon\omicron\phi\acute{\alpha}\nu\eta\varsigma$. Според изследванията на Б. Н. Граков тасоските амфорни печати се отличават от тия на другите

¹ За други тасоски амфори намерени у нас вж. Ив. Велков, ИАИ XI, 1937, 122 сл. Срв. Хр. М. Данов, ИАИ XII, 1938, 230 сл.
² Б. Н. Граков, Древне-греческите керамически клейма с именами астиномов, Москва 1928, 72.
³ Virginia Grace, Early Thasian Stamped Amphoras, AJA, Vol. L, Nr. 1, 1946, 33; B. Head, Historia numorum, Oxford 1887, 228.
⁴ Sylloge numorum graecorum, Thrac, II, Copenhagen 1943, табл. 21, п. 10-6 и 10-51.
⁵ Virginia Grace, цит. м., 33, бел. 8.

Обр. 51. Типове амфори с конусовидно тяло

Обр. 52. — Друг тип амфора със заоблено тяло

антични градове по това, че те не съдържат имената на магистратите — епоними, през време на които амфорите са били произведени, а само тия на фабрикантите. На стр. 16 и сл. той пише: „Следует заметить к этому, что среди многих тысяч опубликованных клейм Фазоса нет ни одного с именем магистрата: все фазоские клейма носят только имена фабрикантов“. В същия смисъл той продължава и на стр. 35: „Фазос не знает имен магистратов на клеймах, но знает двойные фирмы и неизменное слово $\Theta\alpha\kappa\iota\omega\upsilon$ “.

Множеството амфорни печати от Тасос, които могат да се датират преди около средата на IV. в. пр. н. е., имат две имена в именителен падеж, без да е указано дали едното от тях е име на магистрат, а другото на фабрикант на амфори или пък и двете означават имена на фабриканти.

Virginia Grace¹ смята, че при амфорните печати с глава на брадат Херакъл и името Херофон последният трябва да се схване като длъжностно лице — епоним. В такъв случай второто име, което се среща наред с Херофон, означава фабриканта.

Доколкото ни е известно Созополският амфорен печат е петият екземпляр от Тасос с името на Херофон², познат досега в археологическата литература. Всичките печати имат четвъртита форма, глава на брадата Херакъл, в профил надесно кривак, едновременно разположение на надписа и един и същ характер на буквите. Различават се само по второто име и по изображението пред главата: херма, шлем, ойнохое или птица.

Тези особености ни карат да предполагаем, че Херофон е длъжностно лице — епоним на о-в Тасос и че образът на Херакъл с кривака е бил официалният служебен знак докато другите емблеми: херма, шлем, ойнохое и птица са били марката на фабриканта. Нейното избиране е било произволно и зависимо само от желанието на фабриканта. В такъв случай имената като: $\text{Σ}χ\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$, $\text{Π}\omicron\varsigma\acute{\iota}\delta\epsilon\iota\omicron\varsigma$ и $\text{Κ}λ\epsilon\omicron\phi\acute{\alpha}\nu\eta\varsigma$ не означават друго освен производителите на амфори. Емблемата на Скимнос е херма, на Посидий — шлем и на Клеофанес от Созополската амфора — орел или петел (?).

Амфорният печат от некропола на Аполония е от IV. в., вероятно първата половина или около средата

¹ V. Grace, цит. м., 37.
² За другите амфорни печати от Тасос с името на Херофон вж. V. Grace, цит. м. 38, Appendix, пп. 8—11, обр. 1, 8—11.

на века. В подкрепа на това датироване говорят тасоските монети (411—350 г.), от които е взет образът на Херакъл, характерът на буквите: Θ , N , Σ и Ω (I. група според разпределението на Граков)¹, а също така и обстоятелството, че гърлото на амфората се намери наблизо до камбановидния кратер и един чернофирнисов киликс и двата от IV. в. пр. н. е.

2. Гърло от амфора (тип 1), вис. 0-27 м. Инв. 7282 Обр. 54 с Устието е малко сплеснато и е добило елипсовидна форма с диаметър 0-11 м. Едната дръжка е отпупена. Печатът е вдлъбнат, без рамка, дъл. 3-5 см. и шир. 2 см. Надписът е разположен в два реда. При щемпелуването не е излязъл целият надпис. Липсват букви от началото. Надписът на гръцки език: $\text{Ε}[\pi\iota] \text{Σ}πυδ\acute{\alpha}\rho\omicron\upsilon$ | $\text{Π}ρ\omicron\phi\omega\upsilon\varsigma$. Между редовете има херолдски жезъл (кадуцей).

Първото име $\Sigma\pi\upsilon\delta\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma$, както показва предлогът $\epsilon\pi\iota$ с genitivus, е длъжностното лице — епоним, по времето на което е била произведена амфората, а второто име е самият фабрикант $\text{Π}ρ\omicron\phi\omega\upsilon\varsigma$.

3. Амфора с отчупено дъно, вис. 0-555 м., шир. 0-235 м. и диаметър на устието — 0-113 м. Инв. 7283. Обр. 54е.

Печатът е без рамка. Надписът е разположен в два реда, дъл. 4 см. и шир. 1-7 м. Буквите са вдлъбнати.

$\text{Ε}(\rho)\lambda\alpha\acute{\nu}\omicron\varsigma$
 $\text{Α}υδ\acute{\rho}\epsilon\alpha\varsigma$

4. Амфора (тип 1), вис. 0-51 м., шир. 0-22 м. и диаметър на устието 0-09 м. Инв. 7284. Обр. 54 д.

Печатът е без рамка. Надписът се състои само от едно име $\text{Ε}υδ\acute{\rho}\omega\upsilon$, наредено във форма на триъгълник. От вътрешната страна на горния ъгъл на триъгълника има знак с трапецовидна форма и отвесна чертица отгоре. Буквите са вдлъбнати.

Несъмнено е, че $\text{Ε}υδ\acute{\rho}\omega\upsilon$ е името на производителя на амфората.

5. Гърло от амфора (тип 1) вис. 0-245 м. и диаметър на устието 0-10 м. Гроб 7. Инв. 7285. Обр. 54 б.

Печатът представлява монограм YM с лигатура, вписан в правоъгълна рамка, част от която не е излязла при отпечатването (дъл. 3 см. и шир. 1-6 см.). Буквите са вдлъбнати.

Интересно е да се отбележи, че голямата част от амфорите без печат имат същата форма както тасоската амфора с образа на Херакъл и имената Херофон и Клеофанес. (тип 1). Изглежда че те също така са били фабрикувани на о-в Тасос.

Обр. 53. — Гърло от амфора със заоблено тяло

¹ Върху формата на буквите на амфорните печати вж. Б. Н. Граков, цит. съч., 74 сл., табл. 2.

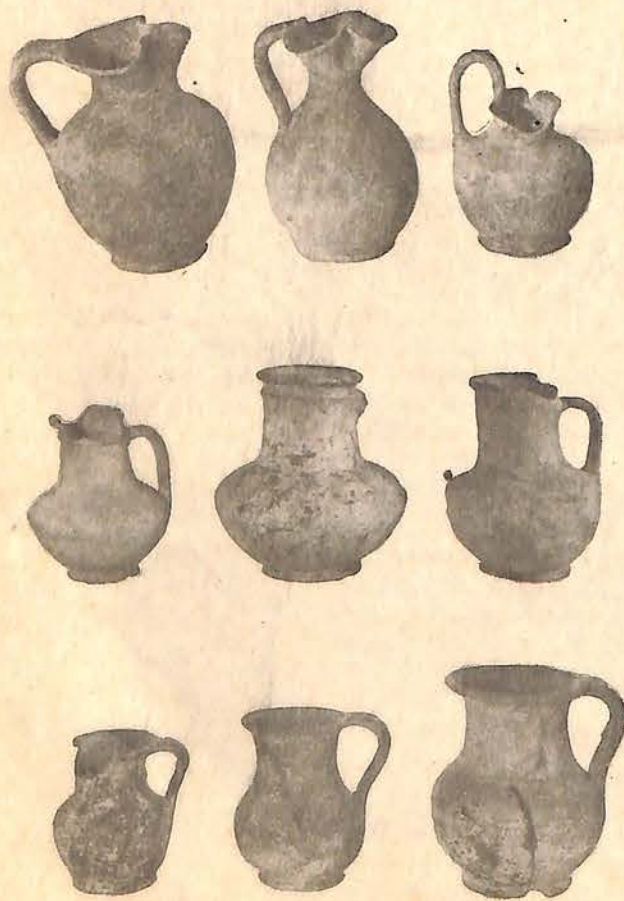
ОЙНОХОЕТА

Наред с фино изработените червено-фигурни и чернофирнисови ойнохоста, отличаващи се с изящна форма, внесени от Гърция, срещат се и ойнохоста от несъмнено местен произход. Те са изработени от груба сива, червенокерамидена или бледожълта глина. Формата им по нящо не се отличава от общо употребяваните гръцки ойнохоста от елинистическата епоха. Разглежданите ойнохоста са от втората половина на IV в. пр. н. е.

1. Ойнохое, вис. 0.137 м., шир. 0.085 м. и диаметър на дъното 0.058 м. направено от червенокерамидена глина. Тялото му има крушовидна форма. Шийката е къса и тясна. Устието има форма на трилистна детелина. Инв. 7225. Обр. 55, 1 ред, вторият съд.

2. Ойнохое, вис. 0.134 м., шир. 0.096 м. и диаметър на дъното 0.055 м. от сивочерна глина, с прищипнато отпред устие във форма на човка Гроб 111. Инв. 7227. Обр. 55, 1 ред, първият съд.

3. Ойнохое от бледожълта глина с широко и ниско тяло. Шийката е къса. Устието има форма на трилистна детелина (една част е отчупена). Дръжката е висока и излиза над устието. Вис. 0.087 м., с дръжката — 0.113 м., шир. 0.08 м. и диаметър на дъното 0.052 м. Инв. 7226. Обр. 55, 1 ред, третият съд.

Обр. 55. — Типове кани от сивочерна и червена глина

Обр. 54. — Амфорни печати

КАНИ С ПРЪСТЕНИ ВЪРХУ ШИЯТА

Този тип кани се намират и в гробове на дълбочина от 2.60 м. — 3.40 м. Изработката им е грижлива. Стените са гладки. Глината не е добре пречистена. Цветът ѝ е червенокерамиден. Формата на каните не се отличава от обикновения тип кани. Върху шията има вдлъбнати хоризонтални, успоредни пръстени. Те твърде много напомнят металните съдове. Устието е слабо издадено навън. Гробове 37, 45, 47, 57, 68 и 98. Инв. 7228 и 7130. Обр. 56.

В два гроба (37 и 47) заедно с каните с хоризонтални пръстени върху шията се намериха две бронзови монети от Аполония от IV в. пр. н. е. (359—323 г.), а в трети гроб (68) — бронзова тракийска фибула от IV в. пр. н. е. Следователно откри-

Обр. 56. — Кана с вдлъбнати пръстени около шията

тите кани от разглеждания тип принадлежат към IV в. пр. н. е.

Намериха се няколко малки кани от сивочерна глина със същата форма, както предходните, но с тая разлика, че нямат пръстени върху шията. Гробове 17 и 57. Инв. 7234 и 7235. Обр. 55, 3 ред.

КАНИ С НИЗКО ИЗДУТО ТЯЛО

В гробния инвентар на некропола на Аполония е застъпен и друг тип кани, а именно с ниско, силно издуто тяло. Шията е висока и широка. Плитък пръстен я отделя от тялото. Под слабо издадения навън ръб на устието върви вдлъбната ивица. Дръжката е тясна и дебела. Тя се издига до вдлъбнатата ивица. Техниката на направа е същата както при другите типове кани. Цветът на глината е червен а сивочерен. Този вид кани се срещат в гробове на дълбочина от 2.80 м. — 3.40 м. По време те са съвременни на разглежданите по-горе ойнохоста и кани с пръстени върху шията (втората половина на IV в. пр. н. е. и началото на III в. пр. н. е.). Гробове 3, 59, и 80. Инв. 7731—7235. Обр. 55, 2 ред.

ГЪРНЕТА

Гърнетата имат силно издуто в средата тяло, което постепенно се стеснява към устието и дъното. Ширината им е по-голяма от височината. Шийката е съвсем къса или липсва, като тялото преминава направо в ниско, слабо издадено навън устие. Дъното е заоблено като сегашна дървена гаванка или е малко заравнено, за да може гърнето да стои изправено. Изработени са от сивочерна добре изпечена глина. Те са от местен произход. Гробове 38, 44, 45, 48, 59 и 115. Инв. 7236, 7237, 7238 и 7240. Обр. 57, 1 ред.

В гроб 109 се намери едно гърненце покрито с черен лъскав фирнис, със същата форма като разглежданите гърнета, а особено еднакво с едно гърненце от гроб 28. Инв. 7239. Обр. 57, 2 ред. Едно сравнение на двете гърненца дава ясна представа за разликата между внесената гръцка керамика и домашната. Местните грънчари работят с недоброкачествена и лошо пресята и измесена глина. Стените на гърнетата са грапави. Фирнисът, който придава хубав вид на съда, липсва при местните грънчарски произведения. Те са груби и тежки.

Обр. 57. — Гърнета със заоблено тяло от сивочерна глина

Гърненца с форма подобна на аполонийските са открити на о-в Родос, в некропола на Понтамо,¹ в Шаплъ дере² (Беломорието) и другаде.

Аполонийските гърненца спадат към IV—II в. в. пр. н. е.

ПАНИЦИ

Паниците, най-необходимите домашни съдове, не липсват и в некропола на Аполония. Формата им е най-обикновена. Те са дълбоки, с дебели стени и ниско, плоско столче. Цветът на глината е сив и червен. Употребявали са се през IV—II в. пр. н. е. Гробове 2, 4, 10, 48, 55, 58 и 105 и обрядното място при гробове 3 и 4. Инв. 7247—7251. Обр. 58, 1 ред.

Наред с дълбоките паници се намериха и няколко малки плитки панички със същата изработка както и другите глинени съдове от местен произход. Гробове 2, 9, 47 и 48. Инв. 7254—7257. Обр. 58, 2 ред.

ЦЕДИЛКА

Тя е изработена от червенокафява глина, покрита е червенокафяв, лъскав фирнис. Цедилката има две наклонени навън дръжки, от които днес едната липсва. В средата на съда има вдлъбнато надупчено кръгче, през което се е наливало течност. То се покрива от едно капаче с топчица отгоре. Налетата течност се излива през едно полукръгло чучурче снабдено с три дупки, разположено между двете дръжки. Вис. 0.068 м., заедно с дръжките — 0.08 м., шир. 0.13. Гроб 110. Инв. 7194. Обр. 59 и 60.

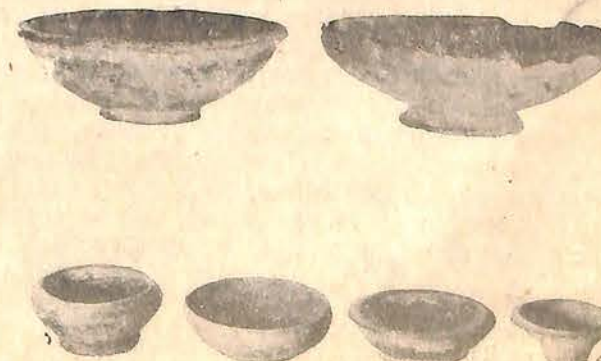
Според керемичния материал и другите предмети, които се намериха на същата дълбочина (3.70 м.) с цедилката, тя трябва да се отнесе към IV в. пр. н. е.

ЛАМПИ

Лампите, освен тяхната чисто практическа употреба за осветление, са имали и сакрално предназначение. Те символизират светлината, която е необходима на умрелия в задгробния живот. Лампите не са били запалвани, а тези, които имат следи от горение върху фитилника, са били използвани преди да се поставят в гроба. Този обичай е отразен и в некропола на Аполония. В гробове 7 и 101 се намериха три лампички. Те са от два типа:

а) Към първия тип спадат две еднофитилни глинени лампички с хоризонтална пръстеновидна дръжка. Направени са от жълтеникава глина. Една от лампичките е покрита с черен фирнис, който на някои места е получил кафяв цвят. Другата е без

¹ Clara Rhodos, II, 1, 1932, 153, обр. 33, tomba n 16.
² G. Kazanow, AA, 1018, 20, обр. 19a.

Обр. 58. — Големи и малки блюда от червена глина

Обр. 59. — Глинена цедилка покрита с червен фирнис

фирнис. Фитилникът ѝ е опушен. Размерите им са еднакви: вис. 0,035 м. и шир. с фитилника 0,085 м. Дръжките им са отчупени Гроб 101. Инв. 7108 и 7199. Обр. 61 — крайните лампи.

б) От втория тип се намери само една лампичка. Тя е също така еднофитилна, покрита с чернокафяв фирнис, без дръжка, с тръбообразен издатък в средата на резервуара. Последният е служил за закрепване на лампичката. Вис. 0,03 м. и шир. 0,047 м. Обр. 87. Инв. 7700. Обр. 61 — средната лампа.

Лампичките с хоризонталната пръстеновидна дръжка са известни и от други разкопки. Така напр. в един гроб на момиче в Делфи¹ са били намерени четири подобни лампички (V. в. пр. н. е.); в некропола на о-в Родос², Олинт³ (IV. в.) и другаде. Аполонийските лампички от този тип са от IV. в. пр. н. е.

Лампичката от втория тип е малко по-късна, вероятно от края на IV. в. или началото на III. в. пр. н. е.

ЛАКРИМАРИИ

Лакримариите се срещат изключително в гробове на дълбочина от 1,20 м. (първия ред гробове) до 2 м. Само три екземпляра се откриха на дълбочина 2,80 м. Вж. гробове 1, 4, 6, 11, 15, 16, 21, 22, 55, 61, 91 и обрядното огнище при гроб 15. Те се намират главно в керамидените гробове, при погребенията в урни и в голямата глинена делва. Керамиката, която се употребява едновременно с тях, е предимно груба сивочерна и червена, въпреки че не липсват съдове и от другите видове керамика. Инв. 7215—7223. Обр. 62.

Появата на обичая да се поставят лакримарии в некропола на Аполония, доколкото това е възможно да се проследи от малката разкопана част, трябва да се отнесе едва към началото на III. в. пр. н. е. В това отношение особено ценна е една бронзова монета от Антиох I (281—261 г. пр. н. е.) която се намери в един гроб с лакримарий на дълбочина 1,80 м. (вж. гроб 15). Употребата на лакримарии продължава чак до средата на II. в. пр. н. е. докогато именно трае и некрополът.

Цветът на глината, от която са изработени лакримариите варира между жълтокермиден, червен и сив. Размерите на лакримариите са малки: вис. 0,08 м. — 0,14 м., шир. 0,032 м. — 0,065 м. По отношение формата им има малки разновидности.

1. Лакримарии с ниско столче, високо и тясно тяло с най-голяма ширина при раменете и къса шийка. Гроб 91.

¹ Perdrizet, лит. съч., 165, обр. 685, 186, обр. 794—796.

² Clara Rhodos, VI—VII, част II, 149, обр. 1.

³ D. M. Robinson. Excavations at Olynthus, II, London—Oxford 1931, 141, обр. 305 и 306.

2. Лакримарии с ниско столче, по-широко тяло отколкото при предходния тип и висока шийка. Гроб 15.

3. Лакримарии с почти кълбовидно тяло, високо столче и шийка. Гробове 1 и 4.

При лакримариите от втория тип са нанесени един или няколко червени пояси върху тялото. Тази украса е типична за елинистическата епоха. Подобни лакримарии са открити на много места.¹

УРНИ

В некропола на Аполония са засвидетелствувани и няколко погребения в урни. Те се срещат предимно в най-горните пластове от 1,20 м. до 1,80 м. и спадат към края на III. в. пр. н. е. и първата половина на II в. пр. н. е. Този начин на погребение е бил твърде евтин и разпространен в античността. Той особено много се практикува при малки деца. Вж. гробове 54 и 117.

За урни са били използвани най-различни глинени съдове, направени от червеникава глина, с обшироразпространените по онова време форми. Техниката им показва местен произход. Вж. гробове 3, 4, 15, 16, 20, 54 и 117.

1. Два дълбоки глинени съда с форма на гювеч, плътно похлупени един върху друг, вис. 0,126 м., диаметър на устието 0,316 м. и диаметър на дъното 0,11 м. Общата височина на урната е 0,252 м. В урната се намериха горени човешки кости и различни глинени предмети със сакрално значение. Вж. гроб 3. Инв. 715/. Обр. 5 и 6.

2. Урна с почти кълбовидна форма, тясно устие и две наклонени навън обли дръжки с полукръгла форма. По средата на дръжките има пръстен. Отмидират по две пъпки, всичко четири. Вис. 0,236 м., с дръжките—0,26 м., шир. 0,275 м., диаметър на устието 0,115 м. и диаметър на дъното 0,15 м. За похлупак на урната служи дълбока паница с форма на пресечен конус, вис. 0,085 м., диаметър на устието 0,19 м. и диаметър на дъното 0,079 м. Вж. гроб 4. Инв. 715/. Обр. 8.

Урна, подобна на предходната, но с по-стеснено тяло в долната част. Устието е доста широко. От двете страни има по една обля, полукръгла дръжка, прилепена към ръба на устието. Повече от половината на устието е отчупено. Вис. 0,24 м., шир. 0,245 м., диаметър на устието 0,205 м. и диаметър на дъното 0,105 м. Вж. гроб 20. Инв. 7155. Обр. 14.

4. Урна с форма подобна на *dipos*, с ниско и плоско дъно, вис. 0,26 м., шир. 0,29 м., диаметър на устието 0,115 м.

¹ Стр. Мзриватов, лит. съч., 199, обр. 4 (находки от о-в Крит).

Обр. 60. — Същата цедилка с похлупака

Обр. 61. — Глинени лампи

ето 0,20 м. и диаметър на дъното 0,13 м. Вж. гроб 15. Инв. 1755. Обр. 12.

5. Урна подобна на предходната. По-голямата част от устието е отчупена. Вис. 0,275 м., шир. 0,38 м., диаметър на устието 0,22 м., диаметър на дъното 0,105 м. Вж. гроб 16; инв. 7156.

6. Делва (*pithos*), вис. 1,80 м., диаметър на устието 0,67 м., деб. на стените 0,03 м. и деб. на устието 0,15 м. Тя има конусовидно, заострено дъно и топчест завършек отдолу, дъл. 0,12 м. и диам. 0,14 м. Устието е затворено с кръгъл капак от печена глина, диам. 0,70 м. и деб. 0,035 м. Той е снабден с обля полукръгла дръжка, дъл. 0,16 м. и деб. 0,025 м. Вж. гроб 1. Обр. 4.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

От направения преглед на керамиката се вижда, че трите групи керамика: червенофигурната, чернофирнисовата и обикновената сивочерна и червена се срещат почти едновременно, с тая особеност, че тяхното количествено съотношение е различно в гробовете от отделните пластове, т. е. в различните времена от съществуването на некропола. Така напр. чернофигурната и чернофирнисовата керамика преобладават в най-долните гробове, т. е. в най-старите, докато тяхната употреба намалява в по-горните гробове и изчезва напълно в най-горните, най-късни гробове.

Керамиката от некропола в Аполония спада към времето най-рано от края на V. в. до средата на II в. пр. н. е. Към началния период, края на V. в., се сѐ отнасят с положителност един фрагмент от чернофигурна ваза (вж. по-горе стр. 38), един чернофигурен лекит с палмети и мрежест орнамент (стр. 38) и вероятно няколко червенофигурни и чернофирнисови съдове, най-старите екземпляри от арибаловидните лекити с червена палмета и с мрежест орнамент, киликсът с надпис ΤΥΝΔΑΡΙΧΟ, който произхожда от същия некропол, кантаровидният киликс с канелирана долна част на тялото (стр. 39), трите скифоси (стр. 40) и много др.

В подкрепа на тази датировка се явяват и надгробните надписи на старогръцки език, които принадлежат към най-старите гробове, разрушени отпосле при по-късните от тях погребения (края на V. в. или началото на IV. в. пр. н. е.).

Грамадната част от керамиката, обаче, обхваща времето от IV. в. до средата на II. в. пр. н. е. Това се установява не само от формите на съдовете, стилните особености и сравнението им със сходната керамика от други точно датирани разкопки у нас и главно в чужбина, но и от монетите, които се намират в някои гробове на некропола. Те произмираща в някои гробове на македонския цар Филип II (употребявани в периода от 359 до 323 г.), Антиох I (281—261 г.) и от около 150 г. пр. н. е., сечени в Аполония.

Керамиката от некропола на Аполония е извънредно ценна за проучванията върху икономическата история на Аполония и на нашето черноморско

крайбрежие. Тя хвърля светлина върху един период от живота на нашите земи, за който сведенията на античните писатели са оскъдни и откъслечни¹. Керамичният материал, който е съществена част на гробния инвентар на некропола, ни дава възможност да си съставим представа за погребалните обичаи, бита и благосъстоянието на населението на Аполония в различните времена от съществуването на некропола. Най-богати с керамика са гробовете от IV. в. и то главно тези от времето на Филип II Македонски и малко след него. Това материално замогване на населението от древна Тракия е установено и от разкопките при Дуванлий, Мезек, Брезово и др.

От приведения сравнителен материал се вижда, че аполонийската керамика не е неизвестна в археологическата литература. Напротив подобна е засвидетелствувана на няколко места у нас, в Беломорска Тракия, и особено в Гърция и Южна Русия. Това сходство се дължи на обстоятелството, че една част от керамиката на Аполония е била внесена отвън по търговски път.

Първо място между градовете вносителки заема Атина. Както е добре известно, Атина, пък и цяла Гърция, е чувствувала крепяща нужда от зърнени храни, кожи, дървен материал и суровини за изхранване на населението и подържане на своята ина дустрия. След неуспехите на Пелопонеската война тя е загубила пазарите на своите произведения на запад и юг и е насочила погледа си изключително към земите по северното крайбрежие на Черно море: Олбия, Херсонес, Пантикапей (Керч), Танаис (при устието на р. Дон) и др. Гръцките градове — колонии в днешна Южна Русия са били главните доставчици на Атина. Обаче разкопките в некропола на Аполония доказаха търговските връзки на Атина и с нашето крайбрежие (ляво-понтийския бряг). Досега тези връзки не бяха така силно изтъкнати, понеже липсваха системни и методични проучвания на нашата брегова ивица. Аполония е могла да изнася от богатия и плодороден тракийски хинтерланд всички онези храни и суровини, които са били необходими на Атина¹. В замена на това тя е получавала от Атина произведенията на художествената и индустрия, между които първо място е заемала керамиката. Чернофигурните, червенофигурни и чернофирнисови съдове са типично атически. Атичската керамика в некропола на Аполония говори за търговските отношения между Атина и Аполония

¹ За историята на Аполония и нашето Черноморие вж. Хр. М. Данов, Из древната икономическа история на западното Черноморие до установяване на римското владичество. ИАН XII, 1938, 184 сл. От същия автор: Аполония Понтийска и западният бряг на Черно море. Сп. „Балкански преглед“, год. I, 1946, кн. 8, 36—41; също—Херодот като извор за историята, на Тракия, Македония, Пелония и западното Черноморие. ГИИФФ XXXII, 8, 1936, 15 сл.

Обр. 62. — Глинени лакримарии

от края на V. в., целия IV. в. и вероятно началото на III. в. пр. н. е.¹ Но те датират още от VI. в. пр. н. е., както показват предишните керамични находки от Созопол². Атинският и изобщо гръцкият внос е засвидетелствуван и от други разкопки в днешна Южна България (Дуванлий³, Мезек⁴, Брезово⁵ и др.) въз основа на керамиката и другите художествени произведения.

Амфорният печат от остров Тасос показва, че Аполония е поддържала търговски връзки и с остров Тасос и то специално през IV. в. Не може да се каже с положителност, какво именно е внасял Тасос, вино или дървено масло. Действително той е прочут с доброкачествените си вина, но не по-малко е известен и като износител на дървено масло. Върху гърлото на една тасоска амфора, намерена в Южна Русия, сега в Ермитажа — Ленинград, се чете надпис, направен с чевена боя: *ἐλαία*⁶. Наред с виното Тасос, вероятно, е внасял в Аполония и дървено масло, понеже климатичните условия в Аполония не са били благоприятни за виреенето на маслината. Изглежда че Аполония си е имала собствени лозя, каквито и днес се срещат в околността на Созопол.

¹ За търговията на Тракия с Гърция вж. M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Hellenistic World*, I, 117 сл.

² Хр. М. Данов, *Из древната икономическа история*, стр. 190 и 192.

³ B. Filow, *Die Grabhügelnekropole bei Duvalij in Süd-Bulgarien*, Sofia 1934, 73 сл., 90 сл. и 134 сл.

⁴ Ив. Велков, *ИАИ XI*, 1937, 129 сл.

⁵ От същия, *ИАИ VIII*, 1934, 7 сл.

⁶ Б. Н. Граков *цит. съч.*, 66.

Засега керамичният материал от кампанията през 1946 г. е недостатъчен, за да се установят връзките на Аполония и с други градове на тогавашния античен свят.

Наред с внесената гръцка керамика в некропола на Аполония се намери и обикновена, труба керамика със сив и червеникав цвят, която без съмнение е от домашен, местен произход. Мъчно е да се отговори с положителност, дали е имало грънчарски работилници в самата Аполония или някъде в околността ѝ. Но съвсем сигурно е, че тази керамика не е внасяна отвън. Това се вижда от качеството на глината, начина на преработване и техническо изпълнение.

Домашната керамика се появява още в най-старите гробове заедно с другите две групи керамика, но тя преобладава през III и първата половина на II в., когато чуждият внос е спрял. Гробният инвентар от този период показва известно обедняване на населението на Аполония. Гробовете съдържат обикновено само лакримарии, паници и гърнета. Несъмнено е настъпила промяна в политическите и икономически условия на Аполония. Компактното тракийско население в хинтерланда на черноморското крайбрежие е гледало с лошо око на гръцките колонисти, които за тях били винаги натрапени и нежелани гости. Някои находки в некропола показват погребения и на тракийци. Изглежда, че те постепенно са нахлували и измествали гръцкия елемент.

Керамиката от бъдещите разкопки може би ще хвърли повече светлина върху този извънредно важен проблем и изобщо върху икономическата история на Аполония.

CERAMIQUE DE LA NECROPOLE D'APOLLONIE

La partie fouillée de la nécropole d'Apollonie du Pont (l'actuelle Sozopol) nous a fourni un matériel céramique abondant et varié. L'inventaire funéraire se compose presque exclusivement de vases et d'objets en argile.

La céramique de la nécropole provient de l'époque entre la fin V-e siècle et la moitié du II-e siècle avant notre ère. Dans un certain nombre de tombes furent trouvées des monnaies qui permettent d'indiquer d'une façon précise l'époque de laquelle provient non seulement l'inventaire de la tombe même, mais aussi celle de la couche entière. Ces monnaies sont de Philippe II (359—336), Antiochus I (281—261) et des monnaies autonomes d'Apollonie, frappées aux environs de l'an 150 avant n. e.

D'après le style et la technique cette céramique peut être classée en trois groupes: 1) vases à figures rouges, 2) vases à vernis noir, 3) céramique commune grise et rouge. On a trouvé encore un fragment de vase et un lécythe aryballisque à figures noires (fig. 37) qui appartiennent à des tombes plus anciennes (fin du V-e siècle).

I. VASES A FIGURES ROUGES

Les vases à figures rouges proviennent de l'époque de la décadence des vases de ce type (fin du V-e — fin du IV-e siècle). Ils sont faits d'argile rouge fine, pétrie et cuite avec soin. Les formes, les ornements et la technique indiquent leur origine attique. Il s'agit de céramique importée.

1. Le vase le plus remarquable de ce groupe est un cratère attique en cloche du IV-e siècle (fig. 29), haut 0.24 m., diamètre au rebord 0.28 m., en argile rouge de ton clair. Le fond est couvert de vernis noir lustré. Sur la partie extérieure du rebord court une couronne de laurier orientée à gauche, limitée en haut et en bas par deux cercles rouges. A l'intérieur le rebord est souligné par deux cercles rouges. Grandes palmettes aux anses. La scène est limitée en bas par une grecque.

Face A. (fig. 30). Au milieu, Ménade assise à droite sur son himation, vêtue d'un chiton et coiffée d'une couronne, tient un thyrs dans la main gauche et tourne la tête à gauche vers un jeune Silène dansant. Le Silène tient dans la main droite un thyrs et dans la gauche une corne à boire. Devant la Ménade second Silène dansant, la main droite levée, la gauche pendante, tenant une grappe de raisin. Une autre Ménade assise, vêtue comme la première et accoudée sur un tympan, termine la composition à gauche. La figure de la Ménade centrale est dessinée avec soin, exécutée en blanc, les détails marqués d'un trait jaune doré. Le tympan est aussi blanc, avec les mêmes traits jaunes. Les autres figures sont rouges, traitées comme des silhouettes dans la technique bien connue, ce qui indique la décadence du style.

Face B. Trois éphèbes drappés et grossiers — scène typique des cratères en cloche (fig. 30).

2. Oenochoé attique, bec trilobé, haut. 0.18 m., larg. 0.10 m. Sur le corps trois hommes, les deux drappés en leurs himatia. Dessin peu soigné — IV s. (fig. 32).

3. Les lécythes aryballisques forment la plus grande partie des vases à figures rouges. Il n'y a que deux pièces qui soient décorées de scènes. Sur l'une d'elles est dessinée une femme assise à gauche, la tête tournée vers un jeune Eros, qui lui tend une boîte de toilette. Les figures sont blanches à retouches jaune doré. La scène est limitée en haut et en bas par des oves. Sous l'anse palmette rouge IV. s. (fig. 33).

Sur l'autre sont dessinées deux têtes de femmes tournées l'une vers l'autre, le regard fixé dans le miroir placé entre les deux. Haut. 0.075 m., larg. 0.05 m. Les visages et le miroir sont blancs. Oves sur l'épaule, palmette rouge sous l'anse. IV-e s. (fig. 34).

Les lécythes aryballisques à palmette rouge (fig. 35) et ceux à décor réticulaire noir, parsemé de points blancs (fig. 36) sont les plus abondants. Ce sont des produits d'Athènes tels qu'on en a trouvé ailleurs en Bulgarie et en grande quantité en Russie méridionale.

II. VASES A VERNIS NOIR

Dans les sépultures allant de la fin du V-e au début du III-e siècle nous trouvâmes aussi en grande quantité des vases à vernis noir, en argile jaune brunâtre de bonne qualité, entièrement couverts de vernis. Les vases de la fin de V-e et IV-e siècle sont couverts d'un vernis noir lustré, d'une nuance légèrement marron par endroits tandis que le vernis des vases du début du III-e siècle passe du noir au brun foncé.

Dans cette technique ont été exécutés des vases de formes très variées: des coupes (fig. 38—41), des canthares (fig. 42) des skyphoi (fig. 43), des soucoupes (fig. 44), des oenochoés (fig. 45—48), des boîtes de toilette (fig. 49) et vases couronnes (fig. 50). A l'intérieur le fond des coupes et des soucoupes est décoré de palmettes imprimées dans un cercle simple ou double de hachures. (fig. 39).

Toute la céramique à vernis noir d'Apollonie est importée d'Athènes.

III. CERAMIQUE COMMUNE EN ARGILE GRISE ET ROUGE.

C'est la céramique dont on a recueilli le plus grand nombre d'exemplaires. On s'en est servi en même temps qu'avec les vases des deux autres groupes, mais elle prédomine surtout dans les tombes plus récentes (III-e — première moitié du II-e siècle). L'argile est grossière, sa couleur est grise et rougeâtre. La plus grande partie de cette céramique est d'origine locale et doit avoir été fabriquée en Apollonie même, dans ses environs ou bien quelque part en Thrace.

Elle comprend des récipients domestiques les plus indispensables: les amphores (fig. 51—53), des oenochoés (fig. 55 et 56) des pots (fig. 57), des assiettes (fig. 58), des

lampes (fig. 61), une sorte de theière avec passoire à la place du couvercle (fig. 59 et 60) et en outre des récipients de destination plus spéciale — des lacrymaires (fig. 62) et des urnes (fig. 5, 6, 8, 12 et 14).

Cinq amphores portant des timbres sur leurs cols présentent un intérêt tout particulier pour l'histoire économique d'Apollonie et de ses relations commerciales avec les autres villes (fig. 54).

1. Timbre rectangulaire, 2.5 cm. sur 2.2 cm. (fig. 54a). Au centre tête barbu d'Héraclès coiffée de la peau de lion. Sous la tête — la massue, devant elle un oiseau. Autour de la figure l'inscription: Θασίω | Ἡροφῶν | Κλεοφάνης.

Le premier nom est celui du magistrat éponyme, le second, celui du fabricant. Donc l'amphore a été importée de Thasos. L'image est empruntée aux monnaies de l'île avec Héraclès-chasseur (411—350). Par conséquent l'amphore provient de la première moitié du IV-e siècle.

L'analogie, dans la forme, le matériel et la technique, d'un grand nombre d'amphores sans timbres trouvées dans nos fouilles avec l'amphore citée de Thasos nous permet d'affirmer qu'une grande partie des amphores de la nécropole d'Apollonie venaient de cette île et que par conséquent le vin ou l'huile de Thasos était importé à Apollonie au cours du IV-e siècle.

2. Timbre sans cadre, 3.50 cm. sur 2 cm. (fig. 54c) portant l'inscription: Ἐπὶ Σπινθάρου | Ἡρόνδας.

Le premier est le nom du magistrat, le second, celui du fabricant.

Au centre sceptre héraldique (caducée).

3. Timbre sans cadre, 4 cm. sur 1.7 cm. (fig. 54e). Inscription: Σ(ρ)λαγός | Ἀγδρέας.

4. Timbre de forme triangulaire, sans cadre. Inscription: Εὐρυφῶν (fig. 54d).

5. Timbre — monogramme, formé des lettres YM inscrit dans un rectangle, 3 cm. sur 1.6 cm. (fig. 54b).

Les données que nous fournit la céramique recueillie dans la partie de la nécropole d'Apollonie fouillée pendant la campagne de 1946 peuvent être ainsi résumées:

Apollonie entretenait, pendant la période qui va de la fin du V-e au début du III-e siècle, des relations commerciales avec certaines villes antiques, en premier lieu avec Athènes et au IV-e siècle aussi avec l'île de Thasos. Ce commerce fut le plus actif au IV-e siècle, duquel date la plus grande partie de la céramique à figures rouges et celle à vernis noir.

A la période de prospérité, qui est attestée par l'importation de la céramique grecque, succède une époque de déclin (III-e—II-e siècle), pendant laquelle les habitants d'Apollonie se contentèrent des produits de la céramique indigène.

Théophile Ivanov

Translating Miss Illyne

20. VIII. 49

[19.0]

T. Ivanov "Pottery of the Necropolis of Apollonia"

p. 31

p. 44

Amphorae

Discovery of 27 whole and fragmentary amphorae in graves 7, 10, 17, 30, 35, 39, 53, 56, 98, & 101, at distances (?) of 1.50 m & 3.50 m. Basically, general

form can distinguish 3 types of amphorae which are

very near each other:

1.) Amphora strongly pointed conical body

with neck ^{TRCHA} ^{TRCHA} high and narrow, with ring at top

[] yellowish-red well burnished clay. The

walls are smooth (?) Fig. 51a

2.) Amphora of same shape but the body is smaller ^{no neck}

Fig. 51b

3.) Conical amphora with conical ^{neck} body

characterizing 7 from the other 2 types. Rim strong

lampes (fig. 61), une sorte de theière avec passoire à la place du couvercle (fig. 59 et 60) et en outre des récipients de destination plus spéciale — des lacrymaires (fig. 62) et des urnes (fig. 5, 6, 8, 12 et 14).

Cinq amphores portant des timbres sur leurs cols présentent un intérêt tout particulier pour l'histoire économique d'Apollonie et de ses relations commerciales avec les autres villes (fig. 54).

1. Timbre rectangulaire, 2,5 cm. sur 2,2 cm. (fig. 54a). Au centre tête barbue d'Héraclès coiffée de la peau de lion. Sous la tête — la massue, devant elle un oiseau. Autour de la figure l'inscription: Θασίων | Ἡροφῶν | Κλεοφάνης.

Le premier nom est celui du magistrat éponyme, le second, celui du fabricant. Donc l'amphore a été importée de Thasos. L'image est empruntée aux monnaies de l'île avec Héraclès-chasseur (411—350). Par conséquent l'amphore provient de la première moitié du IV-e siècle.

L'analogie, dans la forme, le matériel et la technique, d'un grand nombre d'amphores sans timbres trouvées dans nos fouilles avec l'amphore citée de Thasos nous permet d'affirmer qu'une grande partie des amphores de la nécropole d'Apollonie venaient de cette île et que par conséquent le vin ou l'huile de Thasos était importé à Apollonie au cours du IV-e siècle.

2. Timbre sans cadre, 3,50 cm. sur 2 cm. (fig. 54c) portant l'inscription: Ἐπὶ Σπινθάρου | Ἡρώδης.

Le premier est le nom du magistrat, le second, celui du fabricant.

Au centre sceptre héraldique (caducée).

3. Timbre sans cadre, 4 cm. sur 1,7 cm. (fig. 54e). Inscription: Σ(ρ)λανός | Ἀνδρέας.

4. Timbre de forme triangulaire, sans cadre. Inscription: Εὐρυφῶν (fig. 54d).

5. Timbre — monogramme, formé des lettres YM inscrit dans un rectangle, 3 cm. sur 1,6 cm. (fig. 54b).

Les données que nous fournit la céramique recueillie dans la partie de la nécropole d'Apollonie fouillée pendant la campagne de 1946 peuvent être ainsi résumées:

Apollonie entretenait, pendant la période qui va de la fin du V-e au début du III-e siècle, des relations commerciales avec certaines villes antiques, en premier lieu avec Athènes et au IV-e siècle aussi avec l'île de Thasos. Ce commerce fut le plus actif au IV-e siècle, duquel date la plus grande partie de la céramique à figures rouges et celle à vernis noir.

A la période de prospérité, qui est attestée par l'importation de la céramique grecque, succède une époque de déclin (III-e—II-e siècle), pendant laquelle les habitants d'Apollonie se contentèrent des produits de la céramique indigène.

Théophile Ivanov

7-18-60

16

VG: Many thanks for reviving my memory of this.

It is extremely nice to have another ridged-necked jug like the one from Nymphaea. As for the two ring askoi, p. 44, fig. 50, they are remarkable in this cemetery; ours are from contexts + or - 500, and another pair, from Rhodes, comes from a grave of ca. first quarter 5th c. It is sad that one cannot make out what M. Ivanov says about his, (other than that in his French summary he lumps them with the Attic imports).

I had no interest in any of these things when I saw this article before, and am very much obliged for it now.

LT

Bulgaria

During the past summer teams of "Youth workers" from the University of Sofia went to Sozopol to carry on the excavations. They are said to have made valuable finds which were placed in the Archaeological Museum in Sofia.

Received early in October
for Fred Wallace; along with
consent of Bulgarian artist.

27 entire or fragmentary amphorae (foot note 1: for use of amphorae see Walters, cit.pt.I 153 fol.; Wernicke, RE I, 1969 fol.; Ch. Morel, DA I, 248 fol.) were discovered in graves 7, 10, 17, 30, 35, 39, 53, 56, 98 and 101, at a depth of 1.50 m. to 3.50 m. Judging from the general form, three types of amphorae can be distinguished, resembling each other closely:

1. Amphora is a very pointed, conically shaped body with ball-like end. The neck is high and narrow. The mouth is short, ending in a ring, slightly bulging outwardly. The handles are curved and near the neck. Their curve is ecliptical. The amphorae are made of yellow-redish, well sifted and mixed clay. The walls are smooth. Figure 51 a.

2. Amphora resembling the form of the first type, with the difference that the body is more bulging out in the upper part, the neck is shorter and wider. The handles are straighter and further away from the neck than in the above-mentioned type. Their curve is also elliptical. The clay is the same. Figure 51 b.

3. Amphora with conically shaped, more round body than in the other two types. The neck is quite short. The mouth is flat and outwardly very bulging. ~~It is shaped like a cut off cone.~~ ~~It is shaped like a cut off cone.~~ It is shaped like a cut off cone. The handles are short and perpendicular. Their curve is between ecliptic and circular. Fig. 52 and 53.

The first two types of amphorae are so similar as to ^{be} slightly variegated.

Among those found, of special interest are five with stamped seals (foot note 2: for amphora seals found in our country see K. Shkorpil, Seals on amphorae of the Black Sea coast, LAI VIII, 1934, 24 fol. For amphorae with seals from Sozopol, again there, 41) on the necks. Four of the seals are convex, and the other one is concave.

1. The neck of amphorae (type 1) of yellow-redish clay, height 0.21 m Inv. 7281. Figure 54 a. It was found in grave 39 in direct proximity of the bell-shaped crater, and a cylix, covered with black, shiny glaze. On the neck, under the seam of the mouth is stamped an almost square ~~stamp~~ seal, 2.5 cm. x 2.3 cm. In the middle is ~~printed~~ seen in relief a head of a bearded Herakles, with lustrous skin and in profile, turned to the right.

AMPHORAE

maurer

Under the head there is a staff, and in front of it—a bird with very curved beak and wide chest, probably an eagle or a rooster(?). On all three sides ~~with the head~~, excepting the lower part, of Herakles head are visible clear traces of Greek inscription: *Θασιος* / *Ηρακλεις* / *Καροφίης* a word on each side. The inscription and the face on the seal are concave.

As the sign *Θασιος* indicates, this amphora originates from the island of Tasos (foot note 1: other Tasos amphorae found in our country see Iv. Velkov, IAI XI, 1937, 122 fol. Comp. Hr. M. Danov, IAI XII, 1938, 230 fol.). The disposition of the inscription along the sides of the four corner space, leaving the middle for some face is typical of the Tasos amphorae seals (foot note 2: B. N. Grakov, Ancient Greek ceramics / stamped with the name of the ^{eponym} ~~magistrate~~, Moscow 1928, 72). Undoubtedly here is seen the influence of the money of Tasos, on which the same distribution of inscription and ~~face~~ head is noted.

The prototype of the head ~~and~~ of the bearded herakles on the amphora stamp from Apollonia is come across on money bearing the head of herakles—the Hunter (foot note 3: Virginia Grace, Early thasian stamped amphorae, AJA, Vol. L, Nr. 1, 1946, 33; B. Head, Historia Numorum, Oxford 1887, 228), cut in Tasos from 411–350 year, also on money of the same period, on the face side of which is shown a head of bearded Herakles. (foot note 4: Sylloge numorum, Thrace, II, Kopenhagen 1943, table 21, p. 1050 and 1051). The sculptured originals showing Herakles could have also influenced the subject. (foot note 5: Virginia Grace, cit. m., 33, note 8).

In the inscription of the mentioned stamp are mentioned two names in nominative case: *Ηρακλεις* and *Καροφίης*. According to the studies of B. N. Grakov the Tasos amphorae stamps ^{those of} differ from the other ancient cities in that they do not contain the names of the magistrates—eponyms, during whose time the amphorae has been made, and only those of the makers. On page 16 onward he writes: "It must be noted that, after many thousand published stamps of Tasos, there is none bearing the magistrate's name. All Tasos stamps bear only the names of the makers". In the same sense he continues on page 35: "Tasos does not bear the magistrates name or stamp, but it bears double makers' stamp, and unchangeable word *Θασιος* or *Θασιον*".

AMPHORAE

The majority amphora stamps from Tasos, which can be dated before about the middle of IV BC bear two names in nominative case, without indication if one is that of the magistrate and the other of the maker of the amphora, or whether the two stand for the makers.

Virginia Grace (foot note 1: V. Grace, cit. m. 37) considers that amphora stamps bearing the image of bearded Herakles and the name Xerophon should consider the latter name of an official-eponym. In such a case the second name coupled with Xerophon ~~makers~~ is that of the maker.

As far as we know, the Sozopol amphora stamp is the fifth copy of Tasos bearing the name of Xerophon (footnote 2: For other amphora stamps from Tasos bearing Xerophon's name see V. Grace, cit. m. 38, Appendix, NN. 8-11, turn 1, 8-11), known up to now in archeological literature. All stamps are of square ~~form~~ shape, bearing the head of a bearded Herakles, in profile with head turned to the right, with shepherd's crook under it, the inscription the same and similar letters characters. They differ only in the second name and the ~~expression of the~~ ^{a bird.} ~~form~~ shape of the head, covered with herma, helmet, oenochoes ~~or a bird~~ (wine pitcher, or ~~or a bird~~).

These idiosyncracies make us suppose that Xerophon is an official-eponym of the island of Tasos, and that Herakles image with the staff was the official service stamp, while the other emblems: herma, helmet, enochos (wine pitcher) and a bird were the trade mark of the ~~four~~ makers. Choosing it was voluntary and depending only on the wish of the maker. In such a case names as *Σκίμνος*, *Ποσειδώνος* and *Κλεοφάνης* mean nothing but those of makers of amphorae. The emblem of Skimnos is herma, of Posidii-helmet, and of Kleophanes of the Sozopol amphora-eagle or a cock(?)

The amphora stamp of the necropolis of Apolon is of IV century, probably the first half or the middle of the century. In support of this date testify the Tasos coins (411-350 year) when the image of Herakles was used, and the character of the letters *Θ, Ν, Ζ* and *Ω* (I. group according to Grakov's division) (foot note 1: On the shape of the letters of the amphora stamps see B. N. Grakov, cit. comp., 74 fol. table 2), and also the circumstance that the neck of the amphora is near the bell-shaped crater and a black glazed *cylix* and ~~the same~~ both of IV century BC.

2. The neck of the amphora (type 1), height 0.27 m. Inv. 7282 Figure 54 c. The mouth is

MORE

not for hand
Shaping for
Vg AJA 1946
p. 35

slightly flat, and it has acquired an ellipse shape with diameter of 0.11 m. One of the handles is broken. The stamp is convex, without a frame, length 3.5 cm. and width 2 cm. The inscription is disposed in two rows. ~~But~~ The entire stamp had not come out. Some letters at the beginning are missing. The inscription in Greek: $\epsilon\pi\iota \Sigma\eta\nu\theta\alpha\pi\alpha\varsigma$ | $\text{H}\rho\omega\delta\alpha\varsigma$. Between the lines is visible heral staff. (*caduceus*).

The first name $\Sigma\eta\nu\theta\alpha\pi\alpha\varsigma$, as the preposition $\epsilon\pi\iota$ (~~XXXX~~) with genitivus, is the official person-eponymat whose time the amphora was made, and the second name is that of the maker $\text{H}\rho\omega\delta\alpha\varsigma$.

3. Amphora with broken bottom, height 0.555 m., width 0.235 m. and diameter of the mouth 0.113 m. Inv. 7283 Figure 54 e.

The stamp is without a frame. The inscription is arranged in two rows, length 4 cm. and width 1.7. The letters are convex.

$\epsilon\pi\iota \lambda\alpha\upsilon\alpha\varsigma$
 $\text{A}\upsilon\delta\epsilon\alpha\varsigma$

4. Amphora (type 1), height 0.51 m., width 0.22 m. and diameter of the mouth 0.09 m. Inv. 7284 Figure 54 d.

The stamp is without a frame. The inscription consists only of one name $\text{E}\rho\omega\phi\alpha\upsilon\varsigma$. In the shape of triangle. ~~From~~ the inner side of the upper corner there is a sign in trapezoid shape and horizontal dash above. The letters are concave.

Undoubtedly $\text{E}\rho\omega\phi\alpha\upsilon\varsigma$ is the name of the maker of the amphora.

5. Neck of amphora (type 1) height 0.245 m. and diameter of the mouth 0.10 m. Grave 7. Inv. 7285. Figure 54 b.

The stamp represents monogram YM with ligature, written in right angle frame, part of which is invisible (length 3 cm. and width 1.6 cm). The letters are concave.

It is interesting to note that a great part of the amphorae without a stamp are of the same shape as the Tasos amphora with the image of Herakles and the names Herophon and Kleophon. (type 1). Apparently they have also been made on the island of Tasos.

end

T. Ivanov "Pottery of the Necropolis of Apollonia"

p. 44

Amphorae

Discovery of 27 whole and fragmentary amphorae in graves 7, 10, 17, 30, 35, 39, 53, 56, 98, = 101, at distances (?) of 1.50 m & 3.50 m. Basically, general

form, can distinguish 3 types of amphorae which are

very near each other:

1.) Amphora strongly pointed conical body [

] to ^{neck} rim (?) large and narrow, with ring at top. ^{TRCHA}

[] yellowish-red well burnished clay. The

walls are ^{radial} smooth (?) Fig. 51a

2.) Amphora of same shape but the body is ^{no-ribbed} nodular

[

Fig. 51b

3.) ~~Conical~~ Amphora with conical [^{more} body

character ^{more} strong for the old 2 types. Rim strong

[Base?
 ?
 mouth
 as given] is flat, and much []

The section varies between an ellipse and circle,
 Fig. 52 and 53.

7th pair two types of ampullae on scapulae (and

the difference between them is slight.

Of special interest amongst the above-mentioned
 ampullae are 5 ampullae with stamped impressions
 on their necks. Four of them have the inscription
 incuse, the fifth []

1.) Neck of ampulla (Type 1) yellow-red clay,
 HT. 0.21 m. Inv. 7281. Fig. 54 a. Found in

But (amp. 31) ^{inv?} group 39 in close proximity to the ^{bell-}~~Camp~~ Krater
 and a kylix covered with black [] glaze.
 the bellhairs
 were found in
 group 38

At the top of the neck under the ^{and rectangle}
 there is a square stamp. In the center is represented
 a ^{bearded} head of Herakles covered with the lion's
 skin in profile to right. Under the head is
 a [crook? - it is a club], and in front of
 it a bird with a strongly curved [TO BREA
 crest?]
 and a well-developed breast, very like an
 eagle or a cock. On the 3rd side of the head
 Herakles - ^{can} ~~greek inscription~~
 Ἡρακλῆς Ἰπποδάμω | Κόσοφάω γ.

Grave 39

Tar, fig 54a (stamp)

and

Rifle by the w. knifed
lady - (fig. 34)

for the latter, exact
11s from Olynthus -

The bl. gl. highly mentioned
does not appear in list of graves
containing such, (p. 39). - But
one is noted from grave 38,
Perhaps some mix up between
38 & 39 but no matter because
1 over

all objects are 1st/2 4th
any way.

Also fr. grave 38 - nice little
fat pot (fig. 57); all good
Olynthus type.

No unguentaria from
sites 35 & 39

9. X. 50

There is apparently no discussion of the tombs as such, unless it is included say in a section on red-figure. First no tomb lists. It is stated that they took dates from coins found in one of the tombs, but not reference to what was found in the tombs. Coins may be mentioned in discussion of some classes (eg. etc.)

The bl. gl. & such pieces are selected at random from the tomb groups, which are only listed in classically for the shape illustrated. The tomb no. given under the argumentation are doubtless as late as 2nd half 4th, ^{probably} but most of the material is apparently 1st half.

Ceramics of the Apolonia Necropolis

p.31 The former archeologists of ancient Apolonia (Sozopol) have not paid great attention to the ceramics they found. Due to the insignificant interest they have shown in this matter, valuable and in some cases the only material for studying the economic history of both Apolonia and our Black Sea shore has been left unused. For this reason a large part of the Apolonia ceramics has not been publicly made known even as raw material. Consequently this material is inaccessible for science and valuable conclusions which might be drawn from a careful and complete study have not been used yet. Only several clay pots imported from Greece, outstanding in artistic make have found place in present archeologic literature.

G. Seure, who uses the reports of researches made by Degran (1904) and Shahovsky (1908), makes a very brief and unsystematic mention of some pottery. Only a very inconsiderable part of the extraordinary rich and interested ceramics dug out when building the port of Sozopol in 1927 was published by Professor Christo W. Danov. The remaining great part is today in several display windows at the Bourgas Municipal Museum waiting for publication.

The tomb, southeast of Sozopol, disclosed per chance in the region of "Kavatzite" added an increase to the ceramic material from Apolonia with another from "Lecy the aryballisque" (sic) of the IV century B.C.

The digging at the Apolonia Necropolis during the summer of 1946 furnished abundant ceramics in quite a variety of form and technique. The inventory of the tombs almost exclusively consists of clay pottery and items. The relatives of the deceased have left in his grave such utensils as would, according to their religious conceptions, be necessary for his future life beyond the grave; bottles, various types of cups (calices, cantars, shifoses) deep and shallow plates, pots, lecythes, amphores, toilet boxes (in female graves), lamps, toys

2.

(in children's graves), etc. From these one can draw conclusions for the manners, life, and material welfare of the population in Apolonia at the time when the Necropolis existed.

The careful method carried out during the digging, has made possible a follow up of the dissemination of ceramics in the graves at various depths of the Necropolis. When does a certain type of utensil appear, when is it most common and when does it get out of use. What is the quantity ratio between one type of ceramics and another. What is the origin of ceramics local or imported from abroad and at the end what is the economic status of Apolonia and its commercial relations with other ancient towns during a certain period.

On the basis of style particularities, the newly found ceramics of the Apolonia Necropolis can be divided chiefly in three groups: I Red - figure ceramics, II Black - varnish ceramics and, III Grey - black and red ceramics.

I. Red - figure ceramics

Vases of red-figure style are the least numerous in the Necropolis. The following show this technique: A bell-like crater, a oenohoe (sic), great number of lecythes arybailisque (sic) and several fragments of vases. The clay is yellow-red in color, carefully sifted and mixed. The utensils are outstanding in lightness and good baking.

The technique, form and style peculiarities of the ceramics in this group trend to the late period of the red-figure style, namely the end of V and entire IV century B.C.

Bell-like crater

The bell-like crater from Sozopol is the fourth well preserved specimen of the kind found up to now in Bulgaria. The first two craters are from village Mezék. Svilengradeko, one of Milkova Mogila, the other

3.

from Goliasta Mogila in the region "Kapinite." The third originates from a tomb near the village Surneirety, Chirpansko. In artistry the Sozopol crater exceeds the others. Tomb 38, inventory 7171, Specimen 29.

End of p. 31. Shifts now to p. 49, conclusion.

P. 49

Conclusion

The review made on ceramics shows that the three ceramic groups: red-figure, black-varnish and ordinary gray-black and red are met at almost the same time, with the peculiarity that their quantity ratio is different in the tombs of various layers, i.e. at various periods during the existence of the Necropolis. For instance the black-figure and black varnish ceramics predominate in the deepest tombs, i.e. in the oldest, while in the tombs higher above they are less frequently used and in the highest, the most recent tombs, they are not of use.

- Ⓐ The ceramics of the Apollonia Necropolis is of the period beginning at the earliest by the end of V century, to the midst of II century B.C. To the early period, the end of V century, certainly belongs a fragment of a black-figure vase (see page 38), a black-figure lecythe with palms and net ornament (page 38) and probably several red-figure and black-varnish utensils, the oldest exemplaries of lecythe aryballisque with red palm and net ornament "cilics" with marking TRNAAPIXO originating from the same Necropolis, the scale-like "cilic" with paneled bottom (page 39), the three "sciffos" (page 40) and many others.
- Ⓐ To support these dates, tomb markings in old Greek language appear which belong to the oldest tombs, ruined afterwards on funerals at a later period (the end of V or beginning of the IV century B.C.).
- Ⓐ A large part of the ceramics, however, covers the period IV century

4.

to the middle of II century B.C. This is established not only by the utensils forms, style peculiarities and their comparison to similar ceramics specifically dated in our country and chiefly abroad, but also by the coins found in some tombs of the Necropolis. They originate from the time of the Macedonian tsar Phillip II (used in the period 359 to 323) Anthichius I (281 - 261) and about 150 B.C., cut in Apolonia.

The Apolonia Necropolis ceramics is exceedingly valuable to study the economic history of Apolonia and our Black Sea shores. It gives light to a period of life in our land for which information from ancient writers is scant and broken. The ceramic material, a substantial part of the Necropolis tomb inventory, is giving us a possibility to have an idea of the funeral customs, life and welfare of the population in Apolonia during various periods of the Necropolis existence. Tombs most rich in ceramics are of the IV century and particularly those of the time of Phillip II the Macedonian and sometime later. This material prosperity of the population in ancient Thrace is also established by researches near Duvanlii, Mezsek, Brezovo, etc.

From the comparative material brought forward it is obvious that the Apolonia ceramics is not unknown in archeologic literature. On the contrary it has been evidenced on several places in the country, in White Sea Thrace and particularly in Greece and South Russia. This similarity is due to the circumstance that a part of the Apolonia ceramics has been imported from abroad through commercial channels.

First place among the towns - importer holds Athens. As it is well known Athens, and Greece as a whole, has keenly felt the need of cereals, leather, wooden material and raw materials to feed the population and support its industry. After the unsuccessful war of Peloponesia, Greece lost markets for its products in west and south and turned exclusively toward the lands in the western

5.

p.50

coast of the Black Sea; Olbia, Hersones, Panticapei (Kerch), Tanais (at the mouth of river Don) etc. The Greek towns - colonies, in todays South Russia have been the chief suppliers of Athens. However the archeologic researches of the Apolonia Necropolis proved the existence of commercial connections between Athens and our coastline (left pontian coast). Up to now these connections have not been so strongly stressed, because of lack of systematic and methodic researches of our coastline. Apolonia has been able to export from the rich and fertile lands of Thrace all food and raw materials needed in Athens. In exchange it received from Athens products of its art industry among which first place took the ceramic products - the black-figure, red-figure, and black-varnish utensils are typically Athenian. The Athenian ceramics in the Apolonia Necropolis speaks of commercial relations between Athens and Apolonia from the end of the V century through the IV century and probably to the beginning of the III century B.C. However they belong to the VI century B.C. as is shown by the former ceramics found in Sozopol. The Athenian, the Greek import in general, is evidenced by other archeologic researches in todays South Bulgaria (Dauvanlii, Mezek, Brezovo, etc.) on the basis of ceramics and other products of art.

The amphore seal of the Tassos Island shows that Apolonia has maintained commercial connections with the island of Tassos, particularly during the IV century. It cannot be precisely stated exactly what Tassos imported - wine or olive oil. Actually it is famous for high quality wine but it is no less famous as an exporter of olive oil. On the neck of a Tassos amphore found in South Russia, now in Erimitazha-Lenengrad, one reads the following inscription in red paint: $\epsilon\alpha\alpha\alpha$ In addition to wine, Tassos has been probably exporting to Apolonia olive oil, since climate conditions in Apolonia have not been favorable

for the olive tree to grow. It seems that Apolonia has had its own vineyards and such can still be found in the neighborhood of Sezopol.

For the time being the ceramic material from the campaign in 1946 is insufficient to establish the connections between Apolonia and other towns in the ancient world.

In addition to the imported Greek ceramics in the Apolonia Necropolis was also found ordinary, crude ceramics, gray or reddish in color which is no doubt of home-made local origin. It is difficult to give a positive answer as to whether there were pottery workshops in Apolonia or in its region. However, it is certainly positive that this ceramics has not been imported from outside. This is obvious from the quality of the clay, the way it has been worked out and the technique used.

Home-made ceramics appear in the oldest tombs together with the other two ceramic groups, but it predominates during the III century and first half of the II century when the import from abroad ceased. The tomb inventory of this period shows certain poverty of the Apolonia population. The tombs usually contain only lacrimaries, dishes and pots. No doubt there has been a change in the political and economic conditions in Apolonia. The compact population of Thrace in the background of the Black Sea coast has looked down upon the Greek colonists for whom the latter have always been imposed and unwelcome guests. Some findings in the Necropolis show funerals of Thracians too. It seems they have been coming over little by little and replacing the Greek element.

Future ceramic researches might throw more light to this extremely important problem and economic history of Apolonia in general.

about October

1950

Dear Virginia,

This is the second instalment in the return to you of the long missing article.

The translation has only now been received, and it comes from the same characters that yell bloody murder if any work that they request is held up for a week.

The excellent and competent translator who was to do the job for you became a trifle neurotic up north and never did get around to doing it. It was done by a girl who has just been added to the staff up north, and I did not think from a cursory glance that it was much of an improvement over the job which you had done previously.

There is no charge for the translation at this late date. We should probably be paying you rent on the original article.

The enclosed was given to me this morning. Apparently it had dropped out along the way. I am pleased and, I regret to say, surprised that it was found so promptly and laid in my lap.

If you ever want any other articles mislaid for six months or so, this is apparently just the place to apply.

Sincerely yours,

A handwritten signature in blue ink, reading "Sherman Wallace". The signature is written in a cursive, flowing style with a large, prominent "S" at the beginning.

1. Galabov

Ref not checked

24a

"Archaeological Contributions to
the history of Bourgas" Bulletin
of the National Museum in Bourgas
vol. I, 1950, pp. 241-250

Delos Skard: Thasian introduction footnote 6

246

A. Aleksieva

25a

"Estampilles d'amplores du Musée de Bourgas" Bulletin of the National Museum in Bourgas, vol. I, 1950, pp. 45-51

Delos, Skand.: Thasian intro
duction footnote 6

25b

BL SEA AREA / BULGARIA
 BOURGAS
 copy under THASIAN - MISC.
 " & Bm

26.01

Bulletin du Musée National de Bourgas, 1, 1950

Although printed in 1951, this volume apparently reached the shelves of the ASCS (by exchange) in or shortly before III.66, when I heard or saw that it had ~~xxx~~ reports on stamps and amphoras. I asked Boromir Jordan (ASCS student of Bulgarian origin) to find and translate relevant parts for me (as a part-time job). He studied it somewhat and made some notes, see attached pages.

I took the book out on 25.III.66 so stamps could be processed at the Stoa. This book and job got lost on MEXI's side desk, and just recently we found it.

There are two relevant articles in this volume, both in Bulgarian:

- 1) Ana Aleksieva, "Amphora stamps in the Bourgas Museum," pp.45-50, and on p.51 resumes in Russian (?) and in French. Plates V, VI and top of VII go with this.
- 2) Ivan Galabov, "Archaeological Contributions to the history of Bourgas," pp. 241-250, resumes in Russian (?) and in German on p.251.

Note that Bourgas is a port city on the Black Sea, not far NW of Sosopol (ancient Apollonia).

Combining B.J.'s notes (not very many) with the resumes in French or German and the captions on the plates in French or German, I gather the following information. The report of stamps in the museum is regarded as a supplement to Shkorpil's 1934 report on stamps from the Bulgarian Black Sea ports. (I.e. perhaps there is not too much else?) Of the 14, 5 items, inv. nos. 843-847, which are A.A.'s nos. 12, 10, 1, 2, 3, come from the investigations reported in article 2. The rest come from various specified places, mostly not from excavations.

Article 2 reports on finds in a western suburb of Bourgas, "Sladkite Kladenzi" ("Sweet Springs" I gather from B.J.' notes) where in building operations and in a small archaeological investigation Thasian stamps and unstamped amphoras (?) were found with Attic red figure and some local grey ware. Illustrations of this report include photo of a whole Thasian amphora, apparently not stamped. It is observed that finds in this area are like those from the cemetery of Sosopol, ancient Apollonia: at both places imported finds end by the end of the 4th century.

Note that the stamped pieces from this area consist of 3 Early Thasian (nos.143),

(of which two are new types) plus a Korinthian (?) with palmette, plus an incuse epsilon (?) (No.10). All of these could be before say 340 B.C., for all I know.

MZII has made readings of A.A.'s 14 items as well as possible (we have made
nothing of her no.4). AA is to photograph the illustrated photos of stamps, at any
rate the new types. Photostats are to be made of the resumes in French and German.

see reel 67d

filed 8) p. 47 no. 8 Επὶ Αἰοχυγίων
 Pl. VI, 2 Θεοφροσίου
 Inv. no. 858 672.38
 Provenant des bains ther-
 maux de Bourgas
 (from caption)

filed (Rhod.) 9) p. 48 no. 9 Αποχρύσιον
 Pl. VI, 4 672.37
 Inv. no. 91
 Estampille trouvée près de
 Bourgas (from caption)

filed 10) p. 49 no. 10 not read, worn out
 Pl. VI, 3 square stamps
 Inv. no. 844 672.36 E
 name?
 Estampille trouvée chez Slad
Kite Kladeutsi près de Bourgas
 (from caption) on also p. 49
 Text, p. 49 (BJ's note): $\text{Πῶς ἔστιν ἡ ἀμφίσημη στήλη, ὡς ἐν τῇ πλάτῃ, ὡς ἐν τῇ πλάτῃ, ὡς ἐν τῇ πλάτῃ.}$
 or amphiseu neck stamps on a
 oval (pl. I): E Part found from
 as on amphiseu pl. V, 6. Clay Thabos
 Estampille trouvée près de
 Bourgas
 p. 51: 4th found dans les ruines d'un
 atelier de céramique, ce qui nous fait
 supposer la production locale des
 amphiseu céramiques.

filed 12) p. 49 no. 12 Ἀμφίσημη?
 Pl. VI, 6 not read
 See translation
 notes
 Inv. no. 843 672.34
 oval stamp
 Trouvée chez Slad Kite
kladeutsi près de Bourgas
 (from caption) and also
 on p. 243 (inv. no. 843)

card
 NEW 13) p. 49, no. 13 ΑΥΓΗ
 Pl. VII, 1 Ἰσιγόου
 Inv. no. 1003 672.41
 Estampille provenant des
 fouilles de Nissédar 1949

card
 NEW 14) p. 50 no. 14
 Pl. VII no. 2
 Inv. no. X
 672.40
 incuse

(just now at ASCS)
Plate V; figures 5 and 6 (completely preserved amphora) [28.01]

The amphora represented here carries a stamp on its neck. The stamp has no frame and its position on the neck is perpendicular ~~in relation~~ to the shoulders of the amphora. incuse

Notes made for me in 1966 by Boromir Jordan, student at the ASCS.

[Διο]ρύτιον } page 46
Σιλά[ρος]

Provenience: Found on the bottom of the harbour of Sesopol, in 1928.

(the house of the first of the two jars)

PP. 241-2?
"Sweet Springs" near Burgas

- During digging of foundation trenches for prison buildings archaeologists pieced together following picture, on basis of observations made during aforesaid digging;
- ① trial trenches dug by archaeologists themselves (on a small scale)
 - ② questioning of people living around the Sweet Springs.

The center of the ancient settlement was in immediate vicinity of the springs themselves. To the ~~left~~ east quantity of sherds diminishes, ~~no~~ no sherds found in prison's vegetable garden. To south: limit of ancient settlement ~~is~~ is modern road. To west and ~~east~~ south west limits are also established.

~~Earlier~~ Earlier in this century someone dug there; residents say that many ceramic fragments were found there.

During present digging of foundation and trial trenches following objects came to light:

- ① Amphora, ~~Table~~ Pl. XIV, fig. 1, found at .80 m below modern ground level. Red clay.

a long paragraph down, about B. J. does not give at all: No reading of a stamp, but there are measurements.

P. 242

- (P. 242) ② Foot of amphora. Pl. XIV, fig. 2 b. Red clay. } these two
 ③ Foot of amphora. Pl. XIV, fig. 2 d. Red clay } found
 in 1925
 now have
 disappeared.

28.02

④ Foot of amphora. Pl. XIV, fig. 2 a

~~⑤~~ 5 fragments of amphora necks and handles
 (Inv. Nos 843 - 847) also ~~came~~ came to light
 during present digging:

~~for fig.~~
~~843~~

Inv. No. 843: Pl. VI, fig. 6. Fragment of amph. neck;
 P. 49, no. 12 oval (nearly round) stamp; entire stamp filled
 out by well made palmette; in relief.

Inv. No 844: Pl. VI, fig. 3. Fragment of amph. neck.
 P. 49, no. 10 stamped upon an oval field: E. The
 fragment includes part of the mouth of the amph.;
 comparable to amph. on Pl. V, fig. 5, 6. The
 clay similar to that of Moson amphorae. Pro-
 vidence not certain.

Inv. No. 845: Pl. V, fig. 1. Amphora handle with
 stamp of Moson. well made frame,
 nearly square (0.03 x 0.02 m) letters
 in relief. (IV - III cent. BC)

Inv. No. 846: Pl. V, fig. 2. Amphora handle with
 P. 45, #2 stamp of Moson. (0.03 x 0.015 m)
 (IV - III cent B.C).

Inv. No 847: Pl. V, fig. 3 Amphora handle with
 P. 46, #3 stamp of Moson. Rectangular field (0.04 x 0.03 m)
 with an emblem in the center.

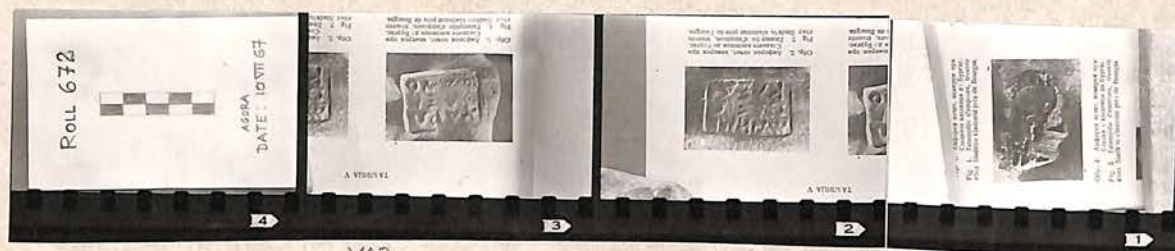
Inv. No 847 CONT. emblem consists of small round mirror with a handle decorated with volutes. ~~On~~ at upper end a hook (for hanging up of mirror.)
 Around mirror inscription; only 3 letters legible: K, N, N. (IV-III cent. B.C.)

(P⁴⁶
#5)

- ⑤ Terracotta fragment. Pl. XV 1 b (head of human figure)
- ⑥ Terracotta (figure) not reproduced
- ⑦ Askos p. 243; Pl. XIV, fig. 3
- ⑧ Fragment of large pot Pl. XIV. fig 4 d
- ⑨ " " " " page 44; Pl. XIV, fig 4 k
- ⑩ " of skyphos Pl. XV fig 3 b

S.A.H. from Musée de Bourgas (Bulgarie)

Roll 672

ΧΑΡΟ
ΘΑΣΙ(

ΜΝΗΜΕ(

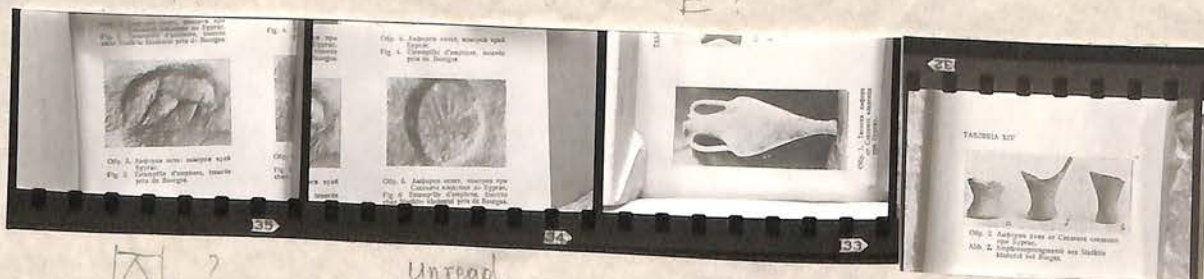
ΘΡΑΣΕΩΝ | (ΔΗΣ) ΘΑΣ(ΜΥΙ (ΣΚΟΕ)

Επι Θεαίουτου Υακινθίου
rose[Διο]νυσίω
Σιλα[νος] incuse st
of neckΑντι
φιλου

✕ incuse

Επι Κλεωνύμου ^{wreath} Ήδαχι (τ)νύ(ου)Επι Αίδοχλινου
Θεομοφορίου

Απολλωνίου

unread
E7? unread
palmate

Vassil Micofti:

BULGARIA:

KAZANLAK

HOMER A. THOMPSON

~~R. F. D. 1, BOX 1-60~~

PRINCETON, NEW JERSEY

31.01

I.A.S.

April 8, 1955

Dear Virginia,

I hear bits of news of you

30

to time, but should like

very own. Benacchi wrote

his great admiration of your labors
(14 hrs a day he reported; I trust with
exaggeration) & all it accomplished. Bynow your margin of novelty must
really have fallen to a fraction of a

Fig. 24, p. 25, Micofti, V., *Le Tom-
beau antique près de Kazanlak*,

one personal news, I
am enclosing the tracing of a jar shown
in Micofti's new book on the Kazanlak

(not really
 clear -
 is phos. which
 will be washed out)

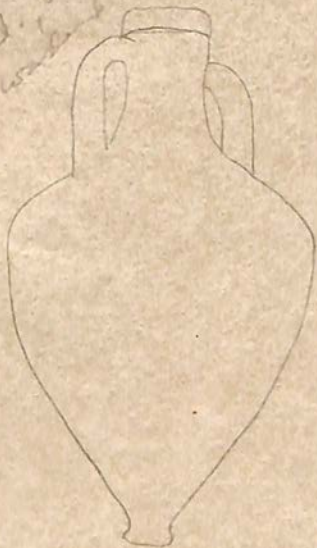

Fig. 24, p. 25, Micoff, V., Le Tom-
 beau antique près de Kazanlak.

BULGARIA:

KAZANLAK

HOMER A. THOMPSON

~~R. F. D. 1, BOX 160~~

PRINCETON, NEW JERSEY

31.01

I. A. S.

April 8, 1955

Dear Virginia,

I hear bits of news of you from time to time, but should like some of my very own. Benadici wrote his great admiration of your labors (14 hrs a day, he reported; I trust with Exaggeration) & all it accomplished. By now, your margin of novelty must really have fallen to a fraction of a %!

To induce some personal news, I am enclosing the tracing of a jar shown in Tricoff's new book on the Kazanlak

Tomb in Bulgaria. It looks worthy enough to be datable; indeed, I think I have found many such ones. As his access to literature is obviously restricted, he ventures no ascription to source or period? Would you? If so, do drop me a word, as I'm reviewing the book & should appreciate any evidence on the date.

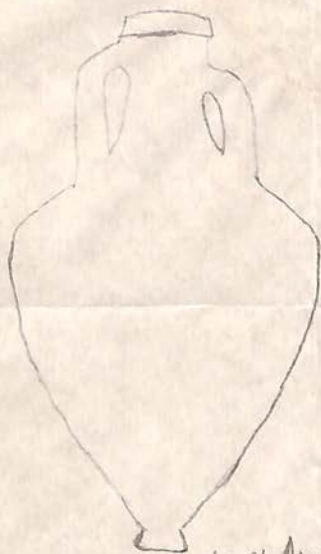
Spring hesitates to settle in, much to the distress of the daffies; only the Forsythia seems untroubled & sets a note of sunshine on our bleak land. I can picture you wandering Hymettos poe-gathens far more successfully than we! I envy you!

Yours ever,
DBB

Vassil Micoff:

Le Tombeau antique près de
Kazanlak

p. 25, fig 24:

H^t 54 cm 30

Diam. 30 cm 50

Elle est identique
par sa forme et sa
grandeur aux amphores
découvertes dans beaucoup
de tombeaux thraces
et des tombes du Ve et VIe
siècle avant notre ère

fig 24 Amphore d'argile à fond
pointu trouvée dans le tombeau

p 24, fig 23 les plans du tombeau

(MS notes)

Sent in in 1949
by C. B. Wells

33

НАРОДЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ
MUSEE NATIONAL BULGARE

Tirage à part

РАЗКОПКИ И ПРОУЧВАНИЯ

I

ТЕОФИЛ ИВАНОВ

НОВООТКРИТИ ПАМЕТНИЦИ ОТ NICOPOLIS AD ISTRUM

FOUILLES ET RECHERCHES

I

THÉOPHILE IVANOV

TROUVAILLES DE NICOPOLIS AD ISTRUM

СОФИЯ — 1948 — SOFIA

*A Monsieur
Prof. D. Tudor*

Sofia, 25.2.1949.

Hommage de l'auteur.

НОВООТКРИТИ ПАМЕТНИЦИ ОТ NICOPOLIS AD ISTRUM

ТЕОФИЛ ИВАНОВ

1. ЕДНА НЕИЗВЕСТНА ДОСЕГА ФИЛА И ГЕРУЗИЯ В NICOPOLIS AD ISTRUM

На около 350 м. североизточно от развалините на Nicopolis ad Istrum¹, при с. Никюп, Търновско, в една могила на юг от акациевата гора,² в нивата на Марин Чанев, се намира полукръгъл архитрав от надгробен паметник. Той е изработен от хотнишки варовик със сивобял цвят, сложно профилиран отвън и отвътре, външен диаметър 2,92 м., вътрешен диаметър 1,78 м., шир. 0·57 м. и вис. 0·60 м.³ Пред него днес лежат повалени пет отломъка от колони с диаметър 0·57 м. и с различна височина, най-голямата около 1·50 м. Обр. 82. Архитравът е бил поставен, вероятно, върху три колони, две от краищата и една в средата. Целият надгробен паметник е лежал върху основа, зидана с необработени камъни, свързани помежду си с бял хоросан. Гробът е бил разкопан от селяни от с. Никюп още през м. септември 1920 г.⁴ Липсват положителни сведения за гробния инвентар. През м. септември 1945 г. отново разкрихме паметниците, които тук публикуваме под №№ 1 и 2.

Върху вътрешната страна на архитрава е издълбан четириреден надпис на старогръцки език. Височината на буквите е: 1. ред — 0·08 м., 2. ред. — К в собственото име Καλπούριος — 0·05 м., останалите букви — 0·045 м.; 3. и 4. ред — 0·045—0·05 м. Надписът гласи:

Θ(εο)ς Κ(ατα)θ(ο)υ(ι)ο(ι)ς | Καλπούριω Γαίῳ τῷ καὶ Κάρπῳ ἀνδρὶ πολέιτη φιλῆς
Ἀπολλωνιάδος καὶ γερουσιαστῇ ζήσαντι ἔτεσιν ἑξήκοντα | καὶ Εὐτυχίδι θυγατρὶ
ζήσαντ[η] ἔτεσιν δεκαεγγέα Χρήστῃ Χρήστου ζῶσα τὸ μνημεῖον ἐκ τῶν ἰδίων
κατεσκεύασεν.

В надписа *iota adscriptum* не се изписва. Липсва хоризонталната чертица на буквата Н в думите: ΠΟΛΕΙΤΗ и ΦΥΛΙΣ (2. ред).

Лигатури: 2. ред: ΤΗ, ΝΤ, ΤΕ, ΝΕ, ΗΚ; 3. ред: ΤΡ, ΤΕ, ΝΕ, ΤΗ, ΜΝΕΜΕ; 4. ред: ΤΕ.

ΠΟΛΕΙΤΗ е равно на ΠΟΛΙΤΗ. Рядка е употребата на израза ζῆν ἔτεσιν (*dativus temporis*)⁵ вместо обичайния израз ζῆν ἔτη (*acc. temporis*).

Хресте, дъщеря на Хрест, е издигнала надгробния паметник в чест на съпруга си Калпурний Гай, наречен още и Карп и на дъщеря си Евтюхида. От името на Калпурний Гай виждаме, че във времето, когато

¹ За Nicopolis ad Istrum вж. Kazanow, RE XVII, 518—533 и цит. там литература.

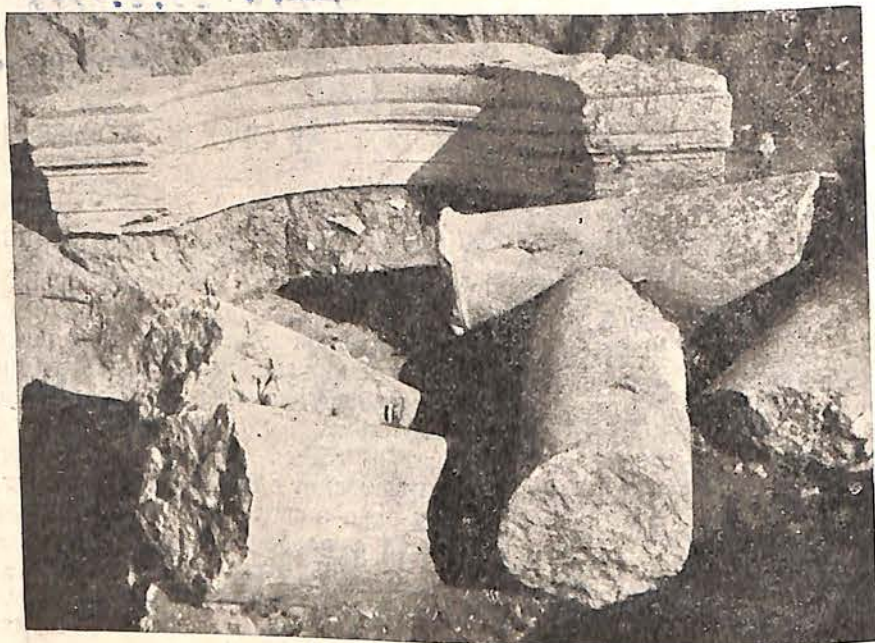
² Тук се е намирала една част от некропола на Nicopolis ad Istrum, както това свидетелствуват откритите там в миналото надгробни паметници. Вж. В. Добруски, Мсб. XVIII, 1901, 735 сл. и заб. 1; G. Seurge, RA X, 1907, 432 сл.; Абоба — Плиска, ИРАИК X, 1905, 476 (Текст).

³ За други надгробни паметници с тази форма, открити в същата местност, вж. Добруски, Мсб. XVIII, 1901, 740 сл., № № 35—37. (Сега се намират в Народния археологически музей — София, старовек. отдел, инв. № № 2265—2267).

⁴ Вероятно за този архитрав споменава само бегло М. Бръчковъ, ГНМ, 1920, 76.

⁵ Вж. аналогични примери у Točilescu, AEM XIX, 1896, 96 № 43 — надпис от Кюстенджа.

Булич, Споменик, LXXI, 178 № 468.

Обр. 82. — Архитрав от надгробен паметник — с. Някоп, Търновско

е изработен паметникът, не се е точно спазвала употребата на личното и на родовото име (граепомен и помен gentile). Родовото име Калпурний е употребено като лично име, а Гай, едно от малкото лични имена у римляните, тук означава родово име. Това явление се наблюдава още от началото на II. век сл. н. е.⁷ Надгробният архитрав произхожда вероятно от II в. сл. н. е.

Този надпис е особено важен поради това, че от него узнаваме за съществуването на една неизвестна досега местна фила в Nikopolis ad Istrum, а именно *φυλὴ Ἀπολλωνιάς*. Досега ни бяха известни от надписи имената само на две местни фили: *φυλὴ Καπιτωλείνη*⁸ и *φυλὴ Ἀθηναίων*⁹.

Новооткритата фила е наречена на името на бог Аполон. Вероятно в нея е бил установен неговият култ. Както в другите градове на трако-мизийската област, така и в Nikopolis ad Istrum култът на Аполон е заемал видно място¹⁰. Това се установява от намерените монети с изображения на бога в най-различни пози, сечени в Nikopolis ad Istrum, и от посвещенията в негова чест. Много често е явлението, когато една фила е получавала името на някой бог. То е засвидетелствувано и при имената на другите две известни фили в Nikopolis ad Istrum: *Καπιτωλείνη*^{*} и

⁶ За двойните имена у гърците и римляните с *ὀνομαστικὴ* и *qui et* вж. M. Lambert, *Glotta* IV 78—143; Schmid, *Atticismus* III 338; Ed. Mayser, *Gram. der griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit*, Bd. II, 1, 60 сл.

⁷ Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, 1914, 48.

⁸ Domaszewski, *AEM* X, 1886, 242 № 8; H. und K. Škorpi, *AEM* XV, 1892, 214 № 92; Cagnat, *IGR* I, 500. Паметникът се намира в Нар. музей — София, ст. век. отдел, инв. № 1082. Вж. Seure, *RA*, 1908, II 33, № 61.

⁹ Добруски, *Мсб.* XVIII, 1901, 727 № 19; Seure, *RA* X, 1907, 427 № 21. (Народен музей — ст. век. отдел, инв. № 2400)

¹⁰ Kazanow, *RE* XVII, 525.

* На името на Капитолийската тройца: Юпитер, Юнона и Минерва.

Ἀθηναίων. От Philippopolis¹¹ ни са известни също така няколко фили, наречени по името на някой бог. Напр.: *Ἀρτεμισιάς* (Kalinka 216), *Ἡρακλεΐς* (Kalinka 120), *Ἀσκληπι[ας]* (Dumont-Homolle 332, № 29).

Покойният Калпурний Гай е означен в надписа като *γεροῦσιαστής*, т. е. член на герузия¹², един институт особено добре застъпен през римската императорска епоха в гръцките малоазийски градове с развита общинска уредба. Оттам герузията се е разпространила в Тракия и Егейските острови. Nikopolis ad Istrum е бил основан от император Траян като гръцка *πολιτεία* по образец на малоазийските. Този е първият надпис, в който се споменава за съществуването на герузия в Nikopolis ad Istrum.

2. В същата могила, на около 3 м. източно от гореописания надгробен паметник на Калпурний Гай, още през 1920 год. е била намерена надгробна плоча и малък саркофаг¹³. Саркофагът бил пренесен в с. Някоп, а плочата била затрупана на мястото си. Сега те са поставени при развалините на Nikopolis ad Istrum пред къщата на пазака.

Саркофагът е изработен от хотнишки варовик. Той е дъл. 1·20 м., шир. 0·76 м., вис. 0·55 м. и дебелина на стените—0·12 м. Върху една от дългите му страни е изработено релефно изображение, т. н. *tabula ansata*. Поклупакът на саркофага (дъл. 1·27 м., шир. 0·80 м. и вис. 0·30 м.) има на четирите си краища по един схематично изработен акротерий. Липсват изображения.

Надгробната плоча има правоъгълна форма. Горният ѝ ръб е слабо закръглен, почти хоризонтален. Изработена е от варовик, вис. 2 м., шир. 0·67 м. и деб. 0·27 м. Обр. 83.

Във вдлъбнатото петоъгълно поле над надписа е изработен релефно венец от дълбоки листа, увит в долната си част с лента, на която се

Обр. 83. — Надгробна плоча от с. Някоп, Търновско

¹¹ Chr. M. Danoff, *RE* XIX, 2255. Seure, *RA*, 1912, II 255, 5.

¹² За същността на герузията вж. Miller, *RE* VII, 1264 сл.; Caillemer, *DA* IV, 1549 сл.; Lévy, *Etudes sur la vie municipale de l'Asie mineure sous les Antonins*, *REG* VIII, 1895, 231 сл. Също Г. И. Кацаров, *Принос към старата история на София*, София 1910, 30 сл.

¹³ Тук даваме описание на саркофага и прииздаваме плочата, понеже при миналите публикации липсват точните ѝ размери и последното четене на надписа е неточно.

Вж. Иван Велков, *ГНМ*, 1921, 214 № 4. Срв. Я. Тодоров, *Паганизъмът в Долна Мизия*, 1928, 206, № 390. Също M. Britschkoff, *Neue Inschriften aus Nicopolis ad Istrum*, *AM* 48, 1923, 115 № 28.

виждат двата края.¹⁴ Между тях има малка четирилистна розета, а от — страни на венеца по една четирилистна розета (десната — по-малка).

Надписното поле е ограничено от правоъгълна, профилирана рамка, дъл. 1.01 м., шир. 0.535 м. и вис. 0.05 м. Надписът е грижливо изписан и добре запазен. Височината на буквите е 0.035 м., с изключение на буква Θ в началото на надписа — 0.04 м. и буква Α в собственото име Ἀσκλη — 0.05 м. (2. ред).

Надписът гласи:

Θεοῖς καταχθονίοις Ἀσκλη
Χρήστου υἱῷ
νέῳ ἥρω ζήσαντι
5. τι ἔτη β' μνήμης
χάριν ὁ πατήρ Χρήσ-
τος τὴν στήλην
ἀνέστησεν.

Iota adscriptum се предава навсякъде в надписа. Лигатури: 5. ред: MNHMN; 6. ред: THP, PH; 7. ред: THN, TH, HN; 8. ред: TH.

Ἀσκλη¹⁵ е галовно мъжко име, произлязло чрез съкращение на името Ἀσκληπίος. Покойното дете е хероизирано¹⁶ — νέος ἥρω (4 ред). Бръчкова погрешно чете това място от надписа като νεωτέρω вм. νέω ἥρω.¹⁷

Башата, който поставил надгробната плоча, се нарича Хрест. Същото това име се среща и в надписа върху полукръглия архитрав, описан по-горе. Там Хресте, дъщеря на Хрест, е издигнала паметника. Като се има предвид и непосредствената близост на двата гроба, затрупани в една и съща надгробна могила, може да се предположи, че Хресте е сестра на покойния Аскла. В такъв случай в могилата са били погребани лица, принадлежащи към един и същ родствен кръг. Паметникът на Аскла е малко по-ранен от тоя на Калпурний Гай — II. в. сл. н. е.

3. В двора на Христо Григоров Бояджиев от с. Никюп се намира четвъртата плоча от бял мрамор, употребена за стъпало пред къщата му, дъл. 0.76 м. и шир. 0.30 м.

Както показва издълбаният надпис на гръцки език, плочата е била по-голяма, обаче е била отчупена според размерите на останалите стъпала. Височината на буквите е 0.03 м. Надписът гласи:

Αἰλ(ιος) Ἀπολλινάρις. Αἰλ(ιος) Μάξιμος.
Κλαῦδης Ἀπολλωνίου. Νείκων Ἰέρωνος

.....
.....
.....

¹⁴ За формата и украсата на римските надгробни плочи вж. Димитър П. Димитров, Надгробните плочи от римско време в Северна България, София 1942, 59 сл.

¹⁵ Fick, Die griechischen Personennamen, Göttingen 1894, 30 и 75. Срв. Mordtmann, AM X, 1885, 13 № 1.

Името Ἀσκλη се среща в един надпис от с. Хисарлъка, Неврокопско. Вж. В. Бешевлиев, ИАИ VII, 1934, 465 сл., обр. 288.

¹⁶ За титлата νέος ἥρω вж. Roscher, ML I, 2549 сл.

¹⁷ M. Britschkoff, цит. м., 115 № 28. Срв. Ив. Велков, цит. м., стр. 214.

Лигатури: 1 ред: AI, LI, IC, IM, OE. Буквата O в името Ἀπολλινάρις е вписана в буквата Π. 2. ред: ON, OG, NE, OE. Ἀπολλινάρις = Ἀπολλινάριος; Κλαῦδης = Κλαύδιος¹⁸; Νείκων = Νίκων.

Римските фамилни имена Αἰλιος и Κλαῦδης в този надпис са употребени като лични имена. Както се спомена по-горе, това явление се наблюдава от началото на II. в. сл. н. е.¹⁹ Името Αἰλιος се среща особено често едва от времето на император Хадриан (117 — 136) и след него.

Запазената част от надписа показва, че се касае за някакъв поименен списък на лица, вероятно, членове на някакво сдружение с култов или обществен характер. Обаче точното му предназначение не може да се определи поради фрагментното състояние на надписа. Надписът е от II. в. сл. н. е.

4. Статуя от едрозърнест, бял мрамор, липсва главата, вис. с подставката 0.76 м., без подставката — 0.69 м. Намерена е в началото на м. ноември 1945 г. от архитект Сава Бобчев²⁰ при един сондаж, направен непосредствено на юг от орхестрата на т. н. „Одеон“ в Nicopolis ad Istrum (сега Нар. музей—София, инв. № 7111).

Преставена е жена, права, обърната напред, стъпила на десния си крак, а лявият ѝ крак е облекчен и изнесен малко в страни. Облечена е в дълъг хитон, който стига до пръстите на краката ѝ и е наметната с мантия. В десната си ръка, поставена върху гърдите под мантията, жената държи единия край на мантията, а в лявата спусната надолу ръка—другия край. Гънките на дрехите са предадени много схематично. Личат явни следи от длетото на майстора, особено в долната част на статуята. Гръбът на статуята е съвсем грубо изработен. Това обстоятелство показва, че статуята е била предназначена да се гледа само отпред.

Никюпската статуя е грубо произведение на римското провинциално, статуарно изкуство. Terminus post quem е основаването на Nicopolis ad Istrum (102 г. сл. н. е.).

5. Отломък от оброчна плочка (долната лява част), от ситнозърнест, бял мрамор, вис. 0.12 м., шир. 0.135 м. и деб. 0.03 м., намерена на същото място, где то и гореописаната статуя на жена. (Нар. музей—София, инв. № 7110).

Върху плочката са представени релефно образите на здравеносните божества Хигия и Телесфор²¹. От образа на Хигия е запазена само долната половина. Хигия е права, облечена в дълъг хитон и мантия, прехвърлена през лявото ѝ рамо. От десната ѝ страна се намира малката фигура на Телесфор, в типичната му поза и облекло (юмрулак с качулка). Образът на Асклепий липсва, понеже плочката е отчупена.

Върху рамката под релефното изображение е останала част от гръцки надпис:

..... εὐχαριστ[ήριον]
..... του
.....

¹⁸ За преминаването на — ιος в — ος вж. Ed. Schwyzler, Griechische Grammatik I, München 1939, 472; също G. M'hailov, La langue des inscriptions grecques, en Bulgarie, 1943, 51.

¹⁹ Sagnat, цит. м. 48.

²⁰ Дължим да изкажем благодарност на г. Сава Бобчев, който ни предостави да публикуваме материала, описан тук под №№ 4—7.

²¹ За кулата на Асклепий, Хигия и Телесфор в Nicopolis ad Istrum вж. Kazanow, RE XII, 525.

Обр. 84. — Бронзово звънче от с. Никюп, Търновско

6. Римско бронзово звънче, вис. 0.044 м., с пирамидална форма, наме-рено при копаене на кладенеца при развалините на Nicopolis ad Istrum. непосредствено до къщата на пазача на старините (лятото на 1945 год.). На долния край на четирите краища то има по един издатък. Халката и езичето липсват. (Нар. музей — София, ст. век. отдел, инв. № 7123). Обр. 84. Подобни бронзови звънчета са открити в с. Брестовица²², Пловдивско.

7. Римска костена лъжичка, намерена в пръстта на юг от „Одеона“ в Nicopolis ad Istrum. Липсва част от дръжката и от кръглата вдлъбнатина на лъжичката. Дръжката е украсена с врезани черти, които образуват мрежест орнамент, ограничен отгоре и отдолу от по три хоризонтални, успоредни черти. Дъл. 0.105 м. (Нар. музей-София, ст. век. отдел, инв. № 7123а).

Подобна костена лъжичка е известна от светилището на Зевс и Хера при с. Копиловци, Кюстендилско.²³

TROUVAILLES DE NICOPOLIS AD ISTRUM

Nous publions ci-dessus quelques trouvailles provenant des ruines de Nicopolis ad Istrum, située près du village actuel de Nikup, non loin de Tarnovo.

1. Au nord-est des ruines de la ville antique a été déterrée une architrave de forme semi-circulaire, en calcaire grisâtre. Elle a dû faire partie d'un monument funéraire. Des moulures recouvrent ses deux côtés. Elle a 2.92 m. de longueur, 0.57 m. de largeur et 0.60 m. de hauteur (fig. 82). La face interne porte une inscription grecque (hauteur des lettres 0.045 — 0.08 m. (v. p. 109.) Cette inscription atteste l'existence d'une tribu (φυλή), inconnue jusqu'ici, la φυλή Ἀπολλωνιάς, ainsi celle de la γερουσία. Le monument date de l'époque romaine du IIe siècle.

2. Environ 3 m. à l'est de l'architrave a été découverte une stèle, haute de 2 m., large de 0.67 m., érigée par un certain Chrestos à la mémoire de son enfant Ascla, âgé de 2 ans (fig. 83). La hauteur des lettres va de 0.035 à 0.05 m. (v. p. 112). L'enfant décédé est appelé νεός ἥρωας. C'est un trait caractéristique de l'époque romaine tardive de donner le titre de héros exclusivement à des défunts d'âge juvénile (Roscher, ML I, 2549 sq.)

3. Au village même de Nikup, dans la cour de Khristo Grigorov Bojadjev, se trouve une dalle rectangulaire de marbre blanc, employée comme marche d'escalier, longue de 0.76 m., large de 0.30 m. Elle porte l'inscription reproduite à la page 112. L'inscription présente probablement la partie d'une liste commémorative des membres d'une société de caractère civil ou religieux, qui date du IIe siècle de notre ère.

4. Une statue acéphale de femme en marbre blanc à gros grain, haute de 0.76 m. y compris la base, a été trouvée au sud de l'orchestre de l'„Odeion“ de Nicopolis ad Istrum, lors des sondages effectués par l'architecte Bobtchev en 1945. La femme est debout, en face, le poids du corps tombant sur la jambe droite, vêtue d'un chiton long et enveloppée d'un manteau. Oeuvre plutôt grossière de l'art romain provincial.

5. Un fragment (partie inférieure) d'un relief votif de marbre blanc, au grains fins a été trouvé avec la statue. Hauteur 0.12 m., largeur 0.135 m. épaisseur 0.03 m. Ne sont conservées que les images d'Hygie et de Télésphore; manque l'image d'Asklepios. Au-dessous des images on lit l'inscription donnée à la page 113.

6. Une clochette en bronze, haute de 0.044 m., de forme pyramidale, a été trouvée lorsqu'on creusait le puits près des ruines de Nicopolis ad Istrum (fig. 84).

7. Une cuillère en os d'époque romaine a été trouvée au sud de l'„Odeion“. Le manche porte un ornement réticulé de traits incisés.

Théophile Ivanov

²² Ив. Велков, ИАИ XIV, 1940—42, 193, обр. 269.
²³ Г. И. Кацаров, ИАД IV, 1914, 107, табл. XIX, 3.

14 REDS APPOINTED TO NEW SOFIA CABINET

Special to THE NEW YORK TIMES, 1947

SOFIA, Bulgaria, Dec. 11—Communists hold fourteen posts in the new Cabinet of the Fatherland Front Government announced today by Premier Georgi Dimitrov. The new Government, which was sworn in before the National Assembly, also contains five members of the Agrarian party and two each of the Zveno Union and the Social Democratic party. It includes five Vice Premiers.

This is the second Cabinet of Premier Dimitrov and the fourth since the formation of the Fatherland Front regime in 1944. For the first time in Bulgarian history, a woman becomes a Cabinet Minister, Mme. Tsola Dragoicheva taking the portfolio of Posts, Telegraph and Telephone. She also is secretary general of the Fatherland Front Committee.

The complete Cabinet list:

Deputy Premier—Traicho Kostov, Communist.

Deputy Premier and Foreign Affairs—Vassil Kolarov, Communist.

Deputy Premier and Electrification—Kimon Georgiev, Zveno Union.

Deputy Premier and Agriculture—Georgi Traikov, Agrarian.

Deputy Premier—Georgi Popov, Social Democrat.

President, State Planning Commission—Gen. Dobri Tarpichev, Communist.

President, State Control Commission—Georgi Chankov, Communist.

President, State Cultural Commission—Vulko Chervenkov, Communist.

Interior—Anton Yugov, Communist.

Education—Kiril Dramaliev, Communist.

Finance—Ivan Stefanov, Communist.

Justice—Radi Naidenov, Agrarian.

Defense—Maj. Gen. Georgi Damianov, Communist.

Trade—Krusto Dobreb, Communist.

Roads—Manol Sekelarov, Communist.

Construction—Peter Kamenov, Agrarian.

Industry—Petko Kunin, Communist.

Railways—Stefan Tonchev, Agrarian.

Posts—Mme. Tsola Dragoicheva, Communist.

Mines—Vassil Pavurdjiev, Agrarian.

Health—Traicho Dorbroslavski, Zveno Union.

Social Policy—Zdravko Mitovsk, Social Democrat.

YALE UNIVERSITY
NEW HAVEN, CONNECTICUT

DEPARTMENT OF CLASSICS
C. BRADFORD WELLES
1544 PIERSON COLLEGE

miss early July
June 27, 1949

Miss Virginia Grace
American School of Classical Studies
Athens, Greece

Dear Virginia:

Thank you for your note and for your excellent reprint from the Shear volume. I have had no success in getting in touch with people in Bulgaria, though from time to time something comes out. I hope that what you receive is of some use.

Emily completed her work here in excellent fashion and we are all very proud of her. Good luck to you in your projects.

Faithfully yours,

CBW

CBW:shd

ENVOY TO BULGARIA

Donald R. Heath

Associated Press

U. S. WILL REOPEN
LEGATION IN SOFIA

Continued From Page 1

ed States Political Adviser in Berlin, was appointed Minister to Bulgaria.

The United States now maintains full diplomatic relations with all the Balkan countries and the Soviet satellite states in Europe, except for Albania where not even a political representative is maintained.

During the armistice regime in Bulgaria, Maynard B. Barnes was stationed in Sofia as United States Political Representative. He returned to this country last spring and since then John E. Horner has served as Acting Political Representative.

Mr. Heath is 53 years old. He served in the Army in World War I and entered the Foreign Service in 1920. He has been stationed at many posts in Europe and Latin America, being First Secretary of the Embassy in Berlin shortly before the war. He has been the right hand man of Mr. Murphy since 1944.

Special to The New York Times

SOFIA, Bulgaria

T HEAD A SPY

nLeader
ccused
lamed

Oct. 1
asant
today
and
vitch,
party,
r of
etary
as ar-
this
Su-
of the
the
tch.
used
Na-
ven
the

September, 1946. The second was his successor, Edmund Nunns, who was replaced, and the third was Hugh Seton Watson Jr., a writer and journalist.

M. Yovanovitch, according to the indictment did not join the Partisan struggle but remained in Belgrade during the war, even though he was invited "to come to liberated territory." The indictment also charges that he entered the National Front not to aid in the reconstruction but to "sabotage."

The trial opened at 8 o'clock this morning, although the press office was not informed until that time. Arrangements for the press were virtually nonexistent and each seat in the crowded courtroom was reserved. Admission to the trial, which is called "public," required not only printed tickets but also that the holders identify themselves through official papers or passports.

A number of military, political and labor officials were present.

REFUGEES CROSS PACIFIC

120 Who Fled to Shanghai From Nazis Land at San Francisco

Special to THE NEW YORK TIMES.

SAN FRANCISCO, Oct. 1—One Jewish ref-

DESTROYERS HUNT 2 REFUGEE SHIPS

JERUSALEM, Oct. 1 (U.P.)—Six British destroyers raced out of Haifa today to intercept two Jewish refugee ships from the Black Sea that Royal Air Force planes were tracking continuously in the waters between Cyprus and northern Palestine. Three other destroyers were ordered to stand by in Haifa.

Reports indicated that the refugee vessels had abandoned plans to attempt to slip past the British blockade and land 3,596 Jewish illegal immigrants in darkness tonight, because of the close aerial watch.

Instead, the Jewish underground distributed thousands of handbills in Tel Aviv announcing that the ships would broadcast to the Holy Land at 7 A. M. tomorrow while still outside Palestine territorial waters.

British sources said that the arrival of the refugee craft had been delayed and that they were not expected to reach Haifa until tomorrow evening.

The two vessels are the Northlands, carrying 2,045, and the P...

BULGARIA

37

ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE OF AMERICA
AMERICAN JOURNAL OF ARCHAEOLOGY

C. BRADFORD WELLES
EDITOR OF THE ARCHAEOLOGICAL DIGEST
1544 PIERSON COLLEGE
YALE UNIVERSITY, NEW HAVEN, CONN.
September 29, 1949

Miss Virginia Grace
American School of Classical Studies
Athens, Greece

Dear Virginia:

I am slow in replying to your letter. Actually, I do not remember where the papers came from. I shall have it in mind, however, and if it occurs to me I'll let you know. I hear good of your work in Athens from the School reports. It really seems as if you were getting on with the job admirably now.

I am, personally, sorry that Emily has gone to Russia with her husband because I shall miss her. It was a great pleasure seeing her last year. I hope that she will let me hear from her from time to time.

Faithfully yours,

Brad

[Brad Welles]

CBW:pfb

August 27, 1949

Dear Brad:

I have the offprints of the three articles by Ivanov^⑧, for which many thanks. Two of them are of considerable interest to me. I am trying to work out the Bulgarian text of ~~them~~ a part of the larger one where there seem to be several paragraphs of comment on a stamp I published in the AJA for 1946: it is interesting that they receive and read that journal up-to-date.

I would like very much to know how you acquired these offprints, and who, for instance, is Professor D. Tudor, to whom they are inscribed by the author.

This is quiet season in the Agora, with Homer and Missy home, Gene Vanderpool vacationing a bit with his family, and Rodney gone. I am hoping to get to Rhodes next week.

Yours sincerely,

⑧ "Annuaire des guerriers Thraciens trouvés à Assenovgrad"
now filed under THASIAN - MISC.

From Bulgaria (?)

Aleksieva, Ann. Mus. Plovdiv, II, 1950, p. 186, no. 2, fig. 2:

[Θα]σίωv

ossulet →

Ἀριστοφά(νς)

From revised p. 70 of Bm no., no. 386 (?)

Try to find this journal, see what else.

und. p. 186, no. 3, fig. 3: (Bm no. p. 71)

Θασίωv

satyr dancing

Ἀριστοφά(νς)

und. p. 185, no. 1, fig. 1:

Θασίωv

mus. p. 71

Ἀριστοφά(νς)

Davis, C. M. "The Ancient economic history of the western
shore of the Pontus down to the Roman settlement."

Bull. Inst. Arch. Bulg. ^{1938?} xii, 185 ff

German summary 248 ff.

p. 254 "als Hauptquellen . . . dienen uns die
Anphorenstempel . . . von Sinope . . . bedauerlich,
dass in Bulgarien und Rumänien den Anph. st.
bisher nicht die gebührende Aufmerksamkeit
geschenkt wurde. . . erschwert die Arbeit
— aus dem Material präziser Schlüsse zu
ziehen. . . ausgezeichnete Dissertation von
Gratov."

p. 255 Gratov's ^{on Sinop} ~~data~~ mid 3rd to 1st half of 1st
D. C. cent.

go also for Pontus coast stamps.

What was brought from Sinop? Oil better

from further west. Wine perhaps, though cd.

hardly compete with Thasos - Rhodes.

p. 255-6 chapters on trade of West Pontus with Rhodes
and Thasos. Find the handles in the interior of
Thrace as well as the coast. "Palaeogeographisch

betrachtet, füllen die rhodischen Anphorenstempel
die Zeit zwischen der zweiten Hälfte des 3 u. dem
Anfang des 1 jhdts v. Chr. Die thasische

Amphorenstempel verteilen sich auf den Zeitraum zwischen der zweiten Hälfte des 3. und dem Ausgang des 2. Jhdts v. Chr. Aus einzelnen Amphorenstempeln kann man auch gewisse Handelsbeziehungen zwischen der westlichen Schwarzmeerküste zu Rhodos, Paros und Kyrenen nachweisen."

[41]

25 JUL 63

MST

Identify
Can you
this type anywhere?

~~16~~
Paper on file under
BLACK SEA AREA -

BULGARIA

Thasos 2422

Misembina (Bulgaria)

with letter of 12. VII. 63

from Dr. Frel

(who calls the handle
Phoxin)

Messembria

With letter of

12. VII. 63 from

Dr. Frel

Kilip

(answered Deder)

THE UNIVERSITY OF MISSISSIPPI
UNIVERSITY, MISSISSIPPI

DEPARTMENT OF CLASSICS

February 14, 1955

Miss Virginia Grace
American School of Classical Studies
Athens, Greece

Dear Virginia:

I suppose you saw the article in Bulgaria, for November, 1954. I am sending you a reprint, which has an illustration of Thascan Amphora handle.

Yours cordially,

David M. Robinson
D. M. Robinson

DMR/jcf

ome
ra a
eat-

ght,
hed
ere
was
ell-
till
be
be-
fa-
m-
ne
ere
xi
ch
ne
m
id
so

happy, I had never been so happy in all my life. We were all together, my husband, my son and all my friends.» Ignat was listening to his wife with a smile on his face. When she had finished he couldn't resist adding with tender pride: «You know, we were both distinguished workers in production, then we both became shockworkers, we own prizes and were awarded medals. We are always racing each other in our progress. But no matter what we do the 'unequality' of marriage remains; Lilyana has the advantage over me. She's begun a campaign now,» (and he glanced silly at the baby in its cot) «to get the Glory of Motherhood medal too.»

Lilyana gave him a look, then burst out laughing. Then they both turned to gaze fondly at their baby son's rosy cheeks.

Mira Todorova

g Find of Seals

The amphorae seals found at Koprinka tell of the use of imported wine and olive oil in these places. The penetration of ancient civilization, and its adoption by the «barbarous» hinterland cannot be explained only by the external influences, that made their way into the country by the trade route. It also presupposes the inner maturing of local conditions, of the social and economic forms of life. The finding of amphorae seals in the interior of Thrace, as well as a considerable part of the remaining finds, bring this region within the field of the culture of the Hellenistic world.

Anna Alexieva

...out a number of young couples whose life was just as happy and just as much fun as it had been before their marriage; it was even happier, because they helped each other in everything.

«So we went to the registry office and got married. Our friends came to help us the very first day. First they got us a lorry to move our things. It was in February. They gave us a wardrobe and a kitchen dresser as a wedding present.

«We had our wedding breakfast in our new home, which the plant had

date being indicated by the shape of the letters and the other finds, coins, pottery and bronze objects, found together with them.

On one of them the lyre, the emblem of the cult of Apollo, so frequently found on coins, is clearly visible. On another we see the trident, the symbol of navigation, and upon other amphorae seals the symbols of wealth and the prosperity of the city are depicted: the figure of an athlete, an animal's knuckle bone, and the head of a Moor, with curly hair, a snub nose and big thick lips.

44

BULGARIA

THE UNIVERSITY OF MISSISSIPPI
UNIVERSITY, MISSISSIPPI

*add. ant
conts.
of 1/5
for
5. 6. 57*

DEPARTMENT OF CLASSICS

February 14, 1955

Miss Virginia Grace
American School of Classical Studies
Athens, Greece

Dear Virginia:

I suppose you saw the article in Bulgaria, for
November, 1954. I am sending you a reprint, which
has an illustration of Thascan Amphora handle.

Yours cordially,

David M. Robinson
D. M. Robinson

DMR/jcf

from DM Robinson
Bulgarian *Nov. 1954* *45.01*

Lilyana's Happiness

Continued

«I wasn't afraid of marriage for the same reasons our mothers and grandmothers were,» she told me. «I know that no force on earth can put me back into the misery and gloom of my childhood. I know that I shall never again tremble in fear of the morrow,»

«We are both sure of work. Together we make over 2,000 leva a month. And that's quite a good sum, that's a very good sum. Our children will have all they want from the cradle. They will have a happy childhood, they will study to their heart's content.»

But Lilyana hesitated just the same.

«The first time he asked me I said no, very firmly! So firmly that Ignat was dumbfounded. He couldn't make out how I could refuse to marry him when we loved each other so. He just couldn't see why I didn't want to have a family. I told him what I was afraid of: I was afraid for myself. I knew what marriage meant for a woman in the past, she went from church to the kitchen, and that was the end of it. In the best case the woman was simply Mr. So-and-so's wife. And that was just what I didn't want.»

«Marriage was a serious step for me, not to be taken lightly for it would affect my whole future. Would marriage allow me to go on advancing, wouldn't it take me away from my social activities, which had become part and parcel of me, wouldn't it take me away from my group, which had been like my own home to me, wouldn't it take me away from my friends in the plant, and my work with them as their team-leader, from my responsibilities for their success. Wouldn't it take me away from books, dancing, the clubs, the heated though friendly discussions, the lectures and courses?»

But Ignat met all these objections with understanding, in a spirit of comradeship. He pointed out a number of young couples whose life was just as happy and just as much fun as it had been before their marriage; it was even happier, because they helped each other in everything.

«So we went to the registry office and got married. Our friends came to help us the very first day. First they got us a lorry to move our things. It was in February. They gave us a wardrobe and a kitchen dresser as a wedding present.»

«We had our wedding breakfast in our new home, which the plant had

provided us with. This very home we're in now. We only pay 16 leva a month for it including the steam heating in winter.»

I looked around. It was a light, spacious, attractive room, furnished with a modern bedroom set, and there was a wireless set too. Next to it was a big kitchen, convenient and well-equipped. It was an autumn day, still too early for the central heating to be on. But an electric heater was on because of the baby; the Georgiev family had a son at the end of December, 1953.

«I shall never forget the day I came back from the maternity home. There was a big bunch of flowers in the taxi with which Ignat had come to fetch me. When I got home I found the place full of people, our friends from the plant. All my bowls, jugs and glasses were full of flowers. I was so

happy, I had never been so happy in all my life. We were all together, my husband, my son and all my friends.»

Ignat was listening to his wife with a smile on his face. When she had finished he couldn't resist adding with tender pride: «You know, we were both distinguished workers in production, then we both became shockworkers, we own prizes and were awarded medals. We are always racing each other in our progress. But no matter what we do the 'unequality' of marriage remains; Lilyana has the advantage over me. She's begun a campaign now,» (and he glanced silly at the baby in its cot) «to get the Glory of Motherhood medal too.»

Lilyana gave him a look, then burst out laughing. Then they both turned to gaze fondly at their baby son's rosy cheeks.

Mira Todorova

An Interesting Find of Seals

WHEN THE CONSTRUCTION of the Georgi Dimitrov Dam began in 1948, the Archeological Institute at the Bulgarian Academy of Sciences sent a group of its workers under the guidance of Professor D. Dimitrov, Curator of the National Museum of Archeology, to excavate a site in the vicinity of the village of Koprinka, Kazanluk county. In the process of work several amphorae seals were found in a burial mound, not far from the Thracian city excavated at a later date.

Six of the seals found at Koprinka come from Thassos and have the characteristic features of this type: they are almost square, about 2.5 x 3 cm in size, have a concave well-marked field with the emblem in the middle; the inscription «Thasion» forms a frame around them.

It is considered that the seals found are of the 4th to 3rd century B.C., the date being indicated by the shape of the letters and the other finds, coins, pottery and bronze objects, found together with them.

On one of them the lyre, the emblem of the cult of Apollo, so frequently found on coins, is clearly visible. On another we see the trident, the symbol of navigation, and upon other amphorae seals the symbols of wealth and the prosperity of the city are depicted: the figure of an athlete, an animal's knuckle bone, and the head of a Moor, with curly hair, a snub nose and big thick lips.

The amphorae seals found at Koprinka tell of the use of imported wine and olive oil in these places. The penetration of ancient civilization, and its adoption by the «barbarous» hinterland cannot be explained only by the external influences, that made their way into the country by the trade route. It also presupposes the inner maturing of local conditions, of the social and economic forms of life. The finding of amphorae seals in the interior of Thrace, as well as a considerable part of the remaining finds, bring this region within the field of the culture of the Hellenistic world.

Anna Alexieva

THE ART OF MUSIC

THE BULGARIAN PEOPLE, whose folk songs are original and whose musical life is rich, have given the world talented singers, concert artists and composers. These past attainments in the sphere of music, however, have not been the result of conditions which favoured the bringing out of the people's talents.

On the contrary, the fact that many workers' choirs existed in Bulgaria and that Stara Zagora had its independent opera and Razgrad, its amateur symphony orchestra, that the well-known choirs «Gousla» and «Kaval» were highly praised abroad was only due to the selfless work of progressive musicians and the public amateur musical organizations such as the Union of Popular Choirs and the Union of Bulgarian Composers. It was through their perseverant efforts that the dull indifference of the Bulgarian rulers to the fate of Bulgarian music was overcome. Indeed there was a National Opera as well as a State Symphony Orchestra in Sofia. But with the state of musical culture at that time and the limited funds at their disposal, these institutes could not play the part of academic institutes which were called upon to popularize fine music and to give examples of fine musical interpretation and stage productions.

This past is gone forever for the tens of thousands of amateur singers, dancers and actors, the thousands of professional artists in the new State musical institutes, the numerous new musicians and composers. The new conditions in which they work favour the all-round development of their talent.

Today musical art in our country has indeed become accessible to the people in the fullest sense.

The cause of this change lies both in the moral support of the Fatherland Front Government and in the generous subsidies it gives the musical institutions which carry on vast activities, discover young talents and assist old musicians. Bulgarian cultural circles and the whole people as well take pride in their twelve State symphony orchestras. Nowadays it is not the Sofia citizens alone who have the opportunity to hear the Sofia State Philharmonic Orchestra which has been doubled in number and become a true votary of pure artistic interpretation; the cities of Stalin, Roussé, Plovdiv, Bourgas, Razgrad, Vidin, Di-

mitrovo, Pleven, Kolarovgrad, Tolboukhin also have their symphony orchestras; the Sofia Radio Orchestra too has attained a high level of excellence. It is true that the largest towns in Bulgaria figure in this list, but Tolboukhin is also on it, with its population of 31,000, and so are Vidin (19,000) and Razgrad (15,000). In their musical development these orchestras follow the path of the Sofia State Philharmonic. The periodic reviews of the State symphony orchestras contribute to their artistic development and give the connoisseur of music an idea of the great advance made in that sphere.

Not only musical circles, but the whole people are proud of their five State and three amateur operas. The old small National Opera of Sofia is today a big operatic institute. With the aid of Soviet producers and choreographers it has produced quite a number of classical Russian operas with imposing mass scenes. The opera ballet, whose work was formerly so poor, gave a number of fine ballets by Russian and Bulgarian choreographers in a very short time. There are periodic reviews of the operas also which make for the improvement of operatic work both in the capital and in the provinces.

The considerable number of semi-professional ensembles, the two State string quartets and the growing number of soloists at the Directorate of Musical Creative and Interpretative Art constitute an important part of musical life in this country and do much to popularize fine music among the people.

The song and dance ensembles are a new phenomenon in our musical life. The Song and Dance Ensemble at the Ministry of Defence was created shortly after this country's liberation from fascism in 1944. A Song and Dance Ensemble was also set up at the Ministry of the Interior, as well as at the Labour Corps. These developed into large art groups which give hundreds of concerts annually in towns, villages and enterprises.

45.02

They have a great share in popularizing the new mass songs.

A State choir was organized at Radio Sofia which gives fine choral recitals. The State Folk Song and Dance Ensemble, staffed with folk singers, instrument players and dancers, is the youngest and most original musical collective. For its repertory it draws upon our wealth of folk songs and dances.

The Bulgarian Trade Unions are the main levers, the most efficacious disseminators of musical culture and important organizers of musical groups. There is not an enterprise or office in this country without a choir or a dance group organized by the local trade union. The 11,000 amateur art groups enjoy generous material support and qualified artistic assistance. Their activity is reviewed at numerous festivals on a nation-wide or local scale.

The fine achievements recorded in concert music in this country are largely due to the new musical institutes. Dozens of musical schools sprang up in a few years. New music high schools were opened in Sofia, Plovdiv and Stalin. The Sofia State Academy of Music was extended and a boarding school for boys and girls, who showed undoubted talent for music was opened. The newly created Research Institute in Music at the Bulgarian Academy of Sciences is being further consolidated.

The most eloquent illustration of the advancement of music in this country is the high appreciation given our concert musicians abroad. The foreign spectators had the opportunity of enjoying the fine art of the representatives of our music at a number of international contests, festivals and during the visits of the Sofia National Opera to Moscow and of various ensembles and guest soloists to other countries. Our successes at the World Youth Festivals in Prague, Budapest, Berlin and Bucharest are especially significant.

Our interpretative art and especially that of singing has won great international prestige. This fact alone speaks volumes of the correct trend of Bulgarian music to bring music more closely to the people, to discover new talents among these very people and to secure favourable conditions for the further development of these talents.

Venelin Krustev

Black Sea Area - General
miscellaneous notes

See Archaeological ~~Notes~~ Reports for 1962-63 with
JHS 1963, pp. 34-51. On p. 34 sketch map
of Black Sea, with sites indicated. Reports cover
Bulgaria, Rumania, Russia, Turkey (colony).

Arch. Aug. 1914 p. 282, fig. 104; Revue archéol. 1914 (23) p. 164 S.

Two amphorae from the tombs of Saolochia, 25 kilometers south of Nikopol and 15 kilometers from Bolshoi Znamenka — in Scythia.

Large tumulus with loose burial, and much silver. p. 278 "In der Nähe D wurden zehn unter zugespitzten Amphoren zweier Typen gefunden (Abb. 104)." Groups called early 4th, or 1st half.

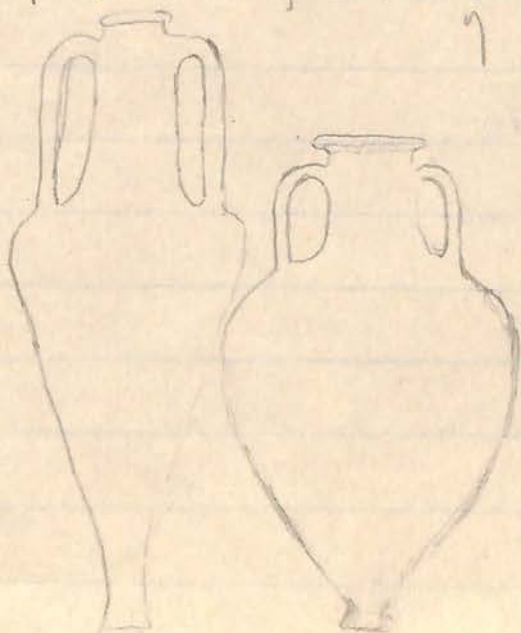
Scythian. The first you belongs to the "Bucaly" series, the variation which results later in SS 4568 (base of neck does not contract, as it does in e.g. P 6152 for same dep. as SS 4568).

But the other one does not after all appear to be Chian. It has a flaring toe not seen on Chian, of Pontic.

Arch. Aug. 1914

p. 282 Fig. 104

from tombs
of Saolochia

релефна украса, кръгли ленти, набраздени чрез натискане с палец, образуват гирлянди и кръгове, съчетани с пъпковиден орнамент. Инв. № 1491, табл. VI, 10.

- № 16 — чаша, двуконусовидна, работена на ръка, със сивочерен цвят, по ръба на биконуса с релефни триъгълници за украса. Размери: вис. — 0,16 м, диам. на устието — 0,18 м, на дъното — 0,10 м. Инв. № 1492, табл. VI, 12.
- № 17 — чаша, двуконусовидна, с висока дръжка, плоско дъно, с кафяв цвят. Ръбът на биконуса е украсен с релефен орнамент, направен чрез натискане с палец, и пъпковиден орнамент. Размери: вис. — 0,055 м, с дръжката — 0,095 м, диам. на устието — 0,14 м, на дъното — 0,06 м. Инв. № 1493, табл. VI, 11.

Други находки

- № 18 — прешлен за вретено, двуконусовиден, едната страна на биконуса скъсена. Размери: вис. — 0,025 м, диам. — 0,15 м и 0,03 м, отвор — 0,008 м. Инв. № 1508, табл. VII, 1.
- № 19 — прешлен за вретено, както № 17. Размери: вис. — 0,022 м, диам. — 0,004 м и отвор — 0,008 м. Инв. № 1423, табл. VII, 1.
- № 20 — прешлен за вретено, както № 17. Размери: вис. — 0,03 м, диам. — 0,035 м, на отвора — 0,007 м. Инв. № 1509, табл. VII.
- № 21 — прешлен за вретено, както № 17. Размери: вис. — 0,022 м, диам. — 0,032 и 0,022 м, на отвора — 0,009 м. Инв. № 1510.
- № 22 — прешлен за вретено, както № 17. Размери: вис. — 0,018 м, диам. — 0,035 м и 0,015 м, на отвора — 0,008 м. Инв. № 1468.
- № 23 — прешлен за вретено, както № 17. Размери: вис. — 0,02 м, диам. — 0,032 м, на отвора — 0,007 м. Инв. № 1470.
- № 24 — прешлен за вретено с правилна двуконусовидна форма. Размери: вис. — 0,026 м, диам. — 0,032 м, на отвора — 0,005 м. Инв. № 1469, табл. VII, 2.
- № 25 — фибула, бронзова, тракийски тип, еднопримчеста, с иглодържател, който е счупен. Размери: дълж. — 0,009 м, вис. — 0,002 м. Инв. № 1432, табл. VII, 4.
- № 26 — фибула от същия тип, както № 25. Иглодържателят ѝ извива нагоре под прав ъгъл и завършва с топче на края. Направена от бронзова обла тел с диам. — 0,004 м. Размери на фибулата: дълж. — 0,004 м, вис. — 0,002 м. Инв. № 1428, табл. VII, 3.
- № 27 — пръстени, три броя, с плоски халки и елипсовидни плоски плочки, украсени с врязани геометрични орнаменти, различни при трите пръстена. Размери: първия — диам. на халката — 0,022 м, на плочката — $0,015 \times 0,010$ м; втория — диам. на халката — 0,022 м, на плочката — $0,013 \times 0,010$ м; третия — диам. на халката — 0,013 м, на плочката — $0,012 \times 0,005$ м. Инв. № 1426, табл. VII, 5.
- № 28 — обница, бронзова от обла тел, отворена халка с извити навън и нагоре краища, които завършват с пирамидални удебелявания и топче на върха. Размери: вис. — 0,035 м, диам. на халката — 0,002 м. Инв. № 1427, табл. VII, 6.
- № 29 — мъниста, стъклени, кръгли, бели на цвят с диам.: 0,001, 0,008 и 0,011 м. Инв. № 1431, табл. VII, 8.
- № 30 — ножче, желязно, леко сърповидно, добре запазено, с размери: дълж. — 0,0117 м и макс. шир. на острието — 0,015 м, на дръжката — 0,033 м. Инв. № 1424, табл. VII, 7.
- № 31 — ножче, желязно, със сърповидно острие. Размери: дълж. — 0,08 м, макс. шир. — 0,01 м. Силно корозизирано. Инв. № 1429, табл. VII, 7.
- № 32 — ножче, желязно, силно корозизирано, както № 31, вероятно е горяло. Размери: дълж. — 0,10 м. Инв. № 1466, табл. VII, 7.
- № 33 — медна игла в две части, с ухо и остър връх. Размери: дълж. — 0,09 м (на двете части: 0,005 и 0,004 м). В единия край личи кръгъл отвор, но е счупен.

ZWEI THRAKISCHE NEKROPOLE IM BEZIRK TOLBUHIN

Ljubka Bobčeva

Im nordwestlichen Teil des Bezirkes Tolbuhin, etwa 35—40 km von der Stadt Tolbuhin entfernt, bei den Dörfern Krägulevo und Černa sind zwei thrakische Nekropole erforscht worden.

Bei Krägulevo hat man zwei Skelett — und 18 Urnengräber ausgegraben. Auf Grund der Funde aus den Gräbern — hauptsächlich der bikonischen Tonurnen und der Fibeln Typ «Glasinac» — läßt sich die Nekropole in das 6.—5. Jahrhundert v. u. Z. datieren. Sie weist zahlreiche mit den Gräberfeldern bei Dobrina und Ravna (1. Phase) verwandte Merkmale auf.

Bei Černa hat man ein Skelett — und 16 Urnengräber ausgegraben. Hier wurden Schüsseln und Amphoren als Aschenurnen benützt. Die Tonurnen die mit oder ohne Drehscheibe hergestellt wurden, haben fast sich zu Boden verengte zylindrische Form. Die Urnen und die Ränder der Schüsseln sind mit Zungenartigen Reliefsgriffen versehen. Der Keramik und Bestattungsweise nach kann man das Gräberfeld bei Černa in das 5.—4. Jahrhundert v. u. Z. datieren. Es zeigt gemeinsame Merkmale mit der Nekropole bei Ravna (2. Phase) auf.

НЕПУБЛИКУВАНИ АНТИЧНИ АМФОРИ И АМФОРНИ ПЕЧАТИ ОТ БЪЛГАРСКОТО ЧЕРНОМОРИЕ

Михаил Лазаров

I. АРХАИЧНА АМФОРА ОТ СОЗОПОЛСКИЯ МУЗЕЙ

1. В Созополския археологически музей се пази една амфора, намерена в морето по време на риболов. Изработена е от тъмочервеникава глина, леко зърниста, със слаби слюдести примеси. Шийката е ниска, цилиндрична. Устието е масивно, издадено навън, като от вътрешната страна е скосено така, че образува фуния. Дръжките са плоски, в горния си край дъговидно извити. Тялото е яйцевидно, силно издута в горната си част, което му придава известна тремавост. Столчето е във форма на пресечен конус, отдолу вдлъбнато. То е твърде ниско за този голям съд. Целият съд без шийката е покрит с тъмнокафява, минаваща в тъмочервено боя, издръжлива и блестяща, нанесена на хоризонтални ивици, образувани от широката четка, с която е поставяна боята — характерна техника, добила в науката названието «à la brosse».¹

Размери на амфората: вис. 70 см; вис. до най-издута част на тялото 47 см; вис. на шийката 11 см; вис. на дръжките 7 см; вис. на столчето 5 см; диам. на тялото 47 см; външен диам. на устието 20,5 см; вътрешен диам. на устието 18 см; диам. на шийката 15 см. Археологически музей — Созопол, инв. № 550 (табл. I).

Този тип амфори е известен вече по тракийския бряг на Понта с фрагменти, открити при разкопки в Истрия.² Няколко фрагмента са били намерени в Одесос при разкопки на «Римската баня» в най-дълбокия културен слой.³

¹ M. Lamberino. Les vases archaïques d'Istria. Bucarest, 1937, p. 132—140. fig. 182, 185.
² M. Lamberino. Op. cit., p. 140—141; Istria, vol. I, București, 1951, p. 182, 185.
³ Г. Тончева. Архаични материали от Одесос. — ИАИ, XXX, 1967, с. 172.

Близка до описания тип е една амфора, намерена пак в Истрия, която се отличава с по-малкото си венче, изпълнено пръстеновидно навън, с малкото пръстеновидно столче и начина на декорация — хоризонталните пояси от тъмочервена боя са по-отчетливи.⁴

Трудно е да се определи категорично произходът на този вид амфори, главно поради обстоятелството, че се намират предимно във фрагментарно състояние. Ф. Вийард различава два вида от тези рисувани фрагменти — едните от атически, а другите от малоазийски, йонийски произход.⁵ Според това определение амфората от Созополския музей трябва да се постави в атическата група, заедно с фрагментите от Истрия и Одесос. От йонийски произход е амфората от арханчиния слой на Истрия, както и едно устие от подобна амфора,⁶ което има съвсем близък паралел с един фрагмент от устие от Марсилиня.⁷

Фрагментите от този вид амфори се намират предимно в арханчините слоеве на античните селища — основание за поставянето им в VI в. пр. н. е., вероятно неговата първа половина, от когато е и амфората от Созополския музей.

II. ТАСОСКИ АМФОРИ И ПЕЧАТИ

2. При леководолазни спускания през лятото на 1974 г. в района на Маслен нос е била намерена тасоска амфора, почти изцяло запазена — липсва долната част на тялото със столчето. Окръжен музей — Бургас. Размери: запазена вис. 52 см; вис. на тялото от най-издута част до устието 26 см; диам. на тялото 29 см; диам. на устието 11 см (табл. I, 2).

Върху едната дръжка в квадратна рамка е запазен печат в три реда:

Λεωγ
Θασι
Αρισ

Размери на печата : 3/3 см.

Тасоските печати с две имена и етникон, разположени в три реда са обособени в отделна група и се отнасят към най-ранното тасоско амфоропечатане. В. Грейс ги поставя в последната четвърт на V в. пр. н. е.⁸ Съветският епиграфист Ю. Г. Виноградов е склонен към една по-късна дата — 400—370 г. пр. н. е.⁹

Интерес представлява амфората, върху която е поставен печатът. Тя е от типа на т. нар. тасоски биконически амфори. Шийката е силно разширена в долната част, където преминава плавно в раменете. Горната половина на съда (H₂) е значително по-ниска от долната (H₁).¹⁰ Тялото е конусовидно, издута в раменете, които са заоблени. Този тип тасоски амфори е широко засвидетелствуван както в Средиземноморието, така и в Черноморския басейн,¹¹ включително и по западното черноморско крайбрежие.¹² Съществуват разногласия относно датирването им. В. Грейс, публикувайки шийка от подобна амфора с печат в три реда, е склонна да постави този тип в края на V в. пр. н. е.¹³ И. Б. Зеест, напротив, отнася тези амфори в широките рамки на

⁴ S. Dimitriu. Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății, în epoca arhaică. — Istria, vol. II, București, 1966, p. 102, n. 515.

⁵ F. Villard. La céramique grecque de Marseille (VIe—IVe siècle). Paris, 1960, p. 49.

⁶ Istria, I, fig. 185.

⁷ F. Villard. Op. cit., p. 46, Pl. 27₁ et Pl. 50₂.

⁸ V. Gracie. Stamped Wine Jar Fragments. Pnyx. — Hesperia, Suppl. X, 1956, p. 127.

⁹ Ю. Г. Виноградов. Керамические клейма острова Фасос. — ИЭ, X, 1972, с. 22—24.

¹⁰ За съотношението между двете части на този вид амфори, намерени по Българското Черноморие, вж. у М. Лазаров. Антични амфори (VI—I в. пр. н. е.) от Българското Черноморие. — ИИМБ, IX (XXIV), 1973, с. 24 и посочената там литература.

¹¹ A. M. Bonet A. Bon. Les timbres amphoriques de Thasos. Paris, 1957, p. 15; И. Б. Зеест. Керамическая тара Боспора. — МИА, 83, с. 83—85, табл. VII—VIII, 20 — а, б, в).

¹² М. Лазаров. Цит. съч., с. 24—25.

¹³ V. Gracie. Early Thasian Stamped Amphoras. — AJA, I—III, 1946, v L, p. 1, fig. 1, 2 et 3.

9. ИИМБ, книга, XI

Размери: 4/1,8 см. Археологически музей — Варна, инв. № II 5517 (табл. III).
Намерен в с. Овчага, Варненски окръг, в м. Изворите.

В. Грейс отделя двама епоними със същото име: единият от I хронологическа група — края на IV в. — началото на III в. пр. н. е. и вторият от IV група — 180—150 г. пр. н. е.³² Печатът от с. Овчага според формата на дръжката трябва да се отнесе към IV група. От *Παυσανίας* I са известни два печата от Одесос.³³ От втория *Παυσανίας* са известни по един печат от Томи³⁴ и от Истрия.³⁴

12. Правоъгълен печат върху дръжка в три реда, много добре запазен:

Επι Σόρμα —
χου

Πανάμου

Размери: 4/1,3 см. Археологически музей — Созопол, инв. № 445 (табл. III).
Намерен в Созопол, в чертите на античния Аполония, при прокарване на канали-

зация. *Σόρμαχος* се поставя в III хронологическа група — 220—180 г. пр. н. е.³⁵ От

Западното Черноморие печат от същия епоним е намерен в Истрия.³⁶

13. Правоъгълен печат върху дръжка в три реда. При отпечатването се е получило разместване в средата на първия ред и сега той е нечетлив. Легендата може да се възстанови:

Επι Τιμασσα —
γόρα

Ἀγριαίου

Размери: 4,7/1,6 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 2315 (табл. III).
Намерен край с. Българово, Бургаски окръг, в Калето на връх Карабаш.

Τιμασσαγόρας се среща сред епонимите от III група.³⁷ От Западното Черноморие е познат още върху печати от Одесос,³⁸ от Калатис³⁹ — по един печат и върху два печата от Истрия.⁴⁰

Б. Фабрикантски печати

14. Кръгъл печат върху дръжка с пъпка по средата:

Τιμόκλης

Размери: диам. 2,5 см. Археологически музей — Варна, инв. № II 3607 (табл. III).
Намерен край гр. Каварна.

Печат с името на същия фабрикант е известен от Калатис.⁴¹

Ζευ — — — — — υο — — — — —

Размер: диам. 2,9/2,6 см. Археологически музей — Варна, инв. № II 5518 (табл. III).
Намерен край с. Овчага, Варненски окръг, в м. Изворите.

16. Кръгъл печат върху дръжка с емблема наров цвят, запазен наполовина:

Δαμοκ[ράτης]

Размери: диам. 2,9 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 2313 (табл. III).
Намерен северозападно от гр. Айтос.

Приемаме възстановяването на *Δαμοκράτης* (от периода 220—180 г. пр. н. е.).

³¹ V. Grasse et M. Savvatiannou-Petrooulakou. Les timbres amphoriques. Exploration archéologique de Delos, Fasc. XXVII, 1970, p. 304—305, E₁₂.

³² М. Лазаров. Амфорните печати, с. 30, № 24.

³³ M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea. Amfore. . . , p. 53.

³⁴ V. Canache. Op. cit., n. 588.

³⁵ V. Grasse. Timbres amphoriques de Delos, p. 530; Ю. С. Бадальянц.

³⁶ V. Canache. Op. cit., n. 594.

³⁷ V. Grasse. Timbres amphoriques de Delos, p. 525.

³⁸ М. Лазаров. Амфорните печати, с. 30, № 32.

³⁹ M. Gramatopol and Gh. Poenaru Bordea. Amphora Stamps, n. 730.

⁴⁰ V. Canache. Op. cit., n. 600, 601.

⁴¹ M. Gramatopol and Gh. Poenaru Bordea. Amphora Stamps, n. 790.

съобразявайки се с обстоятелството, че печати с името на този фабрикант се срещат сравнително много от Западното Черноморие: четири печата от Одесос,⁴² един от Томи⁴³ и девет от Истрия.⁴⁴

В. Неопределени

17. Прочетъл-л печат върху дръжка в един ред, силно изтрит и нечетлив:

— — — — — υυς

Размери: 2,9/1,5 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 1724 (табл. III).
Намерен в Созопол, в чертите на античния Аполония.

18. Правоъгълен печат върху дръжка. Фрагментиран, липсва по-голямата част от печата. Силно изтрит и нечетлив:

— — — — — ev

— — — — — vδα

Размери: 2,2/1,6 см. Археологически музей — Варна, инв. № II 3610 (табл. III).
Намерен край гр. Каварна.

19. Правоъгълен печат върху дръжка. В един ред, сега повреден и нечетлив:

— — — — — ια

Размери: 3/1,4 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 1079. Намерен в м. Манастир тепе, до Бургаските минерални бани.⁴⁵

20. Правоъгълен печат върху дръжка, силно изтрит и нечетлив:

— — — — — γ

Размери: 3,3/2,1 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 1078 (табл. IV).
Намерен в м. Манастир тепе, до Бургаските минерални бани.

IV. СИНОПСКИ ПЕЧАТИ

21. Правоъгълен печат в четири реда. Вдясно от легендата емблема — нос на кораб:

Ἀστυνόμου

Ἀντιπάτρου

τοῦ Νίκωνος

Μιτραδάτης

Размери: 6,4/2,7 см. Археологически музей — Варна, инв. № III 3703 (табл. V).
Намерен в с. Шабла.

Ἀντιπατρὸς δὲ Νίκωνος Б. Н. Граков поставя в V хронологическа група на синопските печати,⁴⁶ която по предложената от Брашински корекция трябва да се постави между 183 и 150 г. пр. н. е.⁴⁷ Този астином е засвидетелствувал върху още 20 печата, произхождащи от западното черноморско крайбрежие — един от Одесос,⁴⁸ четири от Каварна,⁴⁹ осем от Калатис,⁵⁰ един от Томи⁵¹ и шест от Истрия.⁵² В съчетание с фабриканта *Μιτραδάτης* се среща за първи път по Западното Черноморие в печата от Шабла.

⁴² М. Лазаров. Амфорните печати, с. 32, № 14.

⁴³ M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea. Amfore. . . , p. 66.

⁴⁴ V. Canache. Op. cit., n. 515—517.

⁴⁵ За наличието на антично селище на това място вж. у М. Лазаров. Археологическите разкопки и проучвания в Бургаски окръг. Резултати, проблеми и задачи. — Известия на Българските музеи, I, 1963, с. 13. За амфорни печати от «Манастир тепе» у А. Алексиева. Цит. съч., с. 46 и 48.

⁴⁶ Б. Н. Граков. Древнегреческите керамически клейма с именами астиномов. М., 1928, с. 143.

⁴⁷ И. Б. Брашински. И. Економическите връзки Синоп в IV—II в.в. до н. е. — Сб.: Античен град, М., 1963, с. 133 и сл.

⁴⁸ М. Лазаров. Амфорните печати, с. 37, № 2.

⁴⁹ М. Мирчев. Амфорните печати, № 180—183.

⁵⁰ Th. Saucieu-Saveanu. Op. cit., n. 14, 51; M. Gramatopol and Gh. Poenaru Bordea. Amphora Stamps, n. 519—524.

⁵¹ M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea. Amfore. . . , n. 24.

⁵² V. Canache. Op. cit., n. 225—229.

Размери: дълж. 4 см. Агр.

23. Правоъгълен печат върху *ἀσπίς* — 183—150 г. пр. н. е.⁵³

варна. Държавен исторически музей — Варна, инв. № II 3604 (табл. IV). Намерен край гр. Ка-

24. Правоъгълен печат върху дръжка, сега фрагментиран и запазен само десният край с емблемата: кон в бяг надясно. Размери: шир. 2,3 см.

Размери: шир. 0,5 см

26. Правоъгълен печат върху дръжка в един ред:
Размери: шир. 1,4

... е поставен самостоятелно върху едната дръжка на амфората.⁶⁷

27. Енглифичен печат върху дръжка в два реда:

53 Б. Н. Гвакко. Цит. съч., с. 139 и 143.
54 Пак там, с. 38 и 143.
55 Приемаме навсякъде, че

Тончева и Д. Димитров. Бизоне—Карвуна, № 6—12.
59 М. Лазаров. Амфорните печати, с. 39, № 1.

28. Енглифичен печат върху шийката, фрагментиран, сега запазена само дясната половина с четири букви от надписа:

— — — — — *mos*.

Археологически музей — Варна, инв. № II 5515. Намерен в морето, край с. Тисленово, Толбухински окръг (табл. V).

Размери на печата: 6,2/2 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 1760 (табл. V). Намерен край кв. Изгрев — Бургас.

30. Англифичен печат върху шийката на амфора — само буква Г. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. №1211 (табл. V). Намерен на територията на античното селище до Сладките кладенци при Бургас.

Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 874 (табл. V). Намерен е в селището до Сладките кладенци.

32. Правоъгълен печат върху дръжка от кафява глина с бели кварцови примеси в реда:

Размери: 2,6/1,6 см. Археологически музей — Варна, инв. № II 3602 (табл. V).
Намерен край гр. Каварна.

в два реда. Фрагментиран, липсва десният край:
 Ματ[ρό]—
 β:ου

Двата печата от Каварна (№ 32 и 33) са напълно еднакви. Печат със същото име, но в един ред и придружен от емблема — шлем, разположен над името, е намерен в

Двата печата от Каварна (№ 32 и 33) са напълно еднакви. Печат със същото име, но в един ред и придружено от емблема — шлем, разположен над името, е намерен в Несебър.⁶⁵ Щаерман посочва подобно име (Метробий) върху печат, което съпада със също такова име върху тера сигилата, което и дава основание да отнесе печата към същото време — римския период.⁶⁶ Очевидно такава късна дата за печатите от Каварна е неприемлива предвид характера на буквите и начина на оформяне на печата, който не се отличава по формата си от единичните печати на други центрове.

⁶¹ M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea. *Amfore...*, n. 78.

⁶³ M. Irimia. Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești. — Pontica, VI, 1973, p. 21; M. Gramatopol and Stancu, p. 1157—1158; M. Лазаров.

⁶⁴ И. Б. Зеест. О типах гераклейских амфор. — КСИИМК, XXII, 1948, 49.

⁶⁶ Е. М. Штаерман. Керамические клейма из Тира. — КСИИМК, 36, 1951.

c. 43.

34. Правоъгълен печат върху дръжка от лагинос, в силно вдлъбнато поле, тесен, в един ред:

ΙΧΘΥΟΙ.

Размери: 2,6/0,7 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 1255 (табл. V). Намерен в м. Манастир тепе до Бургаските минерални бани. Тези печати са характерни за дръжки от лагиноси, произхождащи от о-в Хиос.

Датират се в III в. пр. н. е.⁶⁷ Подобен печат е известен и от Одесос.⁶⁸ 35. Правоъгълен печат върху дръжка от остра тъмноклява шуплеста глина, в дълбоко вдлъбнато правоъгълно поле, в два реда с релефни букви, сега фрагментиран. Запазено е само началото:

Α — — — —
ΚΛ — — — —

Размери: шир. 1,2 см. Окръжен исторически музей — Бургас, инв. № 1899 (табл. V). Намерен край с. Билка, Бургаски окръг.

⁶⁷ V. Grasse. Stamped Wine Jar Fragments, p. 166, n. 198.

⁶⁸ М. Лазаров. Амфорните печати, с. 44 и 54, № 134.

AMPHORES ANTIQUES ET TIMBRES AMPHORQUES NONPUBLIES DU LITTORAL BULGARE DE LA MER NOIRE

M. Lazarov

Dans cet article sont publiés deux amphores et 33 timbres amphoriques, mis à jour à diverses occasions sur le littoral bulgare de la Mer Noire et méconnus jusqu'ici. Une amphore archaïque, trouvée dans la mer, décorée «à la brosse», datant probablement de la première moitié du VIe siècle avant notre ère, est d'un intérêt particulier. Une autre, découverte dans les eaux de «Maslen nos» est produite dans les ateliers de Thasos. Le timbre, apposé sur l'anse de l'amphore, appartient au premier groupe de timbres amphoriques de Thasos — la fin du Ve — premier quartier du IVe siècle avant notre ère. Les autres estampilles appartiennent de la production de Thasos (7 exemplaires), de Rhodes (11), de Sinope (6), d'Héraclée Pontique (5), de Chios (1 sur anse de lagynos) et 3 de centres indéterminés.

ТРАКИЙСКО МОГИЛНО ПОГРЕБЕНИЕ ОТ III В. ПР. Н. Е. В С. ГАЛАТА, ВАРНЕНСКО

Александър Минчев

През м. декември 1972 г. при саниране на терена на ул. «Граф Воронцов» в с. Галата, Варненско, работници откриват малка каменна гробница. На това място е имало малка могила, заравнена при построяването на къща. Според собствениците височината на могилата е била около 2 м, а диаметърът ѝ — около 5 м. В гробницата която се намира в източната част на могилата, е била открита урна с кости от погребение чрез трупозгаряне. Изгарянето е било извършено на друго място, тъй като при направеното проучване в района на могилата не се откриха следи от жертвена могила.

В двора на къщата на ул. «Граф Воронцов» № 2.

2

2

1

Табл. I

М. ЛАЗАРОВ — НЕПУБЛИКУВАНИ АНТИЧНИ АМФОРИ И ПЕЧАТИ.

3

4

5

6

7

8

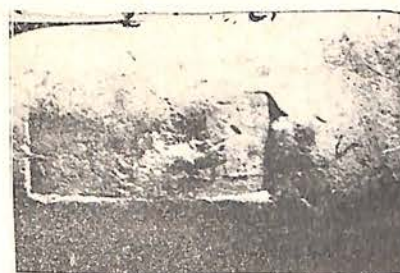

9

10

Табл. II

11

12

13

14 *fold*

15

16

17

18

Табл. III

20

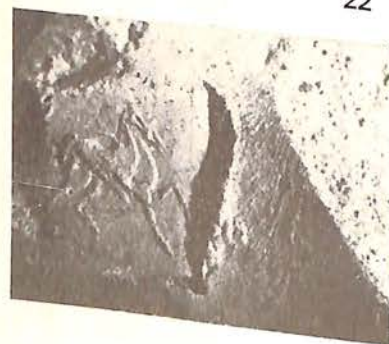
21

22

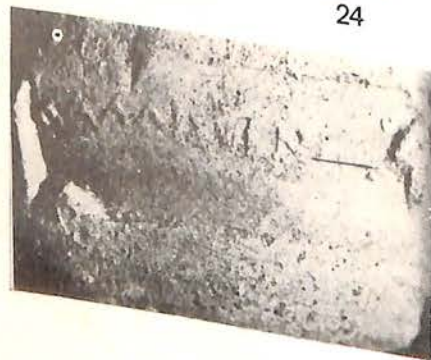
23

24

25

26

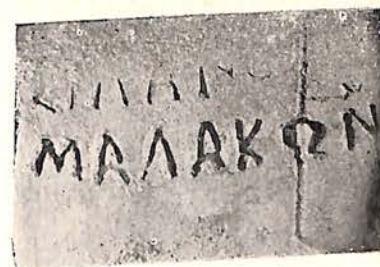

27

Табл. IV

28

29

30

31

32

33

34

35

Табл. V

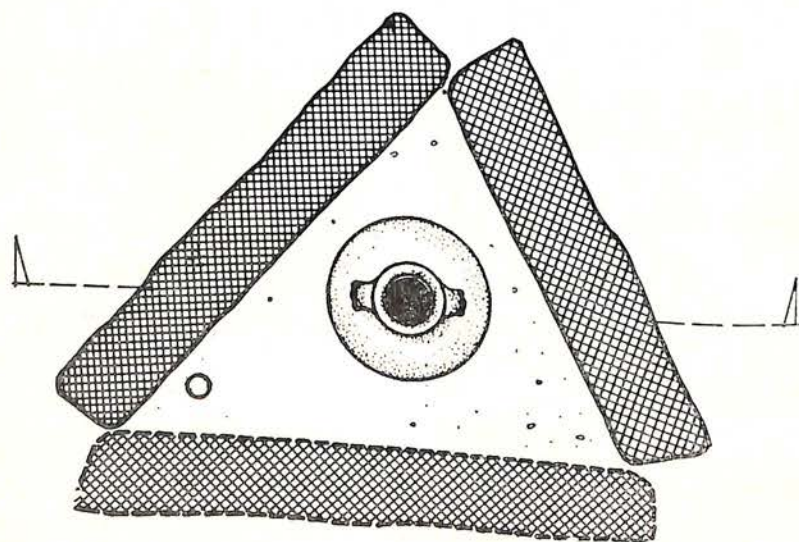
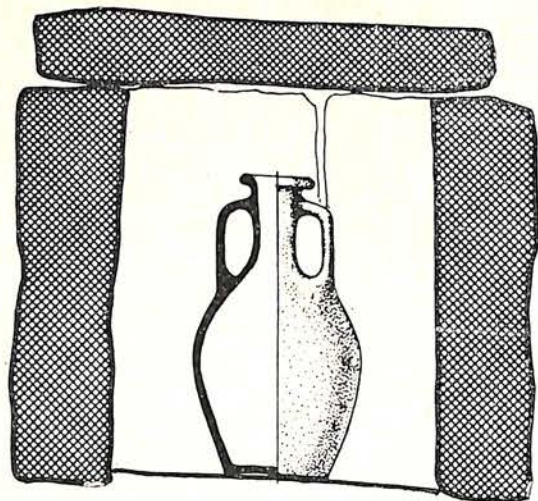

Таблица I — План на гробницата в с. Галата
Plate I — The plan of the tomb at Galata

496

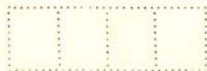
Nesseebre 30-VIII-78

НЕСЕБЪР—НЕСЕБЪР—
NESSEBRE—NESSEBAR

Снимка Л. Иванов

DI "Септември" България "September" - Bulgaria

Chaleureuses salutations
Admirations et affections
de Lyube Oguevov
et Yana TchimboulevaПощенски код
на местоназначениетоMiss Virginia Grace
American School at Athens
Agora of Athens - Stoa
Atalou
Athènes
Grèce

copy by M. Debilom 4.11.77 50

Lazarov, amphores antiques et timbres amphoriques non publiés
du littoral bulgare, B.M.Nat. Varna 1975p.128-136,
spéc. p. 129-131. (illustrés)

2. Leog- Thasi- Aris- (B 46) sur une amphore pres-
que entière.
- 3.et 4. Mneme- Thasi- Kiron- (pas dans Bon)
5. -on phiale et lyre (B 1807).
- 6. Krinoémánès et casque (B 1036).
7. Pamphaès et vase VII (cрта. à vol.) (B 1329).
8. caducée
9. Pamphaès? et double-hache (B 1319?).

XII.

ÚSTAV PRO KLASICKOU ARCHEOLOGII
UNIVERSITY KARLOVY
Praha I, Klementinum, nám. dr. V. Vacka 5

Prague, le 23 jivna 61.

J. Freil
Institut for Classical Archaeology
KLEMENTINUM, Prague I.

Dear Virginia Grace,

1. The offprint you kindly sent me;
thanks for it. Some weeks ago I sent you
prints in pouch.

2. Ask you two questions:

two necks of containers (not stamped)

— the black sea, in Bulgaria,

on the south from Sozopol (Apollonia

Prutka). Please, can you tell me what

do you think about them? — At least

approximatively. Maybe there is a ship wrecked.

3. Do you know something like this:

appert. LT 12,8 cm; from Athens. (ex collection Salac)

the surface covered by a kind of slip transparent
slip, with the exception of this part, where

— ΔΕΜΟΣΙΟΝ

clay; the handle, the

mouth, the inscriptions and
the line below by black glaze.

If necessary, ask please the me Miss
Talbot. — For me it looks like an
official measure — ~~the~~ containing a chms.

With many thanks and best wishes
yours

Freil

with letter of 23.II.61
from Dr. Frel
of Prague

15.45

ÚSTAV PRO KLASICKOU ARCHEOLOGII
UNIVERSITY KARLOVY

Praha I, Klementinum, nám. dr V. Vacka 5

Praga, le 23 jivna 61.

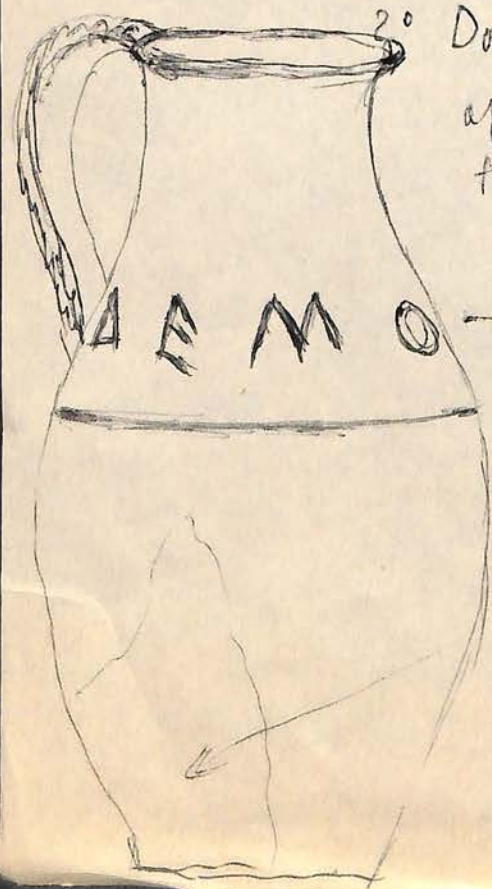
J. Freil
Institut for Classical Archaeology
KLEMENTINUM, Prague I.

Dear Virginia Grace,

I received the offprint you kindly sent me;
many thanks for it. Some weeks ago I sent you
two offprints in pencil.

May I ask you two questions:

1° the two necks of containers (not stamped)
are from the Black Sea, in Bulgaria,
a bit on the south from Sozopol (Apollonia
Ponika). Please, can you tell me what
do you think about them? - At least
approximatively. Maybe there is a ship wrecked.

2° Do you know something like this:
approx. LT 12,8 cm; from Athens. (ex collection Salac)
the surface covered by a kind of slip translucent
slip, with the exception of this part, where
— ΔΕΜΟΣΙΟΝ — clay; the handle, the
mouth, the inscriptions and
the line below by black glaze.

If necessary, ask please for me Miss
Talbot. - For me it looks like an
official measure - ~~there~~ containing a chous.
With many thanks and best wishes
yours
J. Freil

ÚSTAV PRO KLASICKOU ARCHEOLOGII

UNIVERSITY KARLOVY

Praha I, Klementinum, nám. dr. V. Vacka 5

Prague 11/4 68

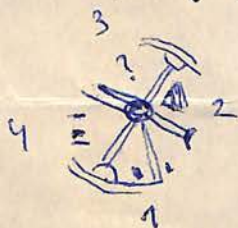
J. Ful

8

Dear Miss

Dr. Pécirleu m'a transmis les renseignements à propos de
d'anne trouvée à Nesebär - Messenbr, que vous avez
bien voulu lui indiquer; tous mes remerciements.
Ci joint je vous envoie une photo de cette anne, et (1/2) la
liste d'autres exemplaires ramassés sur le littoral de
cette ville en été 1967.

Quelques remarques :

- 1.) ceci ne peut pas être une cinquième copie,
car a) marque moins fort
b) manque d'attache avec la croix
comme I, (H ← les autres)
éclat comme sur les monnaies de Messenbr?
2. A?
- 3 ? trop de traits incompréhensibles.
- 4 E?

With best wishes & thanks to you
and to Mrs. Sabbatiano

Yours respectfully

J. Ful

↗ = la flèche pointée dans
ce sens

I Rhodes

1. = ΜΕΝΩΝΟΣ ΔΑΝΟΥ

2. = ΕΠΙ ΕΓ... Η...

3. = Ε Ν[ΟΤΙΜΟΥ (much like Phyx ii
in 73. pl 61

4.

ΕΠ
ΞΑΝΔΡΟ
ΥΑΚΙΝΟ

 →

ΕΠ[ΑΛΕ]
ΞΑΝΔΡΟ(Υ)
ΥΑΚΙΝΟ(ΙΟΥ)

5.

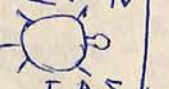
Σ	ΙΝ	ΙΟΥ
---	----	-----

 = Σ[Μ]ΙΝ[Ο]ΙΟΥ

thans:

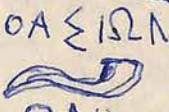
6. = ΘΑΣ]ΙΝ[Ν
? Α...?

7.

Σ	Ι	Ν
		
ΤΑΣ		

 ΘΑ]ΣΙ[Ν]Ν
? Α Σ
↑?

8.

ΘΑΣΙΝ

ΟΛΙΝ

 = ΘΑΣΙΝΝ
? ?

9. ΔΑΜΟΤΕΛΕ.
↔ ασημε
?

12 $\frac{0}{0}$ →

13 →

10.

Ο	Δ
ΕΛΕ	

 ΕΛΕ?

11. sans lettres

546

БЪЛГАРСКА
АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕЙ

София,.....2.VI.....1962 г.

№.....

Dear Miss Grace,

Many years successively, since from my student days, I follow with great interest Yours research about greek amphoras and amphora stamps. It happened so, that yet by my first participation at the archaeological excavations was given me for study and publication the amphora-material of the tracial city Seuthopolis. At last was given me for study and publication one series of amphora-stamps, discovered last year by the excavations of one ancient building at Varna (ancient Odessos). During this work I came continuously across of problems connected with the date and definition of the origin of amphoras and amphora-stamps, which are so important historic source for the commercial connection and economic development of the greek colonies and of the ancient cities and settlements at Thracia. The publication of this material is coming. Till now I have published only same preliminary report about this, which as such can have defects. Because of this, for great regret, I can't send You now something. But with great joy I would inform You of all questions interesting for Your work. I would try also to provide You with same our archaeological publication, which can be interesting for You.

I'm glad to have this occasion through my fellowship Liuba Ogneva to enter into direct connection with You, dear Miss Grace.

Always to Your service. Respectfully Yours

Anna Alexievna-Balkanska

Address: Archaeological Institute
Sofia, Racowsky 149.
Bulgaria.

BULGARIA . VARIOUS

200